

VYBÍRÁME Z OBSAHU

Z bájného Hostýna
 O brumovských poddaných
 J. M. Hurban a Valašsko
 Metamorfózy historie
 Velké šelmy na Valašsku
 Byliny v životě Valachů
 Hanuš Schwaiger
 Když slavili Vsetíňané...
 - historické fotografie
 Zvony a lidé
 Literární recenze
 100 let šachu na Valašsku
 Nad tvorbou
 akad. malíře J. Jeřábka

21

prosinec
 2008/2

Valašsko

V L A S T I V Ě D N Á R E V U E

REPORTÁŽ z bájného Hostýna

Hostýn (735 m n/m) je pouze jedním z mnoha vrcholů Hostýnských vrchů, svým historickým významem však ostatní převyšuje. Jako památná hora českého národa přitahoval odjakživa pozornost okolí a návštěvníků. Jeho vrchol obepíná prehistorický val v délce 1 835 m, který je památkou na více než 2 000 let staré keltské oppidum, střežící tzv. jantarovou obchodní stezku, která vedla Moravskou bránou. Díky legendě o hostýnském zázraku při záchraně obyvatel kraje před nájezdnými mongolskými vojsky (v tradičním pojmenování Tataři) v 1. pol. 13. stol. a literární oslavě Hostýna v Rukopisu královédvorském (1819), byl Hostýn vybrán jako jedna z posvátných hor k získání základního kamene pro stavbu Národního divadla v Praze, jehož 140. výročí položení si také letos připomínáme (16. 5. 1868). Dnes je Hostýn, pro svůj rozsáhlý komplex církevních staveb a duchovní služby s tím spojené, cílem tisíců křesťanských poutníků. Ale i běžný turista a náhodný návštěvník zde určitě nalezne v přitažlivém přírodním prostředí prostor pro únik z každodenního stresu a příjemná místa k rozjímání.

Přípravila: Hana Jabůrková
Foto: Milan Ošťádal

Bazilika Nanebevzetí Panny Marie – nejvýše položená sakrální stavba na Moravě z pol. 18. stol., se vypíná v nadmořské výšce 718 m na místě původní mariánské poutní kaple ze 16. stol. Její průčelí zdobí mozaikový obraz Panny Marie Hostýnské z r. 1912 od Viktora Foerster a sochy slovanických věrozvěstů sv. Cyrila a sv. Metoděje.

V horní části 250 stupňového schodiště s vytesanými jmény dárců, kteří se finančně podíleli na jeho vybudování v r. 1910 a renovaci v r. 2000, je umístěno jedno ze zastavení nové naučné stezky „Poutní cesta Velehrad – Svatý Hostýn“.

Půvabná putovní výstava ostravského Centra pro rodinu a sociální péči o.s. Klubu ÁMOS s názvem „Bible očima světa, svět očima Bible“ je určena především dětem. Interaktivní formou přibližuje historii a obsah nejčtenější knihy světa – Bible. V létě 2008 ji mohli zhlédnout návštěvníci Jurkovičova sálu, v němž je od r. 2007 umístěno nově zřízené Muzeum Matice svatohostýnské.

Třináct zastavení Jurkovičovy křížové cesty, navržené v r. 1904, tvoří kamenné kapličky s dřevěnými přístřešky na trámech. Malířskou výzdobu navrhl malíř Joža Uprka. Z jeho díla (technikou sklomalby) se „in situ“ zachovalo pouze vyobrazení na XIII. zastavení s námětem „Ježíš na klín své milé matky položen“. Autorem ostatních pašijových scén provedených odolnější technikou barevné keramické mozaiky je Jano Köhler.

Lesní zátíší pod vrcholem Hostýna s několika vývěry obcerstující pramenité vody pod Vodní kaplí postavené v r. 1658 je oblíbeným místem všech turistů i poutníků. K místu, kde tryskají chladivé prameny, se váže i prastará pověst o zázračné záchraně křesťanů při tatarském obléhání v r. 1241.

V objetí přírody u schodiště nad Vodní kaplí stojí na kamenném podstavci s nápisem „Já jsem cesta, pravda, život“ monumentální bronzová socha Božského Srdce Páně od akad. sochaře Vincence Vosmíka z r. 1919, aby žehnala procházejícím poutníkům.

Z rozhledny na vrcholu hory je široký rozhled do celého okolí s nejbližším městem Bystřicí pod Hostýnem. Patnáct metrů vysoká kamenná stavba byla založena 1. září 1897 císařem Františkem Josefem I. V přízemí válcovité stavby se nachází veřejnosti běžně nepřístupná kaple sv. Kříže.

Od r. 1993 se s historickými stavbami na Hostýně snoubí i moderní technika – 32 m vysoký stožár s vrtulí větrné elektrárny, která má výkon 225 kW a v nepřetržitém provozu vyrábí ročně přes 600.000 kW elektrické energie.

Chtěla bych tímto poděkovat celému váženému redakčnímu kolektivu za nevšední a slavnostní zážitek, který připravujete celé řadě čtenářů, kteří na každé vaše další a nové vydání Valaška netrpělivě čekají.

Svá přání pro rok 2009 jsem uložila do kratičkého veršíku.

*Zdena Dočkalová, Těšnovice
(z redakční pošty)*

Přeji ti čas...

*Přeji ti nikoli všechny možné dary.
Přeji jen to, co málokterí mají.
Přeji čas na lásku, čas na zasmání,
čas umět využít – i to je moje přání.*

*Přeji ti čas najít sama sebe
a každou hodinu vnímat co dar z nebe.
Přeji ti čas též vinu odpustit.
Přeji ti prostě jen: Mít čas každodenně žít...*

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)
Vydává Muzeum regionu Valaško ve Vsetíně, přísp. org.
Adresa redakce: Muzeum regionu Valaško ve Vsetíně, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, fax: 571 411 689, e-mail: jaburkova@muzeumvalassko.cz
Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková
Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák
Redakční rada: Mgr. Daniel Drápala, Ph.D., PhDr. Zdeněk Fišer, Mgr. Jiří Haas, PhDr. Tomáš Mikulaš, Mgr. Petr Odehnal, RNDr. Karel Pavelka, PhDr. Karel Pavlišník, CSc., Eva Urbachová, Mgr. Jiřina Veselská
Fotograf: Milan Ošťádal
Příprava pro tisk: František Valer, Sv. Čecha 656, Kroměříž, tel. 776 597 977
Tisk: tiskárna PRINT Kroměříž
21. číslo vychází 4. prosince 2008 v nákladu 1000 výtisků
Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 30. 3. 2009)
Distribuce: MRV Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovo muzeum ve Velkých Karlovicích, Památník A. Štrnady v Novém Hrozenkově, vybraná knihkupectví ve Vsetíně, Rožnově pod Radhoštěm, Valašských Kloboukách, Vizovicích (Lípa), Zlíně (Archa), Brně a v Praze (Academia, Václavské nám.)

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

OBSAH

- 1 Obsah, tiráž, PF 2009 – Přeji ti čas... (Zdena Dočkalová)
- 2 Josef Maléř: Vesnické ženy (báseň)
- 3 Čím je pro mne Valaško? (Věra Tomolová, Josef Ruszelák)
- 4 Za své služby platné a užitečné obdarován byl... Hospodářské a společenské vzestupy poddaných na brumovském panství v 60. - 80. letech 17. století (Petr Odehnal)
- 8 Jozef Miloslav Hurban a Valaško (Zdeněk Fišer)
- 11 Dopis z války (Daniel Drápala)
- 14 Z archivních krabic... Metamorfózy historie (Hana Jabůrková)
- 15 Velké šelmy na Valašku – budou opravdu trvalou součástí zdejší přírody? (Michal Bojda, Miroslav Kutál)
- 19 Léčivé rostliny na Valašku II. (Jana Tkačiková)
- 24 Hanuš Schwaiger a Valaško (1891 – 1902) (Dana Veselská)
- 28 Vyznání Vsetínu „s tužkou v ruce“ (Jaroslav Gebauer)
- 30 Historickým objektivem: Když slavili Vsetiňané - z fotoarchivu Muzea regionu Valaško ve Vsetíně (Hana Jabůrková)
- 33 Střípky z minulosti Vsetína zakódované v muzejních sbírkách II. (Eva Urbachová, Milada Fohlerová, Hana Jabůrková, Lubomír F. Piperek, Olga Mehešová)
- 37 Ohlédnutí za novou muzejní expozicí na Svatém Hostýně (Helena Chybová, Markéta Mercová, Jiří Troneček)
- 39 Od všeckého trošku:
Naše zvony (Jan Vetchý)
- 40 Thonetovo Vsetínsko (Jiří Uhlíř)
- 41 Na besedě: Trefila Hrušku (Michal Janiš)
O Valašku na Valašku:
100 let šachu na Valašku (Ladislav Štěpánek)
- 42 Krajiny života Karla Hofmana (Mojmír Trávníček)
- 43 Město a čas (Mojmír Trávníček)
Archeologie v knize Vsetín – město a čas (Ladislav Štěpánek)
- 44 Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska. VII. Odezemek (Daniel Drápala)
Nad Bartošovskou reedicí (Daniel Drápala)
- 45 Naše recenze: Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka (Zdeněk Fišer)
- 46 Gratulace: Mistr Pavel ze Zubří - Pavel Číp - Nositel tradice lidových řemesel (Jana Tichá)
- 47 Vzpomínáme: Z autobiografie hudebního pedagoga a umělce Stanislava Mráze (1908 – 1978) (Josef Macháček)
- 48 Naši jubilanti:
Gratulace Josefu Šimkovi (Josef Macháček)
Braňár a „Vsacan“ Hugo Olejníček (Hana Jabůrková)
- 49 Ohlédnutí (K sedmdesátinám Jana Rokyty) (Břetislav Rokyta)
- 50 „Dělat svou práci tak dobře, aby ji po mně už nikdo nemohl dělat lépe...“ rozhovor s Petrem Šulákem – ředitelem Speciálních škol pro sluchově postižené ve Valašském Meziříčí (Karel Pavelka)
- 52 Za poslední groš: Valaško v karikatuře Jaroslava Gebauera

Obálka:

Reportáž: Z bájného Hostýna (Hana Jabůrková, Milan Ošťádal)
V ateliéru: Akad. malíř Jaroslav Jeřábek (Olga Mehešová)
Za tajemstvím depozitářů: Poutní kubaně na hostýnskou vodu (Lubomír F. Piperek)

Foto na přední straně obálky: Jan Vetchý: Nový zvon v Růžďce, 11. 8. 2007; Luboš Vylíčil: Na vrcholu Hostýna (z archivu Městského úřadu v Bystřici p/H); Miroslav Číp: Pavel Číp ze Zubří; H. Schwaiger: Vodník, detail z gobelínu, 1910 – 1911; Karel Brož: Rys ostrovid (*Lynx lynx*) při pronásledování kořisti.

Autorka novoroční vystřihovánky: Kornelie Němečková

Čtenářům děkujeme za provedení oprav v č. 20, 2008/1: na 3. straně obálky oprava v textu: PaedDr. M. Stibor se narodil 11. 7. 1927; v popisek k fotografii na str. 47 dole doplnění textu a oprava: Myšlenka pouti písničích křesťanů vznikla v hlavě K. Vyslouzila ve vězeňské cele Na Borech v r. 1951, zrála dalších 50 let, naplnění došla 31. 10. 2001 při zahájení mši svatou arcibiskupem Mons. Janem Graubnerem na Sv. Hostýně. Na fotografii vlevo duchovní správce P. Jan Chromeček.

Vesnické ženy

Josef Malěř

*Na tvářích slunce,
polibky severáku
a v očích lásky lán,
zahrady pomněnek.
Při setkání rdí se
jak trs vlčích máků,
k nedělním zbožným hrám
v srdcích svých nesou zpěv.*

*Vyžehlené šátky
s bělostným krajkovím
jak oblouk gotický
velebně se ční;
mozolnaté ruce
růžencem perleťovým
k chudobné pokoře
se zauzlí.
Když jejich mozoly
zahřejí nás v dlani,
těšme se v radosti,
že se nám dostává přijímání
nejsvětější svátosti.*

Josef Malěř: V každém člověku je slunce,
soukromý tisk, Rožnov pod Radhoštěm 2002

Ohlédnutí za autorem básně
Josefem Malěřem naleznete
ve vzpomínce R. Sobotky v předchozím
jubilejním 20. čísle časopisu na str. 43–44.

Čím je pro mne Valašsko?

PhDr. Věra TOMOLOVÁ, etnografka, muzeoložka

Valašsko je můj rodný kraj, ke kterému se vždy hrdě hlásím, a jsem opravdu pyšná na to, že jsem se narodila **na** Vsetíně. Jistě jste si povšimli, jaký kladu důraz na předložku **na**, protože správně Valaši se přece poznají také podle toho, zda říkají na Vsetíně nebo ve Vsetíně. Tak tedy narodila jsem se na Vsetíně (19. 9. 1949) a bylo mi tehdy v první polovině minulého století pět let, když osud zavalil mé rodiče (a samozřejmě nás děti) na Ostravsko, přesněji do Havířova. Otec spolu s nábytkem a ostatními věcmi odjel stěhovacím vozem a my, maminka, stařenka, mé dvě sestry (v Havířově později přibyla i třetí) a já jsme odjely vlakem. Jinak to v té době ani nešlo. Byla to dlouhá, nekonečná a smutná cesta, vlak ujížděl podél jarních Beskyd, krajina ještě voněla zimou, železnice se klikatila a na jejím konci jsem se ocitla v úplně jiném světě, uprostřed staveniště nově se rodícího města. Pamatuji si přesně na ten okamžik, kdy jsme vystoupily z vlaku na malém nádraží v místě, které se tehdy ještě jmenovalo Šumbark, a hledaly v tom blátivém dni směr naší cesty nahoru do kopce, kde se rodilo nové město, náš nový domov. Stařenka nám pomohla se trochu zabydlet a brzy se vrátila zpět domů na Vsetín, který se tak pro nás stal již jen místem každoročních zimních a letních prázdninových pobytů, místem, kam jsem se po léta ráda vracela a vlastně se vracím dodnes.

V Havířově jsem chodila do školy, vdala jsem se, porodila syna. Bydlím zde a je to tedy můj domov, tomuto kraji Těšínskému Slezsku jsem se věnovala a věnuji i profesně. Na Valašsko a hlavně na Vsetín jsem však nikdy nezapomněla. K tomu spojení Vsetína s předložkou **na** mám ještě jednu důležitou vzpomínku. V prvním ročníku gymnázia (tehdy SVVŠ) jsme psali obligátní slohovou práci na téma Moje nejlepší prázdniny. Chtěla jsem vykreslit Vsetín v těch nejkrásnějších barvách a dala jsem si patřičně záležet. Téma bylo lehké a pro mne zvlášť zajímavé, neboť prázdninové pobyty na Vsetíně jsem považovala vždy za ty nejlepší. Lehké pero, skvělá stylстика a výsledek? Úsměv

mi ale ztuhl na rtech, když jsem obdržela opravenou práci. Červenou tužkou podtržené sedmkrát „na Vsetíně“ s poznámkou, že gramaticky správně je pouze **ve** Vsetíně. Snažila jsem se profesorce vysvětlit, že výraz „na Vsetíně“ je zcela přirozený a nepůsobí nijak nespisovně, protože na Valašsku se tak běžně hovoří, ale nic jsem neobhájila, neboť v tehdejších Pravidlech českého pravopisu bylo výslovně uvedeno „ve Vsetíně“ s poznámkou, že používání předložky **na** je chybné. Dodnes si vybavuji ten zvláštní pocit nespravedlnosti, když za projev rázovitěho spojení předložky se jménem mého rodného města jsem dostala nedostatečnou. Svůj vnitřní nesouhlas jsem od té doby dávala najevo tím, že jsem zásadně začala používat předložku **na**: zkrátka byla jsem na Vsetíně, pojedlu na Vsetín... a jsem na to patřičně hrdá.

Když se zamýšlím nad tím, co pro mne Valašsko znamená, vybaví se mi hlavně cesty. Vždy jsem vyhledávala příležitost podívat se alespoň na okamžik na Vsetín. Jezdili jsme sem k příbuzným i několikrát za rok, nejčastěji vlakem, s přestupem ve Valašském Meziříčí. Vlak uháněl po jednokolejné trati z Ostravy do Valašského Meziříčí, za oknem se míhaly vrcholky hor, po levé straně Lysá hora, Smrk, Kněhyně, Malá a Velká Stolová, Nořiči a Radhošť, po pravé straně masiv Ondřejníku a Javorník. Znáám nazpaměť všechny stanice a ještě dnes cítím tu nedočkavost a touhu, abych už byla konečně na místě. Když zavřu oči, tak si dokážu oživit i zvláštní skřípavý zvuk otevírající se branky do dvora u domu v Jasenicích, kde bydleli naši příbuzní, a znovu slyším strýčův hlas oznamující, že Ostraváci jsou už tady. Dům mého dětství dnes již nestojí, na jeho místě je panelové sídliště, a tak mé kroky obvykle pravidelně směřují na vsetínský hřbitov, postát u rodinných hrobů a uctít místo, kde je pochována také moje maminka. Bylo to její přání vrátit se domů a my jsme ji ho splnili.

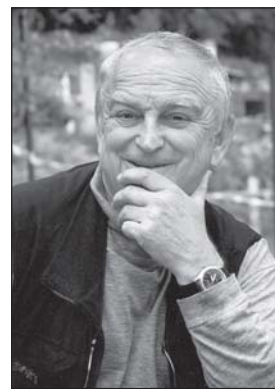
Valašsko, to je také cesta autem z Kunčic pod Ondřejníkem a Trojanovic přes Pindulu do Rožnova. Nejkrásnějším obdobím je tady podzim, kdy svahy hor jsou probarvené smíšenými lesy, červená přechází do hnědé a žluté, a ranní mlžný opar se rozpouští ve vycházejícím slunci. Miluji tuto cestu, protože pro mne končí až daleko za Rožnovem na Oznici, kde máme chatu. Za Valašským Meziříčím se tato cesta klikatí mezi železniční tratí a řekou Bečvou, okolní svahy jsou poseté domky s červenými střechami a na jaře jsou zde zahrady plné kvetoucích jablek a třešní.

Valašsko a Těšínské Slezsko jsou dva regiony, které ovlivnily můj život. Jeden tím, že v něm mám své kořeny, ten druhý se stal mým domovem. Na otázku, čím je pro mne Valašsko, musím popravdě říci, že je to můj rodný kraj, kam se stále vracím, a hledám příležitost, abych se mohla vracet. Je to velmi těžké přesně popsat mé pocity, vybavují se mi stále četné vzpomínky na krásné dětství, na milé a milované příbuzné a přátele, před očima se promítají obrazy důvěrně známé krajiny doplněné mnoha osobními příběhy. Zcela po pravdě musím říci, že Valašsko je kraj, kde mám pocit bezpečí, protože je mi blízký a dobře jej znám. Je to kraj, kam se vracím a stále se chci vracet. Je to můj rodný kraj.

Josef RUSZELÁK, malíř a grafik

Jsem malíř a tak se stává, že přemalovávám své obrazy, tvořím i variace.

Rád jsem přijal úkol - napsat o svém vztahu k Valašsku. Chtěl jsem pojmenovat slovy, proč na Valašsko jezdím malovat. Když jsem dnes četl, co jsem včera napsal, mám tentýž problém: rád bych rukopis znovu přepsal. Jenže termín je termín!

Psal se rok 1981, kdy jsem v těžké životní situaci začal hledat útěchu v lesích okolo Zlína i v kroměřížské Podzámecké zahradě. V ateliéru jsem nevydržel, odcházal jsem, často ani nevěděl kam. Potřeboval jsem být sám. Les mě přitahoval tak dlouho, až jsem našel novou inspiraci. Oprášíl jsem polní štafli a začal kreslit stromy. Z počátku jsem se vyhýbal zvědavcům. Předstíral jsem, že odcházím, abych se po chvíli vrátil. Netrvalo dlouho, přestali mně náhodní diváci vadit. Přes vlastní pochybnosti o smyslu mé nové lesní tvorby jsem nepolevil. Les se stal mým ateliérem. Neodradily mě ani kapky deště na papír, mlha, sníh ani mráz. Musel jsem si to prožít. Rozehřát pomáhal doma potom i slivovice. Stromy se zdály být útěšné a konečně i hojivé. Dokázal jsem obejmout kmen a prožívat křehký pocit návratu ztracené síly. Ve stromech jsem nacházel spřízněné duše - bytosti, které mají s lidmi mnoho společného. Do svých obrazů se vrátilo moje téma dvojic - v cyklu Bílé kmene. Moje cesty za objevováním stromů se přehoupaly přes Sirákov do Beskyd.

Obrazů stromů přibývalo, začal jsem „zalesňovat“ náš domov i výstavní sály. Zápisy v mé putovní návštěvní knize svědčí o tom, že nejen krasa, ale i tichá, hojivá síla lesa, která dokázala poléct mou duši, odrážela stejný pocit u diváků. Bylo to zřejmě díky vzájemné potřebě hledání a nalézání harmonie. Přicházeli za mnou lidé, kteří se chtěli podělit se mnou o svůj vztah ke stromům a lesům, a začali mě do těch jejich lesů zvát. Jeden příběh za všechny: ... po vernisáži ve Vsetíně v roce 1986 přišla za mnou neznámá paní i s manželem, představila se a v ruce ukázala svaček klíčů. Mám pocit, že jemně zazvonily, když prohlásila: Vaše obrazy stromů se nám moc líbí, proto vám chceme nabídnout nové místo k inspiraci. Ty klíče jsou od naší chalupy na Kasárnách a jestli chcete, jsou vaše. Nemusíte pospíchat s jejich vrácením. Můžete tam jet kdykoliv, nemusíte se ani ptát. Rádi vás uvidíme, jen zavolejte, když budete potřebovat být sám. Klíče jsem velice rád přijal a několikrát použil. Díky této velkorysé nabídce jsem zmapoval v kresbách na hřebeni Velkého Javorníku kousek pralesa. Zažil jsem tam veliké ticho pro práci i k rozjímání. Byly chvíle, kdy jsem se v tom tichu samoty skoro bál. V každém zapraskání větví jsem tušil medvěda. Bral jsem si proto našeho Fabika, velšteriera, jako společníka a ochránce. Bylo to s ním veselejší. Dole v Karolince jsem měl taky přátele, lesáky, kteří mně otvírali závory do několika údolí a strání pod Soláněm. Kobylská, Raťkov, Bzové... Na ty krásné chvíle se nedá zapomenout. Někdy vám o nich povyprávím ...

PS: Jsem rád, že jsem měl letos v létě příležitost vystavit v nové pěkné Zvonici na Soláni výběr z toho, co jsem v lesích na Soláni na dohled v průběhu let vytvořil. Moje stromy se tak třeba jen na krátký čas vrátilo do svých rodných míst, ke svým bratrům.

Já se taky rád vracím do míst, která mám rád – tam patří i Soláň.

Hraběnka Eva Erdödy osvobozuje Matouše Slánského z Horní Lidče od poddanských platů a povinností, 1664. Fotoarchiv Městského muzea Valašské Klobouky

Za své služby platné a užitečné obdarován byl...

Hospodářské a společenské vzestupy poddaných na brumovském panství v 60. - 80. letech 17. století

Petr Odehnal

V 17. a na počátku 18. století postihla oblast východní a jižní Moravy dlouhá řada válečných událostí, které na tento kraj vrhly dlouhý a temný stín. Předkládaný článek se věnuje hospodářským a společenským vzestupům poddaných na brumovském panství v 60. - 80. letech 17. století. Přibližuje osudy klobouckého měšťana Mikuláše Buštíka, Mikuláše Filgase z Lužné, Jana Marcaníka z Vlachovic, Matouše Slánského z Horní Lidče a podrobněji pak ještě Jana a Petra Zvonkových, mlynářů z Vysokého Pole.

Rozkvět století šestnáctého utrpěl první ránu roku 1605 – a další rány následovaly. Vpády bockajovců roku 1605, události spojené se stavovským povstáním a třicetiletou válkou vůbec (konfiskace majetku pana Jana Kavky z Říčan, vzniklý „dluh pana Kavky“, bouře z podzimu 1621, předpokládané plenění polských kozáků počátkem roku 1620 a jistě pak ještě roku 1623, rabování Švédů v první polovině 40. let), ničivý vpád Turků a Tatarů z října 1663... Na zvonu v Lidečku zhotoveném roku 1665, po turkotatarském vpádu, čteme: „Vox mea cunctorum sit terror demoniorum.“ Volání zvonu vyslyšeno nebylo. Obnova po úderu z roku 1663 ještě nebyla zdaleka u konce a přišly neméně ničivé nájezdy Tökölyho kuruců z let 1680 a 1683 a nakonec pak nejtěžší rána v podobě po léta trvajících a opakujících se vpádů kuruců Františka II. Rákóczyho

v prvním desetiletí 18. století (1704–1710). Někdy ani nevíme, jestli ten který v pramenech uváděný „požár“ pochází ještě z dob turkotatarského řádění, plenění Tökölyho či až Rákóczyho rebelantů. Tato dlouhá série útoků, která takřka v dvacetiletých cyklech znovu a znovu srážela oblast východní a jižní Moravy do kolen, způsobila stagnaci, v jejímž stínu ležela jihovýchodní Morava téměř půldruhého století.

I. Buští, Filgas, Marcaník, Slánský

Tak razantní zásah do poddanské ekonomiky, jakým byl vpád roku 1663, způsobil nejen majetkové pády, ale umožňoval také téměř závratné vzestupy. Jedním z takových příkladů byl kloboucký měšťan **Mikuláš Buští**. Jako mladý hospodář ujal roku 1654 jednu z klobouckých předměstských zahradnických usedlostí bez polí. Nic-

méné v roce 1667 přijal od vrchnosti zběhlý šenkovní dům s půllánem polí, Mikuláš jej od hraběnky Evy Erdödyové přijal ve 200 zl. Turkotatarský vpád roku 1663 spálil i tento dům, který nebyl ještě roku 1667 zcela obnoven, a proto hraběnka odpustila Buštíkově – „na vystavení“ – 100 zl. O tom, že si proti svému někdejšímu „hospodářství“ Mikuláš mimořádně polepšil, svědčí i to, že k domu patřilo k roku 1670 patnáct polí, o Buštíkově energii říká mnohé i skutečnost, že měl další dvě pole v nájmu. O každoročním splácení nemůže být v těchto letech vůbec řeč: Buští splatil roku 1674 25 zl., další splátku (10 zl.) složil roku 1676. Výrazné umazání dluhu proběhlo roku 1674, kdy bylo Buštíkově odečteno 40 zl., které mu dlužila (!) hraběnka Eva Erdödyová. Mikuláš Buští o všem nezůstal jen při jednom domě. Roku 1669 koupil dům – opět na náměstí – v ceně 150 zl. Zřejmě to tehdy byla pro Mikuláše výhodná investice, roku 1677 dům prodal za 110 zl. Mikuláš Buští se stal v Kloboukách během dvou desetiletí jistě velmi váženým občanem. Z pramenů ovšem nelze vyčíst, čemu vděčil za svůj majetkový vzestup. Zda sňatku s ženou, kterou ani neznáme jménem, nebo šťastným krokům v době po turkotatarském vpádu, kdy se na jedné straně mnozí ocitli na mizině a na straně druhé se otevíral široký hospodářský prostor pro podnikání. Hmatatelným dokladem úspěchu Mikuláše Buštíka je náhrobník objevený při přípravách k položení nové dlažby v klobouckém kostele v roce 2001. Vedle zprávy o Buštíkově úmrtí dne 10. září 1682 vypráví také o touze zachovat po sobě trvalou památku, a to způsobem v Kloboukách nepřilíhlo často viděným, protože – mimo jiné – velmi nákladným.¹

Z 21. srpna 1682 pochází listina, kterou hraběnka Marie Ilésházová, údajně na přimluvu svého manžela Jiřího, dosadila na svobodné fojství a na mlýn a pilu ve vsi Lužná **Mikuláše Filgase**.² Mikuláš Filgas toto vše, větším dílem pusť, obdržel pro sebe i své budoucí nástupce osvobozené od všech panských platů a povinností. Mladší potvrzení privilegia ovdovělým hrabětem Jiřím Ilésházem mezi Filgasovými majetky jmenuje také valchu a připojuje, že může v pasinkách obecních volně pást svůj dobytek, v horách že může volně brát dřevo pro svou potřebu a také že může „kupectví bez překážky provozovati“ a navíc si Filgas mohl „maštalé pro pocestné vedle libosti postavit“. Při případných opravách domu, pily, valchy či mlýna mu ke všemu měla být dědina, Lužná, prací nápomocna.³ Filgas navíc od vrchnosti za 50 zl. koupil mlýn a valchu v „Dolním Lidečku“, tedy v Lidečku. – Zdá se, že Mikuláš přišel do Lužné z uherských statků své vrchnosti.

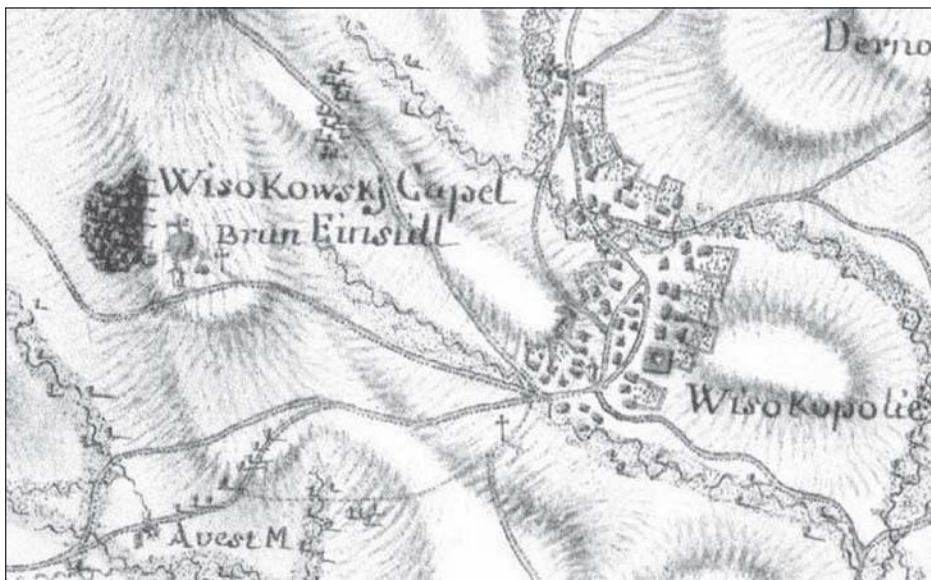
Dalším, kdo po roce 1663 získal velmi dobré postavení, byl **Jan Marcaník**. Ten přišel do Vlachovic někdy po 6. srpnu 1670, v lánovém rejstříku se s ním totiž nesetkáváme. Marcaník obdržel cenné privilegium, a to od hraběnky Žofie „Trsačky“. Listina z 1. listopadu 1676 uvádí, že se krejčí Jan Marcaník výrazně podílel na obnově vlachovického kostela, který byl „od toho pohana krom holých zdí vnuveč obrácený a na prach spálený“. Marcaník prý kostel „na prosbu a žádost všech farníkův skrze svůj náklad zevnitř vazbou, střechu a přikrytím, vnitř pavlačemi a jinšími potřebami k náležitému zase vzdělání přivodil, tomu k cti a chvále sv. Václavovi, knížeti někdy českému, fundatí věži učinice“. Za to Marcaník získal od paní hraběnky místo na obecním pozemku pro vystavění obydlí, dva kusy rolí (platy – i císařskou

berni – na sebe vzala vlachovická obec), volnou pastvu, volné dříví k topení, byl osvobozen od robot a poplatků. V roce 1700 pořídil Marcaník pro vlachovický kostel ještě zvon.⁴ A k roku 1685 se dozvídáme, že dodal do vsetínského kostela pozitiv.⁵ Tato okolnost by mohla ukazovat na Marcaníkovy vazby na Vsetín, snad odtud pocházel, nebo se zde usadil některý z jeho potomků. Vsetínské panství patřilo hraběti Jiřímu Ilésházymu, nicméně k roku 1670 Marcaník na vsetínském panství nenalézáme (může zde ale samozřejmě být uveden s jiným příjmením).⁶ Ilésházy byl ovšem také pánem Trenčína. Přišel snad Marcaník do Vlachovic z trenčínského panství?⁷ K výčtu projevů Marcaníkovy zbožnosti přidejme k vlachovickému a vsetínskému kostelu i chrám kloboucký: k roku 1711 se dozvídáme, že Marcaník, toho času již zesnulý, odkázal kostelu jistý finanční obnos.⁸

K lidem z brumovského panství, které potkal po tureckých vpádech hospodářský i společenský vzestup, můžeme počítat také sedláka z Horní Lidče **Matouše Slánského**. V Lidči vlastnil největší polnosti, nicméně po roce 1663 se jeho postavení výrazně zlepšilo. Listinou z 18. května 1664⁹ jej hraběnka Eva Erdödyová osvobodila od poddanských platů a povinností: „Vzhlednouce já na poslušné služby mně prokázané a ještě vždy prokazující **Matouše Slánského** v dědině mej Horním Lidči meškajícího, též spatřující skutečnou vděčnost jeho ke mně prokázanou, že na žádost mou z vlastního měšca svého dvacetí krav dojných mně koupil a do majíře mého vlachovského k rukám mým a užitku mému odvedl.“ Slánský, podobně jako Marcaník, pomohl po tureckých vpádech zvelebit zdevastovaný farní kostel. Kostelu sv. Kateřiny v Lidečku daroval největší z trojice zvonů pořízených roku 1665. V nápisu na zvonu čteme nejen sedlákovo jméno, ale také již v úvodu zmíněné varování všem dalším případným nájezdníkům.¹⁰

II. Jan a Petr Zvonkovi z Vysokého Pole

Velký vzestup zažil po roce 1663 také **Jan Zvonek** z Vysokého Pole. Dne 27. července 1705 byla vyhotovena listina, kterou Marie Terézie Podstatská z Prusinovic stvrdila výsady

Vysoké Pole v šedesátých letech 18. století. První vojenské (josefské) mapování, Morava, mapový list č. 96, detail. Repro z <http://oldmaps.geolab.cz>

Petru Zvonkovi, které kdysi získal „*Jan Zvonek, vlastní bratr téhož jmenovaného Petra Zvonka*“, jenž „*takovými privilegii za své služby platné a užitečné tehdejší vrchnostem i budoucím z jejich poddaným od Její milosti nebošky slavné paměti paní hraběnky Žofie (tit.) Tržatské z jeho potomky a spravedlivými nápadníky obdarován byl*“.¹¹

K roku 1667 čteme, že „*Johan Svonek*“ či „*Johan Zvonik*“ je domkář, vlastní tři měřice půdy a sedí na mlýně o jednom složení, ve Vysokém Poli byly tou dobou mlýny dva.¹² K roku 1670 již čteme o osmi měřících půdy (není majetkové „příznání“ jako příznání) a dozvídáme se, že v roce 1656 zde seděl Lukáš Zvonek.¹³ Výsad dosáhl Jan Zvonek mezi léty 1670 a 1675, toho roku začala hraběnka Žofie jednat o prodeji svého dílu brumovského panství. Na podzim roku 1675, k 6. listopadu, byl vyhotoven urbairální soupis, v němž je Jan Zvonek označen jako „*osvobozený*“, se mlýnem a podsedkem (na něm tou dobou seděl Řehoř Hnilica).¹⁴ Ze zápisu

o prodeji jednoho z pěti dílů brumovského panství Žofií Frangepánovou Marii Ilésházyové, zastoupené jejím manželem Jiřím, z 25. listopadu 1675 pak vidíme, že na této části rozsáhlého brumovského panství se různým výsadám a svobodám těšily tři osoby: jako první je jmenován Jan Zvonek, „*a to na tento způsob, že jeho jakožto ještě mocná a dědičná paní osvobozuje od všelikých dávek pořádných, urbárních i také mimo urbářův povinných, též od robot a všech povinností (krom císařských daní a contributí) na časy budoucí a věčné*“. Dále jsou zde uvedeni Jan, šafář vlachovský, a Jan Marcaník, „*krejčír z Vlachovic*“.¹⁵ V dalším dokumentu souvisejícím s prodejem, který je datován 5. prosince 1675 a shrnuje výminky hraběnky Žofie, čteme hned ve třetím bodě o Zvonkovi, jehož svobody hraběnka Ilésházyová potvrzuje, totéž se týkalo „*šafáře vlachovského a jednoho krejčáře jménem Marcaníka, taky z Vlachovic*“.¹⁶ Z výše uvedeného bychom snad mohli dovozovat, že nadání Jana Zvonka by bylo možné vztáhnout právě k roku 1675 a k připravovanému prodeji, který udělení privilegia mohl urychlit.

Z textu privilegia se dozvídáme také o Kateřině, Janově ženě, která svého muže přežila. Celoého hospodářství se pak ujal Petr, Janův bratr, který zde měl určitý dědičný podíl po otci a zbytek od své švagrové koupil. Na tento kup bylo Petrovi vystaveno potvrzení, a to úředníkem nové vrchnosti – ostráhomského arcibiskupa Jiřího Szelepscényiho (díl Žofie Frangepánové koupil v prosinci 1676).

V mladším potvrzení paní Podstatská z Prusinovic Zvonkovy svobody upřesňuje: „*Petr Zvonek a dědicové jeho po něm (...) z poddanosti mně i budoucím vrchnostem dědiny tej Vysokého Pole osvobození jsou a bejtí mají, jinší pak ale z pokolení Petra Zvonka, ti, kteří na tom mlýně hospodařiti nebudou, tak dobře osvobození jako jiní zůstat budou. Nadto více mlýn jeho nad touž dědinu ležící a k tomu jeden podsedeck jmenovitě štulmovský, k tejj dědině ze všemi případnostmi a od starodávna přináležejícími užitky (...) a in summa všelijakými dobrými věcmi (...) k témuž mlýnu a dotčenému podsedecku*“.

Horní Lideč v šedesátých letech 18. století. První vojenské (josefské) mapování, Morava, mapový list č. 96, detail. Repro z <http://oldmaps.geolab.cz>

ku příslušejícími k budoucí a věčné svobodě zanechávám. (...) Kofalku páliť a šenkovať, jinší handle v koupi neb prodaji, neb v jakém koliv řemesle užívati i všech užitiův v obchodu svém vyhledávati, pokudž by se jemu za dobré vidělo, [aby] svobodu měl." V závěru listiny se dozvídáme také o výpomocích Petra Zvonka vrchnosti. Petr „řemeslem svým tesařským při několika chrámech Páně sloužil“, a proto „budoucího pohodlí hoden jest“. Mlynáři jako zruční tesaři jistě byli vrchnostem platní. Ostatně, jedním z kostelů, na nichž **Petr Zvonek** pracoval, byl kostel kloboucký. *Památko o kuruckých vojnách*, sepsaná koncem 30. let 18. století, zmiňuje opravu chrámu z roku 1690, kterou vedl „*Tomáš Zvonek z Vysokého Pole, který za toho času nejlepší mistr byl*“ (křestní jméno je zjevně chybné, přece jen je mezi opravou kostela a záznamem paměti 40 let).¹⁷

Pro turkotatarském vpádu roku 1663 měl Jan Zvonek jistě plně ruce práce. A pro jeho bratra Petra bylo práce také moc: mnohé škody nadělaly vpády let 1680 a 1683 a jistě se také podílel na obnovách vrchnostenských objektů stížených vpády Rákóczyho povstalců z let 1704-1710. Máme-li hovořit o pracích na kostelech, s jistotou pracoval na kostele klobouckém. Vezmeme-li v potaz jeho zkušenosti, renomé a zprávu, že „*při několika chrámech Páně sloužil*“, můžeme se ptát, jestli se podílel také na opravách kostelů ve Vlachovicích (finančně vydatně podpořených nám již známým Janem Marcaníkem), v Brumově,¹⁸ Lidečku,¹⁹ Slavičíně²⁰ či Újezdě²¹...

Pro vrchnosti bylo jednou z možností, jak využít pusté vesnické grundy a jejich polnosti, založení dvoru, jak to učinila například baronka Podstatská ve Vysokém Poli krátce po roce 1700.²² Příznácné je, že sice zabrala sedm pustých usedlostí, ale obec nadále musela z těchto gruntů odvádět povinnosti, ke všemu si paní baronka vynucovala pomoc poddaných při budování dvora, ale i pivovaru a palírný vězněním: „*Za paměti J. M. Paní Marie (titul) Podstatské, kdežto s nebož. v Pánu odpočívajícím P. P. Karlem Julius Podstatským, pánem jejím (v ten čas panování jejich nad námi) mezi sebou v roztržitosti vešli, on Jeho M. Pán jí a dvory všechny odjal a jí dědina naše Vysoké Pole v držení byla přišla, hned ona tu pivovar, palírny a dvůr prve nikdy nebyvavý z nemalým nákladem a obtížností naší v nově budovala a nás ubohé hned zpočátku netoliko robotami nesnesitelnými, vězením dohánějící, nýbrž i pastvama a jinším odevmouce k téměř dvoru sedm gruntův pustých sedlských z obce naší.*“²³ Tak si hospodáři z Vysokého Pole stěžovali krajskému hejtmánovi již roku 1711 (znovu pak v roce 1715, společně s „*Dolním Lidečkem*“, dochovaly se pak ještě dvě nedatované supliky, zřejmě ale také z roku 1715), když žádali krajského hejtmána (neboť „*my nynějšího času žádného dědičného pána nemáme*“) o umenšení svých povinností.²⁴

Vezmeme-li v úvahu intenzivně pociťované povstání Františka II. Rákóczyho, které těžce zkoušenému kraji přinášelo další rány a perspektivu nejistých zítřků (a to ještě nikdo netušil, že léta plná vpádů se potáhnou až do roku 1710), nedávné budování dvora, kde jistě Zvonkovy šikovné ruce nezahálely, i připravovanou stavbu vysokopolské kaple,²⁵ kde další práce zručného tesaře čekala, máme před sebou několik faktorů, které mohly mít přímý vliv na vystavení privilegia.

Majetkové vzestupy bezesporu poutaly pozornost a jítily fantazii sousedů. Například o Filgasovi se povídalo, že byl Ilésházyho levobočkem a že dříve, než přišel do Lužné, byl – snad někde v Uhrách – v jeho službách.²⁶ Nejednou pak jsou tyto vzestupy spojovány s nálezem pokladu, pověstmi opředený je zvláště vlachovický Jan Marcaník. Přitom nález pokladu nebyl nijak nereálnou možností, vždyť nejen vesniční hospodáři ukryvali v nebezpečných dobách finanční hotovost. Například v Horní Lidči byl roku 1945 objeven „poklad“, který byl zjevně uschován v souvislosti s turkotatarskými vpády.²⁷

Příloha č. 1

**Hraběnka Eva Erdödy osvobozuje Matouše Slánského z Horní Lidče od poddanských platů a povinností.
18. květen 1664, Brumov.**

Já, hrabinka Eva Erdeodin et [cetera], rozená hrabinka Fargatčová z Gymeše, paní na hradích Broumově, Letovicích, statku vlachovském a panství komnatického, známo činím tímto mým listem obecně přede všemi a zvláště tu, kdež by toho náležitá potřeba ukazovala, že vzhlednouc já na poslušné služby mně prokázané a ještě vždy prokazující Matuše Slánského v dědině mej Horní Lidči meškajícího, též spatřující skutečnou vděčnost jeho ke mně prokázanou, že na žádost mou z vlastního měšca svého dvacetí krav dojných mně koupil a do majíře mého vlachovského k rukám mým a užitku mému odvedl. Za takovou jeho věrnou vděčnost ke mně prokázanou i já jakožto paní jeho dědičnou i z erby a potomky sjevi, též i držitelé budoucími tejj dědiny Horního Lidče, nechťela sem se nevďěčnou protiv němu ukázati, nýbrž dobrovolně, deliberato a mimo milosti sjevi jemu uděliti, a to nejprve jmenovaný dům jeho spolu od starodávna k němu přináležejícími užitky, to jest rolmi, loukami, štěpnicemi, hájmi, lesmi, kopanicemi, z jichh spravedlivými mezami, vzlášť z louků pod Francovů Lhotou ležící, anobř jakýmkoliv jménem jmenujícími a k téměř domu náležejícími užitky, slobodna činím a od všelijakých platův peněžitých, vína, piva šenkování, robotování, fúrování, desátkův obilních, ovčích i včelních, též slepic a vajec dávání, jedním slovem od všelijakých povinností sedlských, jakýmkoliv jménem jmenujících, vnově vzniklých aneb budoucných jakýmkoliv obmyslem lidských vymyšlených, často jmenujícího Matuše Slánských s potomky i z všelijakými spravedlivými nápadníky jeho pozbavuji a mocí listu tohoto mého tak, aby on, Matuš Slánský, spolu z budoucími potomky a spravedlivými nápadníky svými těchto ode mne jemu nadaných a vejš pořádně specifitírovaných pořádností a punktův volně a svobodně, bez všelijakých všech lidí (vzlášť erbův, pánův a držitelův jakýchkoliv jmenované dědiny po mně) překážek užívati mohl a užíval, mocně vynímám a na slobodě zanechávám (toliko contributí Jeho Císarské Milo[sti]) dle slušného taxírování dávati povinen bude, jinších všech břemen a obtížností prvotních sedlských jakkoliv jmenujících privatus neb pozbavení. Na zdržení a stálost toho všeho a pro lepší jistotu tohoto mého nadání secítem svým hraběcí s podpisem vlastní ruky mé toho jsem

potvrdila a k tomu pro bezpečnější toho ujištění dožádala jsem se urozených a statečných rytířův pana Zdeňka Zástřizle a pana Karla Oseckého, aby oni též secíty svými a podpismi vlastních ruk svých toho potvrdili a přítomni byli, však bez škody jich i erbův jejich. Čehož jest datum na hradě mém Broumově dně osumnáctého měsíce máje léta Páně tisícího šestistého šedesátého čtvrtého.

Eva hrabinka Erdodin, m. [anu] p. [ropria]
Erdiody Adam, m. [anu] p. [ropria]
Zdeněk z Zástřizl, m. [anu] p. [ropria]
Karel Osecký z Osečka, m. [anu] p. [ropria]

Příloha č. 2

Hraběnka Marie Terezie Podstatská z Prusinovic potvrzuje svobody a nadání Petra Zvonka z Vysokého Pole. 27. červenec 1705, Brumov. Mladší nedatovaný opis.

Já, Maria Terezia Podstatská z Prusinovic, rozená paní Pražikanka z Emerbergu, dědičná paní v svém podíle na panství brumovském, i z erby svými a budoucími potomky, známo činím tímto listem obecně přede všemi a vzláště, kde by toho potřeba ukazovala, že Petr Zvonek z dědiny Vysokého Pole na panství brumovském z tejj částky panství mého mně jakožto vrchnosti dědiny tej Vysokého Pole z náležitou prozbů žádal, abych jeho z předešlých vrchností a pánuv obdarování a svobod nadání confirmírovala a potvrdila, čehož já vyšetříc bedlivě jistou a věrnou pravdu, kterak nebožtík Jan Zvonek, vlastní bratr téhož jmenovaného Petra Zvonka, takovými privilegii za své služby platné a užitečné tehdejší vrchnostem i budoucím z jejich poddanými od Jeji milosti nebožky slavné paměti paní hraběnky Žofie (tit.) Tržatské z jeho potomky a spravedlivými nápadníky obdarován byl. Tenž pak Petr Zvonek, vlastní bratr nebožtíka Jana Zvonka, takové dědictví osvobozené na díle po otci svém dosáhl a na díle od Kateřiny, vdovy manželky bratra svého Jana Zvonka, přátelským a dobrovolným kupem odkoupil, na kterýžto kup, že se stal spravedlivě a dobrovolně, i pan Adam Nadi, ten čas plnomocný ouředník dílu nebožtíka slavné paměti pana arcibiskupa (tit.) ostříhomského na panství brumovském Petrovi Zvonkovi vysvědčení s podpisem svým vydal. K tomu i jiné atestati ten kup vysvědčuje, což také již jedenkrát i slavný královský hejtmanský ouřad v tribunále, co se týče Petra Zvonka svobod, náležitě neb spravedlivě bejti uznal. Protož i já, zvrchu psaná paní, zvláštní své milosti téměř Petrovi Zvonkovi za jeho služby, které k panské potřebě učinil, tyto níže psané puncta tímto svým listem confirmíruji a potvrzuji. Nejprve on, Petr Zvonek a dědicové jeho po něm, ti, kteříž na tom jeho osvobozeném mlýně děditi budou, z poddanosti mně i budoucím vrchnostem dědiny tej Vysokého Pole osvobozeni jsou a bejti mají, jinší pak ale z pokolení Petra Zvonka, ti, kteří na tom mlýně hospodařiti nebudou, tak dobře osvobozeni jako jiní zůstávat budou. Nadto více mlýn jeho nad touž dědinou ležící a k tomu jeden podsedeck jmenovitě štulmovský k tejj dědině ze všemi případnostmi a od starodávna přináležejícími užitky, totiž rolmi, loukami, zahradami, štěpnicemi, pasekami, ko-

panicemi, spravedlivými mezami a in summa všelijakými dobrými věcmi, jak by se ty koliv jmenovati mohly, k témuž mlýnu a dotčenému podsedku příslušejícím k budoucí a věčné svobodě zanechávám, k tomu také aby jmenovaný Petr Zvonek, on i budoucí po něm na tomž mlýně potomkové, z téhož mlejna a dotčeného podsetka mně neb budoucím vrchnostem a držitelům teěž dědiny žádných poplatků peněžitých, stálých neb běžících obilních, dobytčích neb včelních, slepic, vajec ani nejmenší jedné věci nedával, ani robot žádných, fúrování i pěších prázdnen bejti mohl a neobdýval, ani také řemeslem svým řádnému, buď on, kdokoli v nejmenším nesloužil, kromě z dobré vůle své za jistou záplatu, nyní i v budoucích časech. Co se dotejče do jakých ouřadů koliv volení a neb bezděčně přitahování i jiných všech věcí proti vůli jeho se vstahujících všeho toho z budoucími potomky jeho prázdna činím a osvobozuji. Mezitím také, pokudž by za potřebné se vidělo a v společnosti jací obecní užítkové se nacházeli jako dříví sekání a ku potřebě domu brání dobytka svého v obecních pastviskách pasení a jinších všelijakých prostředníkův v obci užívání, celé právo tak jako druhý ze sousedův k tomu ke všemu míti moci bude, bez všelijaké všech lidí překážky. Kořalku páliť a šenkovati, jinší handle v koupi neb prodaji neb v jakém koliv řemesle užívati i všech užítkův v obchodu svém vyhledávati, pokudž by se jemu za dobré vidělo, svobodu měl, žádným obyčejem, kdokoli on bude, jemu zbraňovati a překážky činiti moci nebude a in summa ve všech těchto milostech jemu ode mně nadáních a punctích pořádně specifikovaných, aby pořádně i z budoucími svými držán byl a volně zůstávati mohl i ode všech již jmenovaných obtížností, totiž platův, robot, fúr i jiných všech vnově vzniklých a z nějakou chytrostí lidskou vymyšlených věcí zbaven bejti mohl i těch všech pořádností volně užívati právo měl. Tímto mým mocným listem jej budoucně i jeho potomky, kteříž na tomto mlejně a podsetku štulmovském hospodáři budou, při jejich svobodě zanechávám a věčně prázdna činím, aby pak mně neb budoucím vrchnostem k spasitedlnému zadouší bejti mohlo, upřímně vinšuji a žádám, nebo často jmenovaný Petr Zvonek taky řemeslem svým tesařským při několika chrámích Páně sloužil a budoucím pohodlí hoden jest. Kromě co se dotejče J.[eho] C.[ísařské] M[ilost]i berně vedle spravedlnosti a slušného taxírování dávatí povinen bude, jinšího všeho, jakž by se co jmenovati mohlo, pozbaven bude. Na zadržení a stálost toho všeho a pro lepší jistotu tohoto mého jeho svobod confirmování a potvrzení secretem svým panským z podpisem vlastní ruky mej toho jsem potvrdila a tomu pro další ujištění toho dožádala jsem se dvou vysoce urozených pánův, pánův (tit.), kterýchžto níže jména podepsaná na tomto listu položena jsou, že jsou secrety své podle mého a podpisem vlastních rukou svých přivěsiti dali, však sobě i erbům svým bez škody. Čehož jest datum na hradě Brumově dně měsíce Juli 27^{ho} léta Páně 1725.

L. S. Jan Arnošt Willebald Allmann z Allmstagna
L. S. Maria Theresia Podstatská Von Prusino-
geboren Prazhikant Von Emersberg
L. S. Johann Gyndich Berthomdes z Tynrau

- 1) Odehnal, Petr: *Náhrobek Mikuláše Buštika*. In: Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka 3, 2002, s. 6-8.
- 2) Ještě k roku 1670 seděl na prvním gruntě (a jednom ze dvou největších) v Lužné Matěj Fojt. MZA Brno, D 1, L 312, f. 115b.
- 3) Portlová, Ludmila: *Několik poznámek o valše v Lidečku, Lužné a k rozvoji průmyslového podnikání v našem kraji*. In: Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka, 1961/1, s. 28-30.
- 4) Kulišek, Vladimír: *Dějiny Vlachovic*, díl II. Vlachovice 1988, s. 79-81 a 89.
- 5) Doucha, František – Kolářik, Jan – Novák, Konstantin – Pavlík, Richard (red.): *Okres vsetínský. Obraz přírodní, kulturní a hospodářský*. Vsetín 1938, s. 200.
- 6) MZA Brno, D 1, L 357.
- 7) Ptal jsem se takto u Filgase, ptám se znovu u Marcánika. Otázka je na místě, neboť můžeme nalézt analogii, a to ve vsi Bylnice. Lánový rejstřík přináší zprávy o zahradnické usedlosti s činžovními poli, na níž sedí Václav Fagulec, o domkářském hospodářství (bez poli), na němž sedí Jura Blahý, a o domkářské usedlosti s činžovním polem osazené Pavlem Patečkú. Všechny tyto tři bylnické usedlosti vrchnost roku 1667 darovala panu Jurovi Beliczayovi ze Skalce, „bývalému hejtmanovi na brumovském zámku“, kterému vrchnost dala také svobodný mlýn při Bylnici o třech složeních a k němu náležejících 19 měřic polností. MZA Brno, D 1, L 312, ff. 11b-12, 14a-b. – „P. kapitán Jiřík Belicay“ je zmíněn v kloboucké gruntovní knize k 18. lednu 1659. SOKA Zlín, Archiv města Valašské Klobouky, i. č. 37, f. 135b.
- 8) SOKA Zlín, Archiv města Valašské Klobouky, i. č. 37, f. 561b.
- 9) Kde se listina nachází, mi není známo. Ve fotoarchivu Městského muzea Valašské Klobouky je pod i. č. 6483 fotografie této listiny. Jan Trávníček k roku 1965 píše, že ji rodina Slánských z Horní Lidče opatrovala po 250 let, „nyní je uložena v městském muzeu ve Val. Kloboukách (nebo v muzejních kloboukách (sic!) fondech v okres. archivu v Bojkovicích)“. Trávníček, Jan: *Přehled dějin naší obce od nejstarších dob do XVII. století*. In: Horní Lideč kdysi a dnes. Příspěvky k monografii jihovalašské dědiny. Horní Lideč 1965, s. 9. Je asi zbytečné dodávat, že listina není součástí sbírek klobouckého muzea, nicméně není ani součástí fondu archivu obce Horní Lideč či jiného fondu v SOKA Vsetín. Podává se ji nalézt? – Jan Trávníček v citovaném článku také publikoval – s drobnými nepřesnostmi – přepis listiny. Nová edice listiny na základě zmíněné fotografie je přílohou č. 1 této práce.
- 10) Trávníček, Jan: *Přehled dějin naší obce*, s. 9-10. – Odehnal, Petr: *Lidečko*. Kapitoly z historie obce. Lidečko 2001, s. 43. – Odehnal, Petr: *Zvonař Matyáš Petko*. O zvonech ve Valašských Kloboukách a v Lidečku z roku 1665. In: Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně 3, 1/2003, s. 21-26.
- 11) SOKA Zlín, Archiv obce Vysoké Pole, i. č. 1. Ve fondu se dochovaly dva nedatované opisy privilegia (z textu listiny je patrné, že opisu a stvrzení bylo ještě více): jednak mladší opis, který má být opisem opisu ze 7. října 1718, uvedený informací, že jde o „opis ze staré Wisokopolské gruntovní knihy Tom I pag 127“, jednak starší opis, který ale nese chybné vřecení: 1725. Edice druhého zmiňovaného opisu tvoří přílohu č. 2 tohoto článku, vřecení je v edici opraveno, podle mladšího opisu doplňují také jméno dalšího svědka. – Nejstarší gruntovní kniha Vysokého Pole skutečně obsahuje opis privilegia vyhotovený podle opisu z roku 1718: kniha byla založena roku 1780. K tomuto roku je na této usedlosti, která zatím byla označena číslem popisným 45, jmenována Kateřina Zvonková. MZA Brno, C 17, i. č. 11955, ff. 127-128b. (Strukturu této nejstarší gruntovnice podržela také kniha mladší. Srovnej MZA Brno, C 17, i. č. 11956, kde jsou záznamy o čp. 45 vyhrzena folia 127 a následující. Je zde ovšem uvedena jen Kateřina Zvonková.) – Opis z roku 1718, domnívám se, souvisí se skutečností, že díl Podstatských byl v letech 1709-1716 pod nucenou úřední správou. V červnu 1716 došlo k narovnání mezi dědici Marie Terezie Podstatské a věřiteli Waldorfy, v září 1717 převzali Waldorfové Vysoké Pole a Lidečko, podle císařského rozhodnutí však byla provedena roku 1718 dražba, v níž získal Vysoké Pole s Lidečkem nejstarší syn bývalé majitelky, baron Leopold Evžen Podstatský. (Ten pak obě vsi roku 1731 prodal hraběti Jiřímu Ilěházymu.) Poklu-

- da, Zdeněk: *Zámek Návojná*. In: Gottwaldovsko od minulosti k současnosti 6, 1984, s. 236. – S převodem na Waldorfy pak souvisí urbairální přehledy Lidečka a Vysokého Pole z 30. září 1717. MZA Brno, A 3, i. č. 433, ff. 38-69. Na ff. 45b-46 je záznam týkající se Petra Zvonka: čteme, že má od paní Marie Terezie Podstatské privilegium datované na Brumově 27. července 1705, podle kterého byla jeho předkům dána od hraběnky Žofie na věčné časy privilegia svobod od všech panských povinností a robot, tato osvobození byla jemu, jeho potomkům jako také všem budoucím vlastníkům mlýna a podsedku stvrzena. (Opis lze nalézt ve fondu MZA Brno, G 371, i. č. 63, s. 6-16.)
- 12) MZA Brno, D 2, R 312, f. 61.
 - 13) MZA Brno, D 1, L 312, f. 130b.
 - 14) MZA Brno, C 8, S 173/5, k. 261.
 - 15) Tamtéž.
 - 16) Tamtéž.
 - 17) Odehnal, Petr – Šimonů, Alois: *Památky o kurucských vojnách*. In: Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka 4, 2003, s. 13.
 - 18) Víme o stavebních akcích, které zde probíhaly v letech 1664-1665 a 1691. Peřinka, František Václav: *Val.-Klobucký okres*. Vlastivěda moravská, II. Místopis. Brno 1905, s. 111-112. V kostelní věži dodnes visí zvon z roku 1713, který byl přelít olomouckým zvonařem Jiřím Františkem Reimerem: původní zvon byl zničen ohněm...
 - 19) Novostavba chrámu byla dokončena roku 1700. Odehnal, Petr: *Lidečko*, s. 129 a 144-146.
 - 20) V paměti vložené do věžové bání čteme: „Já, Mikuláš Vrbětický z města Klobouk, zůstávající v Slavičíně v službě varhanické přes 38 let, dával jsem rozličné památky mou rukou psané do této bání, když se věže tato byla vystavila, a to od urozeného pana Jindřicha Zástřizle, pána na Divnicích. Potom v čas vojny Rákocého věže tato zhořela a tato bání měděná na zem spadla, spisy takové jsem schoval, a když r. 1711 zase tuto věži pan Jindřich ze Zástřizle přikryl dal, opět ty památky i mnohé jinší, které se staly v touž vojnu Rákocého (nebo sedm let trvala a mnoho lidí pomordováno bylo) do této bání jsem byl vložil; ale skrze zlé zaopatření tesařovo do této bání zamokalo, spisy takové zhnilý, dřevo zkrnělo. Roku 1729, dne 6. Decembra vitr kříž vyvrátil, bání tuto měděnou nakřivil a tak opět, spravující to tesař poznovu, v roku 1730. dne 12. Máje snad již poslední tento spis do bání vkládám.“ Dne 8. Juli 1708 věž shořela, „bouřka hrozná byla, věže zdalí ju hrom zapálil anebo hajduši, kteří na ni vartu drželi, to se neví“. Peřinka, František Václav (ed.): *Památky z věžových bání*. In: Selský archiv 7, 1908, s. 98-100.
 - 21) Zdejší kostel měl být přestavován kolem roku 1680. Wolny, Gregor: *Kirchliche Topographie von Mähren I/3*. Brno 1859, s. 366.
 - 22) Dotčený díl brumovského panství koupil roku 1689 baron Julius Karel Podstatský. – Podstatsí byli „silně zadlužení“ a jejich majetkové poměry byly „značně rozhárané“, charakterizuje situaci o desetiletí mladší Zdeněk Pokluda, proto (v níže citovaném listu z Vysokého Pole vidíme, že příčina byla zřejmě ještě poněkud jiná) byl mezi oba manžele jejich díl panství rozdělen: Marie Terezie držela nadále Horní Lideč, Vrbětice, Vysoké Pole a Lidečko, přičemž první dvě jmenované vsi byly roku 1713 (intabulováno 1717) předány Waldorfům a Vysoké Pole s Lidečkem byly v letech 1709-1716, jak již bylo řečeno, podřízeny úřední správě. Pokluda, Zdeněk: *Zámek Návojná*, s. 235-236.
 - 23) V roce 1670 bylo ve Vysokém Poli z 34 usedlostí sedm pustých, ve všech případech přitom šlo o poustky zachycené již v roce 1656. (Na jedné pusté usedlosti, k níž náležel půllán poli, byl k roku 1670 panský šenk, pole ovšem zůstávala pustá.) Podstatská tedy ujala grundy již téměř půlstoletí pusté. MZA Brno, D 1, L 312, ff. 129-132b.
 - 24) MZA Brno, A 8, B 35, k. 1157 (Spisy panství Brumov).
 - 25) Dne 21. června 1706 odkázala Marie Terezie Podstatská 1000 zl. na stavbu kaple ve Vysokém Poli, kaple byla zanedlouho (?) zbudována. Peřinka, František Václav: *Val.-Klobucký okres*, s. 268.
 - 26) Portlová, Ludmila: *Několik poznámek*, s. 30.
 - 27) Trávníček, Jan: *Poklad v Horní Lidči*. Nálezy mincí v letech 1945 a 1962. In: Horní Lideč kdysi a dnes, s. 50-52.

Jozef Miloslav Hurban v době, kdy pobýval i na Valašsku. Dagerotypie z března 1849, pořízená ve Vídni. Převzato z knihy Jozef Miloslav Hurban – první předseda Slovenskej národnej rady. Bratislava 2007

Jozef Miloslav Hurban a Valašsko

Zdeněk Fišer

Bylo to v neklidném konci roku 1848, kdy se na tržištích moravských měst a městeček zpívala a také vytištěná prodávala *Nová píseň o uherském Hurbanu, knězi luteránském, kterak víru katolickou zlehčoval, svatý tupil a mnohé katolické křesťany zmrdoval*.¹ Vyjadřovala názor části katolické veřejnosti, totiž že evangelík Hurban morduje „křesťanský lid“. Ve skutečnosti však v pozadí byla agitace revolučních Maďarů, kteří se tehdy začali radikálně rozcházet s Habsburky a usilovali o vlastní národní a státní samostatnost. Zmíněný Hurban naopak usiloval o národní emancipaci Slováků, utlačovaných v rámci tehdejšího Uherska právě Maďary, a vystoupil proti nim i se zbraní v ruce. Není divu, že si z jejich strany vysloužil nejednu nádivku, ba před jeho domem v Hlbokém dokonce byla postavena šibenice, na níž měl po dopadení viset.

Jozef Miloslav Hurban (1817-1888) patřil k nejvýznamnějším slovenským osobnostem 19. století.² Spolu s Ľudovitem Štúrem mimořádně přispěl k zformování moderního slovenského národa. Byl ideologem a organizátorem slovenského národního hnutí, spisovatelem, redaktorem, vydavatelem několika periodik a publicistou, ale i oslnivým řečníkem, který dokázal oslovit davy

zbídačelých slovenských venkovanů. Byl to rovněž Hurban, který spolu se Štúrem a M. M. Hodžou kladli základy spisovné slovenštiny, v níž r. 1844 vydal průkopnický druhý ročník svého literárního almanachu Nitra. Hurban však byl také (možná především) mužem víry, přesvědčeným evangelíkem augšburského vyznání, který byl r. 1840 vysvěcen na kněze. Zprvu působil jako kaplan v Brezové pod Bradlom, od r. 1843 do konce života byl farářem v Hlbokém. V r. 1860 získal na univerzitě v Jeně doktorát teologie, od r. 1866 byl superintendentem slovenské evangelické patentální církve. Když toho bylo zapotřebí, byl i mužem, který za své ideály šel bojovat se zbraní v ruce. Dokázal to právě v revolučních letech 1848-1849, kdy se postavil do čela ozbrojeného boje Slováků vůči Maďarům a jejich přísluhovačům z řad slovenského obyvatelstva. Byl totiž vedoucím činitelem a účastníkem všech tří dobrovolnických výprav na Slovensko. Stal se také prvním předsedou Slovenské národní rady (a až do r. 1918 také posledním), nejvyššího orgánu revolučních Slováků, který se ustavil dne 16. září 1848 ve Vídni. Ta byla jednak vojenským orgánem povstání, jednak hlavním představitelem politické reprezentace Slováků. Za zájmy svého národa bojoval až do konce života, občas tak intenzivně, že byl několikrát vězněn.

Když zemřel, pražský Světozor o něm lapidárně napsal: „Zemřel Slovensku patriarcha, jenž po půl století na ramenou svých nosil osudy lidu svého...“, což bylo při spřízněnosti Čechů a Slováků celkem pochopitelné. Ale osobní kvality mu přiznával i nepřátelský tábor, např. časopis Protestants Egyház és Iskolai Lapok: „Jeho smrt vyvolala velký smutek zdejšího panslavismu, kterému byl Hurban duší, hlavou a hlasatelem. K jeho fanatismu pojil se velký talent, síla lidového řečníka, vytrvalost jeho rasy, fantastická odvahnost a pochybný mravní obsah.“³

I po 190 letech, které uplynuly od jeho narození, a po 120 letech od jeho úmrtí, je Jozef Miloslav Hurban v slovenské současnosti trvale přítomný. Svědčí o tom monumentální Hurbanův pomník v Žilině, nedávno odhalený, i Rok Jozefa Miloslava Hurbana, vyhlášený na r. 2007. Kromě jiných akcí jsou jeho výsledkem četné publikace, např. obsáhly sborník Jozef Miloslav Hurban – první předseda Slovenskej národnej rady (Bratislava 2007, 264 s.), nebo nejnověji práce Miroslava Hvozďary nazvaná Jozef Miloslav Hurban a jeho zápas o pravé hodnoty církvi a národa. Reflexia na život a práci kněza a národovce (Liptovský Mikuláš 2008, 218 s.).

Čtenář revue Valašsko si patrně řekne, proč autor píše o někom, kdo zdánlivě s dotyčným regionem nesouvisí. Mohu jej ale ubezpečit, že jmenovaný měl docela zajímavé vazby k Valašsku, včetně rodinných, a vícekrát v něm osobně pobýval. Ostatně, stačí se podívat do veřejnosti dobře známé publikace – Rusavy F. Tábořského a hned budeme vědět více.

Vztahy J. M. Hurbana k Valašsku začínají již v r. 1839. Tehdy ještě student proslulého evangelického lycea v Bratislavě podnikl cestu Moravou do Čech a zvláště Prahy, aby se seznámil s osobnostmi českého národního hnutí. Své poznatky zveřejnil o dva roky později ve skvěle napsaném cestopise **Cesta Slováka ku bratrům slavným na Moravě a v Čechách** (Pešť 1841, 112 s.). Při návratu z Prahy a přes východní Čechy cestou domů putoval záměrně přes

Valašsko, aby i tam poznal muže učené a vlasti a národa milovné:

„Z Přerova Želakovcem, Čechy, Domažlicemi, Dřevoseticemi, Bystřicí atd.,⁴ krajinou vždy více a více vrchovatou jsem se bral k východu, vždy více ke vlasti mé milé Uherské.⁵ Počasí mne již nemile pronásledovati počalo. Chladné, mlhavé aneb zase deštivé časy i zdraví mému hrozily. V lůjavci náramně jsem došel horami a oudolím Rusavy. K zármutku ale svého rozmnožení nenalezl jsem dvojčihodného pana faráře, mého krajana pana Slobodu doma. Byltě učinil výlet do blízkých sousedních církví pro návštěvu přátelkou.“

Přenocovav tu, šel jsem druhého dne ráno, doprovázen kostelníkem, na Hošťálkovu, kde jsem se i s panem Slobodem sejít měl. Jsou tu na pospol veliké hory a vrchy, nimiž toliko známý bezpečně projít může. Z boku se vynášel nad temena hor pověstný Hostýn, o jehož hřbet polámaly pyšné krky koně tatarské, léta 1242, kdy Jaroslav Hvězdoborský, divoké hordy kobylek těchto lidožermých pomoci svých hrdinských Moravanů a Slováků do všech čtyř úhlů světa vítězně rozpráší.⁶

V Hošťálkově jsem se sešel s D. C. H.⁷ panem Slobodem. Jeho působení na okolní tyto kraje jest značné a různé. Sám jest muž osvícený, hluboce a důkladně učený, velikou láskou a oddaností zanícen k národu. Přírodopýtec a mathe-si⁸ snažný přítel a vzdělavatel i básník lyrický. Sbohem!

V Hošťálkově jsem se sešel u pana školního učitele Pellára⁹ s mým spolužákem Vlastimilem Pellárem. Časy nepřijemné zuřily napořád. Najav vůz, odjel jsem do Vsetína. Na cestě jsem však v Ratiboři navštívil D. C. H. pana Lániho,¹⁰ horlivého Slovana. S potěšením slyšel zprávy mnou o pokrocích národnosti československé donešené.

Ve Vsetíně mne vlídně a pohostinsky přijal D. C. H. pan Škultety,¹¹ evangelický a. v. sl. B. kazatel. Navštívil jsem také bývalého učence ústavu Břetislavského D. C. H. pana Opočenského,¹² kalv. sl. kazatele. Horlíví Slované jsou tu na pospol. Časopisy naše zvláštní drží a v souzvuku s časem jsou.

Pan Opočenský a pan Sloboda jsou nyní věkem nejmladší kněží v bratrství tomto. Na nich upřeny jsou naděje mnoha věrných duší. A vskutku také v obou zrají krásná předsevzetí, utěšení cílové.

Rozloučil jsem se i se Vsetínem. Přes hory veliké, husté, strmé, vysoké, pospíchal jsem k domovu.¹³

To bylo první Hurbanovo setkání s Valašskem a možná také s Danielem Slobodou (1809-1888).¹⁴ Ten, od r. 1837 evangelický pastor na Rusavě, významně přispěl k prohloubení česko (moravsko) – slovenských vztahů. Sám jsa Slovák původem ze Skalice, vytvořil z Rusavy živé kulturní centrum, kde se křižovaly dopisy (a občas i návštěvy) řady významných osobností tehdejšího národního, kulturního a vědeckého života mnoha uvědomělých Čechů, Moravanů a Slováků. Sloboda Hurbanovy aktivity pečlivě sledoval, mj. i díky zprávám svého tchána Samuela Jurkoviče, učitele v Sobotišti. Tyto kontakty zesílily na podzim 1845, kdy si Hurban vzal za manželku prostřední dceru S. Jurkoviče Annu, a byl tak se Slobodou, manželem nejstarší Jurkovičovy dcery Juliany, sešvagřen. Rodinné vztahy a vaz-

by následně dokládají desítky dopisů. Hurban také v tu dobu na Rusavu občas zavítal, jako např. v listopadu 1847, kdy přijel 6. 11. a pak se Slobodou řadu dnů putoval po farách suchdolského seniorátu, včetně návštěvy rodiště F. Palackého Hodslavic 11. a 12. listopadu. Následně oba navštívili Ratiboř a Hošťálkovou,¹⁵ aby pak přes Kroměříž pokračovali do Brna, kde se uskutečnily jakési rozhovory s tamními vlastenci, zejména A. V. Šemberou, F. M. Klácelem a J. Ohéralem. Moravu Hurban opustil teprve 20. 11. 1847.

Část cesty popsal v obsáhlém dopise manželce Anně, datovaném 14. listopadu 1847 na Rusavě.¹⁶ Obsah listu svědčí nejen o Hurbanově pozorovatelském talentu, ale také o tom, že i vážení páni kazatelé se dokázali docela dobře bavit. Z dnešního pohledu zaujme rovněž jeho postesk nad dobou poplatkovou praxí. Když naši cestovatelé, k nimž se v Suchdolu nad Odrou přidal senior Sepeši,¹⁷ si ve Fulneku připomněli památku J. A. Komenského, zamířili na Valašsko: „Z Fulneka jsme šli do Súdolá. Na cestě jsme byli veselí. „Celonová fajka“ se měla! Sepešiho tato píseň vždy pobavila. Tak mu šla do srdce a žil! O 2. jsme poobědvali u Sepešich a potom jsme se vezli přes Nový Jičín do Hoclavic k Pilečkovi.¹⁸ Obdivoval jsem vždy to množství pěkných měst, ty dobře zřízená polní hospodářství! To je div, kterému by jsme se mi měli jít učit na Moravu! Čím je lid poslušnější, tím je pilnější! U nás panuje hloupost nad hloupost, nejen u potlačených, leč i u potlačovatelů. Panstva zdejší jsou dost potlačená, lid otrocky znížený, a přece všeko lepší se má jak u nás! V Jičíně jsme až večer byli, ale přece jsem vidět mohl, jak krásné je to město! Škoda našeho lidu, že nemá více měst, nebo jen v městách je možný pokrok ku vzdělanosti. Bože – kdyby tyto kraje takové aspoň svobody měly, jako mi v Uhrách! Co by to za vzdělanost mohla se rozložit v krajině! Je pravdou, že při majetnosti přece jen bída, sraženost, duch služebný a malomyslný panuje. Lid odebírá zemi velké bohatství, ale na co mu je, když smetanu ze všeckého pobírá to množství planých úředníků. Od každé malíčkosti se pod svatými tituly vybírají taxi a daňki! A bídných deset zlatých, když obligace píše, musí mít štempel, když kvitanci zase dává, zas štempl, když prosí o něco, štempel, když žaluje, zas štempel, a všude jen štemple a taxi! Když kupuje, štemple, když prodává, zas štemple potřebuje. Když ide za humna – když chce se piva napít – když si chce tabák koupit, v řadě jen samé štemple! Ach to je bída! Ani myslet na to nechci, zejména když ten lid už ani jen schopnosti nemá něco si svého myslet, a myslí, že to tak musí být!

Do Hoclavic jsme přišli až večer. Sepeši s Korbelem, já a Danko byli jsme veselá kompanie. „Fajka celonová“ se zas měla. Danko nam vyzpěvoval hanáckou píseň „Nad Veškovem světá, v Odrovkách je den! Za kamnama hrnec a seške so v něm! Jora decka obskakoje, šeške z hrnca vetahoje, podte seške ven!“ Na bránu začal Danko, by jako by Turci a Tataři šli, a zpíval hanačku! Dívka vyšla ven celá naplašená, kdo je. „Enem otvorte,“ křičel Danko. „Kdopak je?“ ptala sa dívka. „Enem otvorte, však je zde hospoda?“, tážal sa Danko. „O ne, není zde hospoda, tam hore je hospoda,“ odpovídala dívka. „Ale chceme zde mít hospodu,“ zas křičel Danko. Dívka myslela, že sú to opilí Hanáci, a my jsme se na kozlíku krčili od smíchu. Až vyšla Pilečková¹⁹ a

poznala po hlase Danku. Potom se zas dali pes-tva dělat se mnou, a uváděli mne jako doktora z Prešporku. A ti si to mysleli doopravdy! Až jsme se popoznávali. Jako když člověk života naleje – když přijde mezi ty jarmičkami ohněných duší. U Pilečků nás přijali velmi dobře, ale jsme už přece zde tak veselí nemohli být jako na Rusavě, v Súdoli a Ratiboři! Z každého Čecha a Němca trčí cosi, co Slovák odděluje a odstrkuje.

Na druhý den, tj. v pátek dne 12. novembra, chtěli jsme se už rozejít; Sepeši musel pospíchat k pohřbu, a my jsme chtěli ještě v ten den na Rusavu dorazit. Ale Pilečková byla až příliš pohostinská a zdržela nás k obědu, slibem nás omámíc, že však nás dají odvést. Tak jsme se o 9. v pátek rozloučili s Sepešovci, a zůstali jsme při obědě u Pilečků. Oběd byl skvostný a trval do třech po poledni. Potom jme tedy sedli na bryčku a Pilečka s řnou nás vyprovodili až na ten vrch, co je nad Hoclavicami. My jsme mysleli, že nás zavezú když ne do Ratibora, aspoň přes Bečvu.

Farář Jozef Miloslav Hurban koncem 50. let 19. století. Archiv literatury a umenia Slovenské národnej knižnice v Martine

K našemu podivení ale slyšíme v Meziříči od pacholka, že má rozkázáno jen do Meziříča nás zavést. A noc byla před námi! Mne to mrzelo, nebo kdybych byl věděl, že jen sem nás dají dovést, jistě bych se nebyl den zdržel při obědě. Už ale jinak nebylo; my jsme tedy s Dankem volky nevolky zasedli z bryčky, šli se prv napít a večerem v mlze a zimě cválali jsme k Ratiboru. Největší strach jsme měli před Bečvou, neboť jsme věděli, že v noci převozník nebude a vyzouvat by se nám nebylo chtělo. Tak jsme v těchto obavách došli do Jablunky. Měsíc nám skrz hustou mlhu svítil jak jen mohl. Mezi vrchy dolinou teče Bečva, skály místami vyčnívají nad dolinami. V Jablunce jsme se stavili v jednom domě, aby jsme se přesvědčili, kudy a jak nejlépe se prodereme přes Bečvu. Tam právě strouhali dračky.²⁰ Viděl jsem tedy jeden článek zdejšího průmyslu olejového! To je olej zdejších lidí večer. Byli to hulváti či helviti.²¹ Potom jsme dostali zprávu, že jakýsi papírník má zde bryčku, ten že nám ji půjčí, neboť koňa jsme už s hnojnicemi měli, který nás měl převést. Byla by to poezie bývala přes Bečvu na hnojnicích o jednom koni se převážet. Jeli jsme tedy do krčmy, kde papírník byl. Podivné zhlédání známých lidí. Danko mi rozprávěl, že jednou přišel jeden člověk k němu, a nepovědic ani slo-

Anna Hurbanová, roz Jurkovičová (1824-1905). Archiv literatury a umenia Slovenské národnej knižnice v Martine

va zasedl si zrovna za stůl a po chvíli si žádal holbu piva. Danko mu odpověděl chladnokrvně, že včil věru piva nemá, ale že tu nedaleko mají pivo. Člověk odešel. A nyní se Danko sešel znovu s tím člověkem, a ten člověk byl papírník, od kterého jsme měli do vln Bečvy žádat koráb, to jest bryčku! „Odkud sú oni?“, ptal se Danku papírník. „Já sem pastor z Rusavy,“ odpověděl. „Tak?“, odpověděl papírník. „Tož dobře, já sem byl u nich jednou!“ „Ale u mne ne,“ zas nepoznávajíc člověka odpovídal Danko. „Ba ano, u nich!“ a potom vyprávěl, jak si pivo na faře žádal. Smáli jsme se jako cápci. Jaké podivné shledání se! Tak jsme sedli na krytou bryčku a celonovou fajku drhli, až se Moravec nadhazoval na kozlíku a dovezl nás pěkně až do Ratibora.

V Ratibore jsme se ho tážali, co ještě na ty pěkné noty chce za odvázení nás. On ale se nechal na milost, a tak jsme mu k těm notám dali ještě 20 kr. stř.

V Ratibori, kterou Danko trochu přeměněnými literami jmenoval, že prý Rit' bor! Pržno, které jsme na boku nechali, bylo mu Przno, Vsetín Psotín, Hoclavice Oslovce anebo jinak Somárovice, a já jsem zas Hošťálkovou Octálkovou jmenoval! Tak nám nic nedalo pokoje.

V Ratibori jsme se dobře navečeřeli, lehli si, já jsem byl trochu prochladlý, ale ráno jsem vstal způsobně k fruštiku.²² Káva, pečené, chléb byly dobré věci, neboť jsme se až k obědu nedali zdržovat. Tak jsme časně ráno o 9. dna 13. novembra i s p. Laním šli do Ošťálkové, kde jsme se stavili u Kalendů,²³ a potom po chvíli s ním i Laním šli k horám. Pod samé hory nás vyprovodili, vzkazujíc Tobě pozdravení a zvlášť se na Tebe rozpomínali a líbat tě dali, což všechno Ti já ústně vykonám, duša moja zlatulínka!“

Autor dopisu jistě tehdy netušil, že ani ne za rok se na Moravu vrátí a že Rusava se stane dočasným útočištěm nejen jeho, ale celé Hurbanovy rodiny.²⁴ Stalo se tak v r. 1848, kdy se Hurban mimořádně exponoval za práva Slováků a kdy mu v Uhrách začalo hrozit nebezpečí ze strany nacionálně zaujatých Maďarů. Tak dochází v květnu 1848 k exodu jeho rodiny do nevelké

Hurbanovy studánky na Rusavě

Archiv autora článku

východomoravské vísky zapadlé mezi lesy, kdy tam více jak rok pobývala manželka i s jedno- ročním synem, později proslulým spisovatelem a politikem přelomu 19. a 20. století, Svetožarem Hurbanem-Vajanským. A na Rusavě se také narodila Hurbanova dcera Božena.²⁵ Leccos z tehdejšího života utečenců i domácích zachycují dopisy, které si mezi sebou Anna a Jozef vyměňovali.²⁶ Zejména Anniny dopisy vyjadřují trvale obavy o osud milovaného muže a z počátku také přání, aby byl přítomen při blížícím se porodu, jak dokládá např. dopis psaný na Rusavě 31. července 1848 (citace je uvedena v původním pravopise): „*Pojdem zajtra na jarmek kupi čo budem potrebovat, ešte som nič neкупila a nešila, ale sa už čas pomali blíži, teda si mosim volačo prichistat. Z uzkostí si mislim na to, že snad Ti duša moja nebudeš pri mne pri tej rozhodnej chvíli života lebo smrti, taške je to okamženie, ale mi bude ras tak taške, ket Teba neuvidim. Bude-li Ti možne, prindi duša moja na začatku septembra okolo 6.-8. ho, a nebude-li Ti možne, Bože moj, nepomôžem si, mosim všetko snašať, čo mi p. Boh naloží, už sa mosim na všetko pripraviť, už nech je jako chce, ja som dost zdrava, len nemožem spať, malo kedí dobre spím, mislim a modlivam sa za Teba duša moja. Ket spat nemožem, duša moja draha, tak mi je jakosi tesknej za Tebu, najme ket dlho nepíšeš, ket list dostanem som spokojnejša. Je to už davno, čo sme od seba odeleni a srdco túži vdi len po Tebe, čo bi mu rozum čo povedal, že to nemože inač bit, ono len vždi túži a túži a neprestane túžit. Maj sa anjel moj dobre, až prinde švager od apuška, budem Ti porad pisat, čo zas to sa robi. Boskavam Ta na tisíc razi, objimam Ta duša moja. Som Tvoja ver- na až do smrti ženka Anna Hurbanova.*“²⁷

Hurban skutečně na Rusavě trvale přítomen nebyl, spíše to byly odpočinkové návštěvy²⁸ v rámci jeho horečné politické aktivity, kterou v tu dobu vyvíjel tu ve Vídni, tu v Praze, aby ji od podzimu 1848 završil vedením výprav slovenských dobrovolníků. Že to nebylo bez nebezpečí ani pro jeho rodinu ukrytou na Rusavě, dokládají – v návaznosti na protihurbanovský pamflet vzpomenu- tý na začátku článku – i slova Daniela Slobody. V listě z 13. prosince 1848 vzdálenému švagrovi psal: „*Doslýchame se zase nepokoj- vých zpráv z ohledu Maďarů; nedobře ste udě- li, že ste nám docela žádné zbraně neopatrili.*

V Holešově a jinde na trhoch se prodává a zpívá píseň „O uher- skm Urbanovi, knězi luteránském, kterak viru katolickou zlehčoval, svatě tupil a mnohé katolické kres- tany zmrdoval“. Je to hrůza, a lid ju kupuje a fanatizuje sa. Z Jankovic a Chomýža sa už stro- jili Hanáci na Rusavu, že musá náš dům zválat a spálit atd.“²⁹ Z obav o své bezpečí posléze Anna Hurbanová s oběma dětmi, doprová- zená otcem Samuelem Jurkovičem, odjela dne 26. prosince 1848 až do vzdálené Prahy, kde se všich- ni zdrželi několik následujících tý- dňů.

Hurbanovy návštěvy na Rusa- vě pokračovaly i v dalších deseti- letích. Někdy to byly jen přátelské rodinné cesty, jindy ale skuteč- něné při významných událostech, jako v r. 1883, kdy 26. srpna Sloboda slavil pa- desáté výročí své kněžské ordinace. Tehdy byl přítomen také mladíček František Táborský, poz- dější významný básník a spisovatel, který na strán- kách své nádherné knihy z r. 1928 nazvané Ru- sava zachytil Hurbanův pobyt a s jistou nadsáz- kou i proslov, který měl mít. Když mu kterýsi z přítomných nabídl sklenici vína snad dochova- ného z r. 1848, vyvolalo to údajně u Hurbana reminiscenci na dávno minulý čas nadějí:

„*Vino z roku osmačtyřicátého!*“ zvolal česky... „*Drazí moji! Co všechno svítí, co blýská, jiskří z tohoto pohárku! Jaká bojovná, horká, horoucí, nadšená krev se z něho směje! Jaký čistý, mo- hutný duch z něho plápolá! Jaký živý duch od Tater k Šumavě, od Váhu a Hronu k Vltavě, duch jednotící, po svobodě volající, svobodu vítající, za svobodu bojující! Rok osmačtyřicátý! Slyším Safaříkova slova: „Bude-li v nás mravní síla, pro- nikne-li jedna myšlenka, jedna vůle tělo národa našeho, národové celé země ji neodolají. Neboť všechno, co pod sluncem i nad sluncem, převyšuje síla mravní.“ Ej, Bože, Bože, jak to bylo krásné! Jak to bylo mladé, věřící a milující! Mnoho se nám z toho, oč jsme horovali, nevyplnilo dosud – vám tady na Moravě a ještě více tam v Čechách přec už ledaco vykvetlo, ale nám tam za morav- skou hranici – no, neztrácíme hlavy, třebaš nám mnoho chybí, drazí moji, mnoho, mnoho. Všec- ko dal nám Hospodin, jenom ne bič na naše ne- přátele,“ s mocným rozmachem zvolal.*

„*Máme si ho sami urezat' nebo uplést'!*“, pro- hodil řízně ten s tou bečičkou.

„*Dobře praveno. Dobře!*“ odvětil Hurban, ni- jak nezaražen, a obrátil se tam k tomu s tou bečič- kou. „*Máme si ho sami urezat' nebo uplést'. Je- nomže, když si ho sami urežeme nebo upleteme, tož je to bič na bratra, a ne bič na nepřitele. Slovan otročil dlouho. Slovanovi bič na nepřitele padá z rukou. Snad ho, Slovana, Hospodin určil k čemusi jinému, vyššímu. Ne aby bil a porážel, ale aby povznášel. Láskou k svobodě. Svobodní mezi svobodnými! To, drazí moji, jiskří, blýská, svítí mi z tohoto pohárku vína z roku osmačtyř- icátého. Hospodin nechať nám dá, ať jsme svo- bodní mezi svobodnými. Piju na zdraví svobod- ným mezi svobodnými!*“

Všichni jsme srdečně zatleskali znamenitému, ohnivému řečníku, jenž v mohutných obrysech dovedl skicovat uchvacující fresky a jimi strhovat

posluchače, a přilipsi jsme si s ním... Byla to v té prosté, malé faře veliká slavnost.“³⁰

Hurbanovou všelidskou vizí, kterou snad pro- nesl na zapadlé valašské faře a kterou zazname- nal Táborského básnický duch, skončím krátké připomenutí jedné pozoruhodné osobnosti, která kdysi dávno putovala po valašských chodničích. Možná že ne v myslích lidí – vždyť paměť je po- míjivá, ale trvale zůstává připomenut na Rusavě pramenem,³¹ který desítky let nese jeho jméno a který údajně kdysi dávno opravil a používal. Inu, možné to je, vždyť studánka s pramenem je ne- daleko rusavské fary. Živá voda tak symbolizuje odkaz jednoho nevšedního lidského ducha, který zůstává i dlouho po své smrti spojen s naší pří- tomností. Inu, co lepšího si unavený poutník může přát, než tak nevšední osvícení...

POZNÁMKY

- 1) Otiskl ji Novotný, M.: Letáky z roku 1848. Praha 1948, s. 290-294.
- 2) Z bohaté literatury o něm upozorňuji jen na výběrnou biografii Tomáše Winklera Perom a mečem, která vyšla již v několika vydáních (1982, 1997, 2007). Stručně pak viz Slovenský biografický slovník, sv. II., Martin 1987, s. 435-437, nebo Biografický lexikón Slovenska III., Martin 2007, s. 696-698.
- 3) Dle Mésaroš, J.: Zložitě hľadanie pravdy o sloven- ských dejinách. Bratislava 2004, kap. Súčasníci o Hur- banovi, s. 282-287.
- 4) Správně Želatovice, Čechy, Domaželice, Dřevohos- tice a Bystrice pod Hostýnem.
- 5) Slovensko či Horní zem, jak bylo nazýváno, tehdy bylo nedílnou součástí Uher.
- 6) Podle křesťanské legendy byli na Hostýně P. Marií záračně zachráněni křesťané před útokem Tatarů, správně Mongolů, kteří r. 1241 protáhli Moravou. V jejím důsledku se posléze z Hostýna, kde se nachází dávné hradiště lidu popelnicových polí, později přebudované na keltské oppidum, stalo jedním z nejvýznamnějších poutních míst na Moravě. Jaroslav ze Šternberka, který údajně r. 1241 zvítězil nad mongolskými hordami v bitvě u Olomouce, je pak mýtickou postavou.
- 7) Zkratka D. C. H. znamená dvojčetihodný. Tento titul používali evangeličtí pastoři.
- 8) Znamená matematiky, již byl Sloboda skutečným znalcem. Sepsal dokonce učebnice aritmetiky a algeb- ry, které však zůstaly v rukopise. Více o tom in: Daniel Sloboda. Dokumenty VII. O Rusavě a Valaších pod Hostýnem. Ed. Z. Fišer, Rusava 2002, s. 129 a dále.
- 9) Jan Pellár byl učitelem v Hošťálkově od r. 1821, kdy se do místa přestěhoval z Velké Tisovnice na (dnes polském) Těšínku. Zemřel v r. 1843 ve věku 51 let, několik měsíců před dokončením výstavby nové školy (svěcená 1. 11.), o níž se zasloužil.
- 10) Jan Láni (též Lány či Lányi, 1793-1878) pocházel z Uher. Do Ratiboře byl povolán svým strýcem téhož jména v r. 1821. V Ratiboři vybudoval chrám, faru i školu. Znal se osobně s Janem Kollárem a F. Palac- kým, jehož spolužákem byl na evangelickém lyceu v Bratislavě.
- 11) Zřejmě Adam Škultěty (1784-1844), od r. 1827 ka- zatel ve vsetínském dolním sboru.
- 12) Jistě Karel Opočenský (1811-1900), který 11. února 1838 nastoupil na místo kazatele ve vsetínském horním sboru (helvétii), kde následně působil až do konce živo- ta. V r. 1872 byl zvolen představitelem východomor- avského seniorátu.
- 13) Hurban, J. M.: Cesta Slováků ku bratrům slaven- ským na Moravě a v Čechách 1839. Citováno dle vydání Žilina-Košice 1929, s. 151.
- 14) Hurbanova návštěva se dle Slobodova deníku usku- tečnila ve dnech 20.-22. srpna 1839. O Slobodovi sa- mém se podrobně lze dočíst v knize Josefa Macůrka: Z minulosti východní Moravy v 18.-19. století. Brno- Kroměříž 1980. Také Fišer, Z.: Daniel Sloboda a Vsetin- sko. Valašsko 2001, č. 2, s. 7-8, nebo též: Evangelický duchovní. Příklad Daniela Slobody. In: Člověk na Mora- vě 19. století. Eds. L. Fasora, J. Hanuš, J. Malíř, Brno 2004, s. 389-400.
- 15) Itineář cesty zachycuje Slobodův deník (s. 106).

16) Dopis se nachází v Slovenské národní knižnici v Martine – Archív literatúry a umenia, pozostalost J. M. Hurbana, sign. M 23 Ch 41/3.

17) Ján Sepeši (Szepessy, 1797-1884), rodák ze Sobotíšte. Studoval v Bratislavě a Vídní, pak učitel a katecheta v Bílsku, r. 1823 ordinován pro Suchdol nad Odrou. V červnu 1834 jmenován správcem suchdolského seniorátu, r. 1843 seniorem a r. 1862 zvolen za náměstka brněnského superintendenta.

18) Jan Pilečka (1805-1883) byl rodák z Hodslavic, kde byl kazatelem již jeho otec téhož jména. Na otcovo místo nastoupil bezprostředně po jeho smrti v r. 1834.

19) Manželkou hodslavického kazatele byla Luisa Pilečková, dcera brněnského superintendenta Jana Jiřího Lumntzera.

20) Dračky – louče na svícení, štipané ve třískách ze smrkového dřeva.

21) Označení příslušníků kalvínského vyznání (někdy také reformovaní), tedy jednoho ze dvou proudů, ve které se moravští evangelíci rozdělili po vydání tolerančního patentu. Návštěvníci i Pilečkovi patřili k evangelikům luterského směru neboli augšburského vyznání.

22) Tj. k snídani (z něm Frühstück).

23) Tomáš Kalenda (1801-1866), od r. 1825 až do konce života kazatel v Hoštálkové. Zachovala se jeho korespondence s D. Slobodou, která bude otištěna ve III. svazku Dokumentů D. Slobody (Brno 2008).

24) Kromě nich tam dočasně pobývala i řada jiných slovenských osobností. Jejich přítomnosti se dotkl Andrlík, A.: Slovenští osmačtyřicátníci na Rusavě. In: 32. výroční zpráva státního reálného gymnasia v Holešově za školní rok 1947/48. Holešov 1948, s. 6-11; Krupholz, J.: Rusava – útočiště slovenských vlastenců v letech 1848 až 1849. Naše Valašsko 12, 1949, s. 25-37. Týž: Rusava a Slováci r. 1848-1849. VSSMŽO 4, 1925-1926, s. 1-3.

25) Stalo se tak 22. 9. 1848 a D. Sloboda si do deníku poznamenal: „Ráno o 9. hod. narodila se Boženka Hurbanová.“ Viz Daniel Sloboda. Dokumenty I. Deníky. Ed. Z. Fišer, Přerov 2001, s. 113. Později se stala manželkou kněze Petra Pavla Roya (1839-1909). Zemřela ve Skalici 24. 1. 1928.

26) Dosud nejobsáhlejší Hurbanovu rodinnou korespondenci využil Winkler, T.: Jozef Miloslav Hurban. Život zvonící činom. Život a dielo v dokumentoch. Martin 1987.

27) List uložen v Slovenské národní knižnici v Martine – Archív literatúry a umenia, pozostalost J. M. Hurbana, sign. M 23 C 5.

28) Jak takový Hurbanův tzv. „odpočinkový“ pobyt vypadal, dokládají Slobodovy zápisy v jeho deníku např. z června 1848. Končí vlastně Hurbanovým odjezdem do chorvatského Záhřebu, kde u jižních Slovanů žádal o podporu pro přípravu výprav slovenských dobrovolníků proti Maďarům (viz Daniel Sloboda. Dokumenty I. Deníky. Přerov 2001, s. 111):

- „17. K večeru přijel Hurban a Anička z Prahy. Po chvíli přijela Milka z Uher.

- 19. Včasně ráno do Hoštálkové a Ratibora. Pak sem jel s nimi do Súdolá. V Hodslavicích sme sa trochu zabavili, a večer sme do Súdolá dojeli.

- 20. Večeře Páně. Superintendent, senior, Pilečka, Pellár, Lány, Kalenda, Zvolánek, já a paničky jejich. Pak sme drželi sezení církevní a protokol.

- 21. Ráno jeli sme pryč, k obědu do Hodslavic, na noc do Ratibora.

- 22. Ráno do Rusavy. Milka ve středu ráno 21. odjela.

- 23. Šel sem s Hurbanem na Hostýn, do Ríky a na Javorník, Humence.

- 24. O nešpore sem vyprovodil Hurbana do Brusného, ubírajícího se do Horvatů.“

29) List uložen v Slovenské národní knižnici v Martine – Archív literatúry a umenia, pozostalost J. M. Hurbana, sign. M 23 G 35/3.

30) Tábořský, F.: Rusava. Život valašské dědiny. Olomouc 1928, s. 140-142.

31) Podle místní tradice ji Hurban vlastnoručně upravil v květnu 1849. V r. 1929 bylo prameniště stavebně upraveno vyzdžením z lomového kamene do dnešní podoby, nepochybně pod vlivem F. Tábořského.

Článek vychází s podporou institucionálního záměru Moravského zemského muzea v Brně MK 00009486202.

Dopis z války

Daniel Drápala

3. listopadu 1918 bylo ve Ville Giusti u Verony podepsáno příměří mezi Itálií, zastupující dohodové státy, a Rakouskem-Uherskem. Uzavřel se tak více než čtyřletý válečný konflikt nazývaný nejprve Velká, posléze I. světová válka.

Jeden ze signatářů smlouvy – Rakousko-Uhersko – v těchto dnech již fakticky neexistoval a na jeho území se postupně utvářely nové státní útvary. Vedle euforie z konce válečného běsnění i radosti z nově nabyté svobody Čechů, Slováků, Poláků či Jihoslovanů nastal také čas počítání ztrát. Na bojištích padlo více než osm milionů lidí, 1 200 000 jich pocházelo z jednotlivých korunních zemí habsburské monarchie. Další desetitisíce a statisíce vojáků byly v průběhu bojů zraněny, mnozí z nich se potýkali s trvalými následky a invaliditou. Své oběti si ovšem válka vybrala i v zázemí. Nedostatečné zásobování a epidemie se nemalou měrou podílely na ztrátách mezi civilním obyvatelstvem. Čtyřleté bojové akce zanechaly trvalé stopy také v krajině, v hospodářství, ale i v lidské psychice – některé rány se podařilo zahladit dříve, jiné zůstaly trvalou součástí života po celá další léta a desetiletí.

S odstupem devadesáti let od závěru I. světové války lze na tento válečný konflikt pohlížet z různých úhlů pohledu – můžeme si všimnout postupu front, množství nasazených vojenských oddílů, techniky, počtů zraněných i mrtvých, územních ztrát či zisků – vždy to ale budou jen holá fakta, statistická čísla, sumarizační přehledy. Sice nám napomohou uvědomit si, jak zničujícím konfliktem byla I. světová válka, přesto tyto údaje zůstanou jen letmým a poněkud i povrchním pohledem na skutečnou válečnou realitu. Dnešnímu člověku jen stěží dokáží odhalit pravou tvář oněch válečných let, pocitů, strachů i úzkost, které prožívali muži v zákopech, kde si nikdo nebyl jist, zda za několik okamžiků bude ještě mezi živými.

Dobová propaganda, noviny i oficiální prohlášení vojenských kruhů sice deklarovaly hrdinné odhodlání vojáků k boji za císaře a vlast, tato prohlášení však stěží odrážela opravdové nálady panující mezi bojujícím mužstvem. Jedinečným dokladem o této době jsou proto pro nás dochované vojenské deníky či korespondence přímých účastníků bojů. Více známy bývají zpravidla legionářské deníky a další památeční zápisky členů československého zahraničního vojska.¹ Poněkud opomíjeny však zůstávají doklady i z druhé strany bojiště,² ačkoliv i tam – a především tam – bojovaly také stovky a tisíce obyvatel Čech, Moravy a Slezska. Prostřednictvím jejich písemných svědectví se přitom i dnes můžeme vrátit proti toku času nazpět a prožít spolu s jejich pisateli alespoň několik okamžiků, hodin či dní.

Odloučení od domova, rodin, svého povolání zaznamenávali autoři těchto textů své zážitky, trápení, obavy, ale i drobné radosti, které je dokázaly na chvíli vytrhnout z chmurné letargie válečné doby. Především dopisy zasílané blízkým se stávaly navzdory stovkám kilometrů, které vojáky

dělily od domovů, pevným spojovatelem s rodinou. Byla to nejednou právě vzpomínka na manželku, děti, rodiče, ostatní příbuzné a známé, která posilovala psychicky i fyzicky vyčerpané muže v bojových liniích. Každá zpráva, dopis či balíček z domova byly jimi dychtivě očekávány. Mužům přinášely nejen drobné přilepšení k většinou nedostatečné či nekvalitní vojenské stravě a výstroji, nýbrž se stávaly i hmatatelným dokladem, že rodina na své muže v dalekých zákopech na srbské, ruské nebo italské frontě nezapomíná. Z dochovaných dopisů je patrné, že vojáky dokázala potěšit i ta sebemenší zmínka o dění v jejich obci, v sousedství nebo rodinném společenství. Touha vědět o událostech doma toho co nejvíce se nám možná bude zdát z dnešního pohledu poněkud malicherná. Každou, byť sebedrobnější informaci ovšem adresát vnímal jako utvrzení pomyslného sepetí s domovem.

Při četbě podobných dokumentů si uvědomíme, jak se těmito lidem proměňovaly v důsledku přechodu z normálního života v zázemí na frontu jejich životní hodnoty i priority. Věci pro nás zcela

Rakouský voják s výstrojí, dobový leták

Společná fotografie Františka Drápaly, jeho ženy Kateřiny (stojící) a Kateřininu otce Jan Mičkala (sedící) Foto archiv autora článku

běžné dostávaly za podzimních a zimních plískanic, v bahnu zákopů mezi krátery po granátech zcela jinou dimenzi. Teplo, sucho, vařené brambory, čisté prádlo či pořádná postel – to byla na jedinou přání, jejichž splnění přinášelo vojákům alespoň na chvíli světlé okamžiky jejich vojenské služby. Byla tu ovšem i jiná přání – touha přežít a navrátit se bez úhony domů mezi své blízké.

Jedním z mužů, kteří prožívali podobné pocity, byl na podzim roku 1915 někde na bojišti východní haličské fronty i devětacetiletý František Drápala, původním povoláním rolník a hajný z Rožnova pod Radhoštěm. 9. září toho roku napsal své ženě Kateřině dopis, v němž se svěřoval se svými zážitky a dojmy z účasti v bojových operacích, zároveň ale projevoval živý zájem o dění doma. Na samém prahu války se společně se svou manželkou staral na horské pasece na Bačově vrchu nejen o pole, ale také o dvě krávy, dvě jalovice, čtyři ovce a drobnou drůbež. Jako správný hospodář proto chtěl nyní vědět, jak se domácí daří. Práce na usedlosti spočívaly v těchto dnech především na bedrech Františkovy ženy Kateřiny a jejich dětí. Vydutě již pomáhaly obě starší dcery Anna a Františka, které dosáhly osmnácti, respektive patnácti let, i nejstarší ze synů – dvanáctiletý Rudolf. Nermalou měrou přispíval k zdárnému chodu hospodářství také Kateřinin otec Jan Mička, jehož ostatně jako „tatu“ vzpomenu v dopise i sám pisatel (jeho vlastní rodiče v této době již nežili).

Svou rodinu, milovaný Bačův vrch a lesy v okolí, jimiž jako hajný zdejšího velkostatku nescetněkrát prošel, musel František Drápala opustit na jaře 1915. Nepatřil tedy k prvním vlnám odvedenců z počátku války či dalších měsíců roku

1914. Ostatně sám nebyl původně v době míru k vojsku ani odveden, ale potřeba stále čerstvých posil pro bojující rakousko-uherské oddíly vedla k povolávání stále nových a nových mužů. 12. března 1915 byl autor našeho dopisu podroben prohlídce a shledán způsobilým k vojenské službě. Podle rozhodnutí z 19. dubna téhož roku měl nastoupit do Kroměříže, kde byly formovány oddíly určené posléze k nasazení na frontu. Spolu s dalšími Rožnovany byl začleněn do zeměbrannekého pěšího pluku, jehož oddíly v té době již bojovaly v Haliči proti Rusům. Po základním výcviku, který se uskutečnil zčásti i v Bílovicích, byly čerstvé oddíly nasazeny ještě v průběhu léta do bojových operací.

Dopis je psán až o několik týdnů později – v září, kdy postihly vojáky v poli nejen podzimní deště, ale také první znatelné známky vyčerpání z neustávajících bojů. Střídání bojových vystoupení s odpočinkem, počítání mrtvých kolegů i raněných se stávaly pravidelnou náplní po sobě zvolna ubíhajících dnů. Ani František Drápala ve svém listu neskrýval únavu a beznaděj a právě o to více

toužil po dopisech i jakýchkoli dalších zprávách z domova.

Dopisů domů jistě putovalo mnoho, dochoval se nám ale právě jen tento jediný z 9. září 1915. Je přitom zajímavou sondou do duše jednoho nedobrovolného účastníka vojenských akcí.

Při četbě dopisu nás možná překvapí jistá chaotičnost, mechanické řazení zpráv, hrubky, opakované přeskakování od jednoho tématu k druhému. Jazyk dopisu odráží hovorovou mluvu plnou valašských dialektismů (ozibe; pokad; stoocut) i počestěných německých vojenských termínů (ristuňk; ibršvuňk). Někdy dokonce musíme vnímat obsah spíše z náznaku a kontextu. Na mnoha místech chybí háčky a interpunkce, nejednou vypadla i písmena či slovesný podnět – to vše ale spíše jen dokládá, jak byl v daný okamžik pro autora obsah nadřazen formální úpravě. Přestože dopis vznikl ve chvíli oddychu „v dekunku“, z textu je patrná silná potřeba světit dopisnímu papíru především všechny své myšlenky bez ohledu na to, jak budou seřazeny.

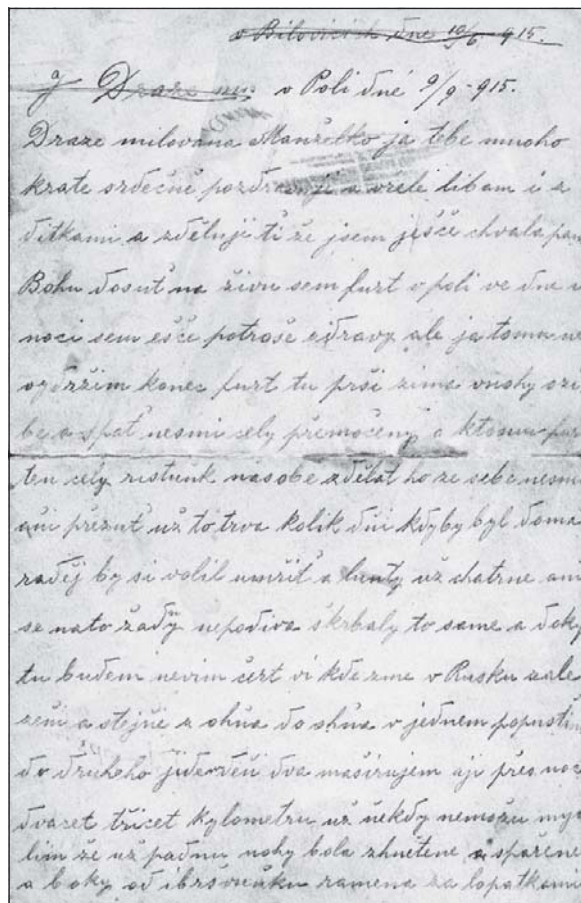
Drobné poznámky a glosy v textu nás přivádějí k tomu, čím vším se voják v poli mohl zabírat. Marně bychom zde hledali prvoplánové doklady chabrosti či neochvějného hrdinství. Jakákoli patetická zvo-

lání, často tak slýchaná z úst velitelů, rakousko-uherských politiků i z tisku, však v „hromobití děl a krupobití kulí“ dostávají poněkud jinou váhu, stávají se jen bezobsažnými slovy, vyprázdněnými gesty. Hnacím motorem života mužů v zákopech byla naopak prostá, o to ale nikoli méně ospravedlnitelná touha žít a přežít.

Pocitům beznaděje a ztrátě přesvědčení o hodnotě lidského života jistě nepřispělo ani zacházení s vojáky ze strany některých velitelů. Lidská individua se v očích mnohých z nich měnila v masu – útočící, ustupující, případně odpočívající. Voják tak v čase oddychu raději vzpomínal na své blízké doma i na kamarády ve zbrani, s nimiž se během výcviku či cestou na frontu a na ní samotné setkal.

Jako celá řada spolubojovníků si jistě i František Drápala pohrával s představou, že příhodné zranění by mu přineslo alespoň chvíli oddechu, příležitost načerpat sil – a možná i trvalý návrat domů. Jakákoli podobná myšlenka však vzala za své při pohledu na utrpení raněných, z nichž mnohým nebylo již pomoci. V nelehkých chvílích bylo dokonce nahlodáváno i pisatelovo přesvědčení o Boží spravedlnosti. „... že to pambíček dotuť trpí?“ Zároveň to ale byla právě víra v Boha, která se vzápětí stávala účinnou vzpruhou v těžkých chvílích během bojových akcí.

Text dopisu,³ který zde přinášíme v neupravené podobě, je možná jen nepatrné zrníčko v přeprané mozaice válečných událostí z let 1914–1918. Jemu podobných bychom jistě v nejedné domácnosti našli mezi rodinnými památkami nemalé množství. Přesto by možná mohlo toto svědectví nelehké doby oslovit čtenáře, včetně mladé generace, poněkud jiným pohledem na historické události – že i ty lze vnímat z jiného úhlu, než jaký nabízí klasický školní dějepis.

Dopis Františka Drápaly z 9. září 1915

v Poli dne 9/9 -915

Draze milovaná Manželko, ja tebe mnohokrát srdečně pozdravuji a vřele libam i z dítkami a zdělují ti, že jsem ještě chvala panu Bohu dosud na živu, sem furt v poli ve dne i noci, sem ešče potroše zdravý, ale ja tomu nevydržím konec, furt tu prši, zima vnohy ozíbe a spať nesmí, celý přemočeny a k tomu furt ten celý ristuň⁴ na sobě, děláť ho ze sebe nesmí, ani přezuť, už to trva kolik dní, kdyby byl doma, raději bych si volil umřít a luntý už chatrne, ani se na to žádný nepodiva, škřbaly to same a doky tu budem, nevím, čert ví, kde zme v Rusku zalezeti a stejně z ohňa do ohňa, v jednom popustime do druhého jdem, deň dva maširujem, aji přes noc, dvacet třicet kylometru, už někdy nemožu, myslím, že už padnu, nohy bola, zhnětne a spařene a boky od ibřšvurku,⁵ ramena za lopatkami pali a v prsach, poky neňi raněny, nic neuznaji, ešče nabiji. To neňi nikde jak u toho 9. regementu, všeci říkaji, a někdy celý den neňi kusu chleba nebo kuchyň nejede, je člověk celý zničeny, kdybs tu byla a to viděla, bys plakať musela a konca tomu neňi. Někdy si iž myslím, kdyby[ch] iž na světě nebyl, kdyby[ch] si na ten drahy domov nemysli, kdyby[ch] dal Buh všemohouci a jeden krať se uviděli, tak bych si volil zemřít, panenka Maria sprostředkuj to a vytrhni mne stoocut, ale těžka věc jestli se navratim. 29/8 – sem myslil, že je iž poslední život, to bylo hromobiti děl a krupobiti kuli, to trvalo celý deň a noc bez odpočívky, ten krať ich moc padlo a ostalo raněnych a trochu zajatých, po ohni moc jich chylo, i Petružela se kdesi stratil, nevím, kde co s nim se stalo, co zme šli z Rva,⁶ nevím jestli ich je při kumpanijach všec-kych z deset a to je skoro co chvíla take sražky. Kdyby už nas steho pola poslali si odpočinut, je to už proti Bohu, kdyby[ch] se dostal na moravu, kdyby[ch] byl nahodu raněny, by[ch] oto žadal, a pradla taky už žadného nemam, šak jedni přes měsíc, ten hyd⁷ nas tu zežere, aňi kde oprat, šak to všichni i ti věci až su od toho bolaky, ten mozga⁸ to popředku všechno vyrabuje a vzhra-dach zežere a popali staveňi i zboži na poli, jeto strašne, jaky konec to edem vezme, že to pambi-ček dotuť trpi. Tak tě mila manželko ješče pozdravuji, měj se dobře a namne nezapominej i zdetmi a daj na mšu svatu, aby mne panbiček ojd[ť] toho neštěstí vyslobodil. Pozdravuji tatu, aby byli hodně zdraví, a všechny švagrove, ať mi taky neco odpiši, Karel mi taky ešče nič nepsal a pozdrav od stryce. Kdybych tu měl aspoň kusek brynze, tu nic nedostanu, toli co vyfasuju, aňi ku-pit a tu to taky nedojde, by potřeboval aspoň fusakle teple, ale jak ich dostat těžka věc, musím tu zahynuť, ty karetky sem dostal od tebe i od Anny, od Fanule,⁹ ale malo mi toho pišete, dyť mate vic času jak včil, ja nemam až včil v dekunku,¹⁰ ešče si mi nepsala, ma[ť]-li ji jaku tu podporu, aňi jak doma, jak se ti krava otellila a prasata, jak idu, zholá nic a už sem ti psal, ať mi odpišeš a dycky nic a jak si pokludila a kdo všechno rukovali a ogar,¹¹ jak se drži, a děti jak poslouchaju a o Fojtikovi nevím nic, jak byl sem v Bilovicích. Anna toho gor može načar[ajť] všec-keho, ona edem par řatku a dost, mleka sem tež neviděl jak doma, kdyby si moh člově[k] aspoň tych zemřaku na tem šalku uvařit, ani tych, a co je ze Slavem, nech Nunu tež pozdravit a celú rodinu a všechny zname. A co noveho zahorami,¹² jednak tam chod[ť] nažinčicu a moc[ľ]-li křibice je vlesi a už ji budeš brzi seť a jake su zemaky a zeli,

K úřednímu písmu nebo
ze dne (nebo k úřednímu zápisu u pluku)

Úmrtí list - ex offio.

Dle úmrtí knihy svazek list

Průběh života	Dne, měsíc a rok úmrtí, dle místa, polit. okres a země	Podoba	Jméno zemřelého: u vdovy (vdovy) jméno a povolání a hodnost jeho (zemřelého) manžela, jaká i jméno a povolání jeho otce; u dítěte: jméno a povolání nebo hodnost jeho otce	Rodič, polit. okres a země	Národnost	Věk	Postava	Stav	Číslo povolání	Základní popis	Nemoc nebo způsob smrti dle lékařského záznamu, zápisu lékařské nebo úmrtní listu	Kdy a kde byl pohřben	Jméno a hodnost kněze, který mrtvého vykropil nebo úmrtí protokoloval	Poznámka
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

V dne 13. září 1924

.....
Heinrich Hapdym

Oficiální doklad o smrti Františka Drápaly vystavený úřady v roce 1924

tak tě ješče jednu srdečně pozdravuji i zdetmi a tatu a celú rodinu a všechny vespolek a nezapomínejte na mne. Tak jak to dostaneš, tak mi obraťtem piš, z bolesti budu čekat a zustavam tvuj věrný a upřímný manžel a dítkam Otetec až do svého skonání a [s] Bohem na šťastnu dobrou noc a Buch vas tam opatruj.

Prosím vas edem mi pište, vždyť ten holy papír tolik nestojí jenom to napsání.

Z Bohem, z Bohem vřele polibeňi i mile dítky, aby sme se ješče jednu na světě zhladali.

Z Bohem mily baču Wrchu, kde sem se těšival.

Osud bohužel již Františkovi Drápalovi nedopřál se ještě jednou shledat se svou ženou Kateřinou a všemi dětmi, ani znovu spatřit milý Bačův vrch. Po odeslání listu ze září 1915 následovala do Rožnova pod Radhoštěm jistě ještě celá řada dopisů. Otec sedmi dětí, z nichž nejmladšímu Jaroslavovi bylo v době otcova odchodu na frontu sotva několik týdnů, se v následujících dnech, týdnech a měsících účastnil spolu se svými druhy ve zbrani několika dalších bojových operací na haličské frontě. Během jedné z nich byl zajat a dostal se do ruského týlu. Podmínky zde byly sice o poznání lepší než přímo na frontě, přesto ani zde nebyli zajatci uchráněni mnohých nástrah – zvláště nemocí.

28. července roku 1917 starého počtu, jak svědčí dobový dokument,¹³ zemřel zajatý rakouský voják František Drápala v nemocnici v Makejevských ocelových slévárnách v Makejevce¹⁴ a byl také pochován na tamní hřbitov. Uzavřela se tak životní pouť člověka, na jejímž počátku asi málokdo mohl tušit, jak klikatými stezkami povede a jak neradostně skončí daleko od rodné paseky na Bačově vrchu až někde na východě Evropy.

Pozůstala manželka Kateřina Drápalová obdržela oficiální doklad o skonu svého muže teprve v září 1924. Teprve v té době byl totiž v Brně vystaven na základě oznámení Ústředního komisiátu pro evakuaci rakouských válečných zajatců v Moskvě *Úmrtí list – ex offio* na jméno František Drápala.

Fotodokumentace z archivu autora článku.

PRAMENY A LITERATURA

- Dopis Františka Drápaly ze dne 9. září 1915, v soukromém vlastnictví
Státní okresní archiv ve Vsetíně:
Okresní úřad Valašské Meziříčí, Sčítání lidu z roku 1900, inventární číslo 677
Okresní úřad Valašské Meziříčí, Sčítání lidu z roku 1910, inventární číslo 777
Vojenský ústřední archiv v Praze – Vojenský historický archiv:
Kartotéka padlých z první světové války – Drápala František
Kmenové listy – František Drápala
20. století. Kronika 1900–1999. Praha 2000.
Atlas moderních světových dějin. Praha 1990.
JABURKOVÁ, H.: „Dá-li Bůh a navrátím se, budu moci vypravovat...“ Z deníku českého vojáka na frontách 1. světové války. Valašsko, vlastivědná revue 13, 2004/2, s. 13–17.
NEDOROST, L.: Češi v 1. světové válce. 1. – 3. Praha 2006 – 2007.
ŠOBORA, R.: Valaši ve Velké válce. Valašsko, vlastivědná revue 13, 2004/2, s. 8–10.

POZNÁMKY

- 1) Jedním z nejnověji vydaných legionářských záznamů pocházejících z našeho regionu jsou *Obrázky a vzpomínky Československého vojska na Rusi 1914–1920* Václava Šimurdy (1888–1960), které v roce 2004 vydalo Město Zubří.
- 2) Čtenáři Valašska měli možnost seznámit se s podobnými zápisky v roce 2004. – JABURKOVÁ, H.: „Dá-li Bůh a navrátím se, budu moci vypravovat...“ Z deníku českého vojáka na frontách 1. světové války. Valašsko, vlastivědná revue 13, 2004/2, s. 13–17.
- 3) Vlastní text necháváme v původní podobě, včetně odchylek od současných jazykových pravidel (délky, předložky, splývání některých slov, dialektismy a hovorová slova), pro snadnější srozumitelnost a orientaci v textu byla jen na některých místech doplněna interpunkce, vložením chybějících písmen bylo vyznačeno zažitými značkami [].
- 4) Rüstung (něm.) – vojenská výstroj.
- 5) Überschwung (něm.) – opasek.
- 6) Rožnova pod Radhoštěm.
- 7) Vojáci v poli si pravidelně stěžovali na zavšivení, jehož se jen obtížně zbavovali.
- 8) Rusové.
- 9) Dcery Anna a Františka.
- 10) Dekung (něm.) – kryt, kryté zázemí.
- 11) Miněn nejmladší syn Jaroslav narozený 7. února 1915.
- 12) Miněny lokality za hřebenem Kamenárky a Velkého Javorníku – Bordovice, odkud pocházela matka Františka Drápaly Marie, rozená Křenková.
- 13) „Starým počtem“ je miněn ruský kalendář, po přepočtení připadá datum úmrtí Františka Drápaly na 10. srpen 1917.
- 14) Lokalita je dnes součástí doněcké aglomerace.

Metamorfózy historie

připravila Hana Jabůrková

„Vážení občané,

především bych chtěl poděkovat za čest, která mi byla prokázána tím, že jsem byl požádán, abych přednesl projev při dnešní slavnostní příležitosti. Je to úkol nesnadný – z mnoha důvodů: může vést k velkým slovům, a to právě Masaryk neměl rád; předmětem naší úvahy je dále osobnost, která ze všech našich velkých osobností byla nejvíce uctívána, ale také nejvíce proklínána; a nakonec scházíme se v červenci 1968, v období

Repro plakátu s programem odhalení památníku T.G. Masaryka (7. 7. 1968)

mimořádné důležitosti pro další vývoj naší republiky, v období, které Masarykovu osobnost zařazuje do nových aktuálních souvislostí.

Vrací-li se zde Masarykův pomník na své původní místo, je to symbolem obecnějšího jevu – celkového Masarykova návratu na rušném jaře 1968. Masarykův návrat přijímají lidé různě. Jedni s pocitem úlevy, že se už může o Masarykovi svobodně a s uznáním mluvit. Druzí v tom vidí snahu o návrat ke kapitalismu a považují Masaryka nadále za nepřítele socialismu. Třetí si již na všechno zvykli a v Masarykově návratu vidí jen další komplikaci a nové problémy, kterých je bez tak už nad hlavu. Masaryk se vrací...

... Hledáme svou vlastní cestu. Nemáme se kam vrátit, nejsou hotové modely. Musíme sami myslet a pracovat a potřebujeme k tomu hodně mravní síly. Není možné skrývat myšlenkovou lenost za autoritu, za Marxe, za Lenina, ani za Masaryka. Vlastně nic nemáme zaručeno. Snad nám Masarykův příklad připomene, abychom se dokázali vymanit z „naší nynější krize“, abychom dokázali spojit úsilí progresivní části komunistů, příslušníků jiných stran a všech občanů, a neutápěli se v malicherných šarvátkách. Na tom závisí i další osud Masarykova díla. Bez demokratického socialismu nenajde toto dílo účinného pokračovatele. A naopak, bez osvojení Masaryka nebude mít demokratický socialismus u nás úspěch...

... Obnovením pomníku měli bychom vyjádřit naše odhodlání, že nepřipustíme návrat před le-

den 1968, obnovu praktik, které vedly k těžkým přečinům a dokonce ke zločinům.

Obnovený pomník nechť je nám pobídkou k tomu, abychom neustrnuli, neohlíželi se nazpět (Masaryk se díval také vždy dopředu), a abychom následovali Masaryka v opravdovosti, kritičnosti, v otvírání nových cest v duchu demokratického socialismu, vystříhali se při tom provokací, avšak v naší poznané pravdě pevně stáli – v přesvědčení, že myšlenky socialismu lze spojit s dalším rozvojem osobnosti člověka, s rozšířením prostoru jeho svobody.“

Úryvky z projevu PhDr. Lubomíra Nového, ČSc., docenta FF Masarykovy univerzity v Brně, Vsetín 7. 7. 1968

Repro plakátu s programem odhalení památníku Klementa Gottwalda (7. 5. 1972)

„Vážené soudružky a soudruzi!

Dovolte mi, abych jménem POV KSČ ve Vsetíně Vás co nejsrdčněji přivítal na slavnostním otevření výstavy o životě a díle Kl. Gottwalda, našeho předního politika a státníka, prvního dělnického a komunistického prezidenta. V listopadu minulého roku jsme vzpomínali 75. nedožitě narozeniny tohoto pro nás tak drahého člověka – soudruha...

... V současné době strana obnovuje Gottwaldovy myšlenky a bude se jimi nadále řídit. Dovolte mi, soudružky a soudruzi, abych využil dnešní příležitosti k tomu, abych vyzvedl jeden z revolučních odkazů s. Gottwalda v souvislosti s 2. výročí podepsání čs. – sovětské smlouvy o přátelství a vzájemné spolupráci. Je to odkaz, který s. Kl. Gottwald vyjádřil v hesle „Se Sovětským svazem na věčné časy! Se Sovětským svazem a nikdy jinak!“ Skutečný význam a hloubku tohoto odkazu pro naši zahraniční politickou orientaci jsme si ověřili na zkušenostech nedávné doby, kdy odklon od tohoto základního principu ohrozil naši suverenitu a socialistické vymoženosti...

... Nepřátelé čekali dvacet roků na to, až jim dáme svými chybami příležitost, aby mohli hanobit socialismus a tím také Gottwalda a jeho dílo. V r. 1968 – 69 reakcionáři a kontrarevolucionáři všech barev napadali Gottwaldovo dílo a osobnost. Napadali ho a špinili proto, poněvadž se ho báli. Báli se i mrtvého Gottwalda, protože dobře věděli, že žije ve svých pokračovatelích, ve straně, kterou vybudoval a vedl, v následovnicích, kteří nejsou ochotni sejít z jeho cesty... Ale i mrtvý Gottwald zůstává velkým a našim Gottwaldem...

Úryvky z projevu Jana Tomany, ideologického tajemníka OV KSČ ve Vsetíně, Vsetín 7. 5. 1972

Přirozený jedlo-bukový prales s rozmanitou strukturou a množstvím mrtvého dřeva je oblíbeným biotopem medvěda, který v rozkládajících se kmenech hledá potravu. Na Vsetínsku zůstalo jen málo takto cenných lesů, např. v Razule nebo na Brodské. Foto: Miroslav Kutal

Velké šelmy na Valašsku – budou opravdu trvalou součástí zdejší přírody?

Michal Bojda, Miroslav Kutal

V posledních letech jsme poměrně často informováni ve sdělovacích prostředcích o výskytu velkých šelem v Chráněné krajinné oblasti Beskydy (dále jen CHKO Beskydy). Co jsou to vlastně velké šelmy, proč se vrací a čím jsou užitečné?

Co jsou velké šelmy

Pojmem velké šelmy označujeme rysa ostrovida, vlka obecného a medvěda hnědého. A co mají tyto šelmy společného? Kromě toho, že patří mezi největší zástupce šelem ve středoevropských lesích, mají i stejné nebo alespoň podobné životní nároky i osud. K nám na Valašsko se vrací až v posledních několika málo desítkách let a obývají rozsáhlá území o desítkách až stovkách kilometrů čtverečních – jinými slovy, jsou velmi náročné na svůj životní prostor. Asamozřejmě nesmíme zapomenout na to, že jsou všechny zákonem chráněny a nesmí se tedy lovit. Možná nebude na škodu, když si osud velkých šelem na Valašsku trochu připomeneme.

Valašsko v proměnách času

Tak jako většinu věcí na Zemi i život velkých šelem ovlivňoval a stále ovlivňuje hlavně člověk. I když reliéf a drsnější klima uchránilo Valašsko poměrně dlouho od trvalého osídlení, ani tomuto koutu České republiky se nevyhnulo. První osídlování v okolí Vsetína začalo už koncem 13. století. Avšak pozoruhodný, a z hlediska dopadu na

okolní biotu zásadní, byl postupný vznik obcí v lesnaté podhorské a horské části území v průběhu 16. až 18. století. Do té doby představovala zdejší krajina se svými jedlo-bukovými neprostupnými lesy doslovný ráj pro velké šelmy. Avšak s nástupem pasekářské a valašské kolonizace nastala pro tato zvířata velká změna, která skončila jejich postupným vyhubením. Nejen že byli vlci, ryši a medvědi cíleně loveni, ale docházelo také k výrazné přeměně zdejší krajiny a tato změna byla pro velké šelmy zásadní. Z jejich pohledu bylo nejzávažnější změnou odlesňování zdejší krajiny, které probíhalo zejména v údolích řek a přilehlých kopcích jako následek pasekářské kolonizace. Hlavním důvodem bylo získání orné půdy a možnost založení nových sídel. Valašská kolonizace znamenala další devastaci lesní půdy po vykácení lesů a rozšíření pastvin, a to zejména ve vyšších polohách. Pastvou stád Valachů byly obhospodařovány např. vrcholové části Javorníků, Vsetínských vrchů a Radhošťské hornatiny. Co se týká negativního vlivu na lesnatost, nesmíme také zapomenout na místní sklárny a další dřevozpracující závody, které měly vysokou spotře-

bu dřeva. Minimální lesnatost okresu Vsetín byla ve 2. polovině 19. století, kdy lesy zaujímaly pravděpodobně kolem 45 % plochy okresu, tj. o 8 až 10 % méně než dnes.

Neutěšená historie šelem ...

Na většině území České republiky byly velké šelmy vyhubeny už v 17. a 18. století. Ve zdejších horách, pravděpodobně i díky blízkosti slovenských pohoří, přežily až do konce 19. století. Poslední medvěd byl v okrese Vsetín zastřelen v roce 1880 ve Valašské Bystřici, vlk v roce 1885 u Nového Hrozenkova a jeden z posledních rysů v roce 1893 u Valašského Meziříčí.

Novodobá historie velkých šelem se začala psát zhruba od 40. let 20. století. Je důležité připomenout, že v tu dobu byla krajina již výrazně pozměněná. Ve zdejších horách už dávno nepřevládaly jedlo-bukové pralesy, ale hlavně smrkové monokultury. Zbytky původních lesů se zachovaly jen na méně přístupných místech a postupně byly, jsou a doufáme i nadále budou vyhlášovány jako zákonem chráněné rezervace.

... a slibnější současnost?

Zemědělská činnost v horách postupně ustala. I díky tomu se lesnatost opět zvýšila. Dále došlo k postupnému přesídlení obyvatel z pasek a odlehlých horských usedlostí do větších sídel v údolích řek. Tyto vlivy, umocněné také zvýšenou ochranou šelem v sousedním Slovensku, měly za následek opětovný návrat velkých šelem do Beskyd.

Jako první se znovu navrátil rys. V roce 1947 byl zjištěn ve vrcholových partiích Radhošťské hornatiny. V letech 1950–1960 se v povodí Rožnovské Bečvy vyskytovalo 3 až 5 rysů. Nejvyšší

počet byl zaznamenán kolem roku 1958, kdy populace v celých Beskydech čítala odhadem 25 až 35 kusů. V roce 1967 bylo vydáno povolení odstřelu rysa na území tehdejšího Severomoravského kraje. Následkem zákonného i nezákonného lovu pak stavy rysa v 70. letech klesly na minimum a kolem roku 1977 byl opět téměř vyhuben. Naštěstí byla poté vyhláška o povolení lovu zrušena a od 80. let se stavy začaly znovu zvyšovat. Postupně vznikla populace nová. V dnešní době se v CHKO Beskydy vyskytuje kolem 15 rysů.

Druhý v pořadí se do zdejších hor znovu vrátil medvěd. Díky zvýšené ochraně na Slovensku se tamější populace z posledních cca 30 medvědů, kteří tam přežívali ve 30. letech 20. století, navýšila na dnešních zhruba 800 medvědů. Zvyšování medvědí populace na Slovensku mělo za následek návrat šelem i k nám. První údaje o výskytu pocházejí z let 1970-1972, kdy byl zjištěn na Stolové, severně od Kněhyně mimo vsetínský okres. Další výskyt v této době byl zjištěn pod Kamenárkou u Zubří. Od té doby se zejména ve východní části okresu Vsetín vyskytuje každoročně několik medvědů. Odhaduje se, že v celé CHKO Beskydy trvale žije až pět medvědů.

Na návrat vlka jsme si museli počkat až do roku 1994, kdy se začal vyskytovat v CHKO Beskydy pravidelně. Už i dříve byl výskyt vlků migrujících na Moravu zaznamenán, bohužel však všichni skončili jako lovecká trofej. Návrat vlků v 90. letech souvisí zejména se zvyšováním velikosti populace na Slovensku, kde se nachází jeho rozmnožovací areál. Stavy vlků se v posledních desetiletích zvyšují i v jiných státech Evropy, což je výsledek jejich přísné ochrany. V dnešní době se na území CHKO Beskydy a přilehlých pohorích na Slovensku pohybuje 5 až 10 vlků. O jejich přítomnosti se dozvíme většinou díky zjištěným stopám a stržené kořisti.

Jak si žijí rysové

Život velkých šelem je velice zajímavý a je ještě mnoho věcí, o kterých máme velmi málo nebo žádné informace. Ne nadarmo se totiž velkým šelmám říká duchové hor. Moderní metody výzkumu nám však poodhalily spoustu tajemství, o kterých se dříve vedly jenom dohady. Například sledování rysů pomocí vysílaček (tzv. telemetrie) na Šumavě výrazně doplnilo naše znalosti o struktuře populace, sociálních vztazích, potravní specializaci a aktivitě. Rys je zvíře, které žije samotářsky po celý rok a se samicí se setkává pouze v době páření koncem zimy. Každý rys obývá vlastní tzv. domovský okrsek o rozloze 200-300 km². Jeho jádrovou oblast, tzv. teritorium, aktivně brání proti jiným dospělým jedincům stejného druhu a pohlaví. Samci mají domovské okrsky podstatně větší než samice. Okrsky sousedů stejného pohlaví se překrývají pouze nepatrně, v samčím domovském okrsku však mohou být až 2-3 okrsky samičí. Mladí vyspělí jedinci si své domovské okrsky vyhledávají a často se proto toulají po rozlehlém území. I proto se rysové objevují například za hranicí CHKO Beskydy ve Vizovických vrších nebo Bílých Karpatech.

Rysové jsou aktivní především za soumraku a v noci. Přesuny v rámci jednoho dne mohou být i delší než 25 km. Ne nadarmo se rys nazývá ostrovidem – vyniká bystrým zrakem, ale také

sluch má výtečný. Za denního světla rozpozná hlodavce už na 75 m, zajíce na 300 m a srnce na 500 m. K lovu používá své lovecké ochozy. Kořist neštve, ale číhá na ni a útočí z bezprostřední vzdálenosti několika skoky, nepronásleduje ji déle jak 100 m. Úspěšnost útoků bývá poměrně nízká, jen zhruba každý osmý útok se mu podaří. Hlavní složkou jeho potravy je především srnčí zvěř, méně často jsou to laně nebo kolouši, výjimečně i selata divokých prasat. Významnou složkou potravy mohou tvořit zajáci nebo různí hlodavci.

Pospolité vlčí život

Další šelmou, která poslední roky trvale žije na Valašsku, je vlk, jenž bývá představován jako symbol pravé divočiny. Možná i proto můžeme často slyšet námitky, že ve zdejší výrazně pozmeněné krajině není pro vlka místo. Avšak i na základě poznatků z dalších evropských států můžeme o oprávněnosti této symboliky pochybovat. Naopak, vlk je velmi přizpůsobivé zvíře a dokáže žít i v oblastech, kde už nežije ani rys ani medvěd, kteří jsou na kvalitu svého prostředí mnohem náročnější. V dnešní době žijí vlci např. na poměrně hustě obydleném Apeninském poloostrově v Itálii, nebo v oblasti Lužice ve východním Německu. Jedná se o oblasti, které mají do divočiny hodně daleko.

Vlk, na rozdíl od rysa nebo medvěda, žije ve smečkách. Vlčí smečka je vlastně rodinná skupina, která se skládá z rozmnožujícího se páru (tzv. „alfa pár“) a jeho tohoročního (a případně staršího) potomstva. Vlci dospívají už ve stáří zhruba jednoho roku a v této době smečka zpravidla opouštějí. Hierarchie ve smečce je dokonalá a celá pak působí jako jeden organismus. Alfa pár

má ve smečce dominantní postavení – a to jak při lovu, tak při rozmnožování. Celá smečka brání své teritorium proti ostatním smečkám nebo cizím vlkům; tento prostor představuje desítky až stovky kilometrů čtverečních v závislosti na dostupnosti potravy. Vlci dokáží vytrvale běžet i několik hodin a za den se přemístit i desítky kilometrů. Nejdůležitější složkou vlčí potravy je v Karpatech jelení zvěř, méně zastoupeni bývají zpravidla srnci nebo divočáci. Nepohrdne ani lesními plody a s oblibou požírá zdechlíny. Občas na Valašsku napadnou i domácí zvířata, zejména ovce, škody však bývají mnohdy zveličovány a často jsou viníky zdivočelí psi.

Nápadná nenápadná medvědí existence

Největší evropskou šelmou, která už několik desítek let žije také na Valašsku, je medvěd. Jedná se o zvíře samotářské, které si značí svoje teritorium a brání ho proti jiným medvědům. K prolomení hranic dochází pouze v době páření a někdy v době hojnosti potravy, kdy se i několik jedinců navzájem toleruje. Velikost teritoria se v našich podmínkách pohybuje v řádech stovek kilometrů čtverečních a závisí na množství dostupných letních i zimních úkrytů, zdrojů potravy, ale také na velikosti celé medvědí populace v daném území. Ke značení svého teritoria medvědi preferují jehličnaté stromy, ze kterých strhávají kůru a zakusují se do dřeva. O takový strom se pak otírají a označují ho močí. Kromě optické značky se jedná nepochybně hlavně o značku pachovou, protože ze všech šelem mají právě medvědi čich nejlépe vyvinutý. Povrch čichové sliznice je 100x větší než u člověka! Tyto teritoriální znaky můžeme často najít např. na Malé Fatře, ale v Besky-

Podobně jako kočka se rys ke kořisti pomalu plíží...
Foto Karel Brož

Vlk - sociální zvíře žijící ve smečkách – rodinách, kde platí přísná pravidla.
Foto Karel Brož

Medvěd hnědý, největší evropská šelma, se až z 90% živí rostlinnou stravou.

Foto Karel Brož

Zabitá ovce sloužící jako nelegální návnada byla vlčími hlídkami nalezena dokonce i v hygienickém pásmu u vodního díla Karolínka - Stanovnice. Právě na takových místech mohou být vlci nebo medvědi, kteří zdechlinami nepohrdnou, upytlačeni. Foto Pavel Reich

dech nejsou tak časté, protože se zde vyskytují většinou mladí medvědi, kteří ještě nemají vyhraněné svoje teritorium. Medvědi se pravidelně objevují i ve Vizovických vrších a v severní části Bílých Karpat. I přes svoji velikost a zdánlivou nepřehlédnutelnost jsou velmi plaší a pohybují se v terénu velmi nepozorovaně. Díky tomuto skrytému způsobu života lehce unikají pozornosti lidí. Na jejich přítomnost nás většinou upozorní jen nalezené stopy, které po sobě medvědi zanechají v blátě.

Medvědi starosti v lidmi změněné krajině

Medvěd je ze všech tří šelem nejnáročnější na svoje prostředí. Ke svému životu potřebuje rozsáhlé zachovalé lesy, kde může najít dostatek přirozené potravy, a dále je během celého roku velmi citlivý na vyrušování. Medvědi jsou proto nejvíce ohroženi ničením přirozených lesů. Rozmanitost živočišných a rostlinných druhů v lesích s vysokým podílem odumřelého dřeva a vrstevnatou porostní strukturou je značná. Právě tady medvědi nacházejí dostatek potravy, když rozhrabávají ztrouchnivělé kmeny a na světlinkách se živí lesními plody. Většina posledních pralesů byla v Beskydech zmýcena ve 40. letech 20. století, a tak jsou dnešní hory pokryty z větší části smrkovými monokulturami. Zbytky přírodních lesů poskytují možnosti k obživě několika jedincům, ovšem z důvodu neexistence klidových zón dochází k častému vyrušování medvědů sběrači lesních plodů a houbaři i v přírodních rezervacích. Toto vyrušování má samozřejmě na medvědy nepříznivý vliv. Bohužel, ochrana cenných lesních porostů před těžbou dřeva je mimo několik přírodních rezervací v právním rámci chráněných krajinných oblastí zcela bezzubá. Je stále běžnou

praxí, že v Javorníkách i Vsetínských vrších dochází k holosečnému myčení hodnotných jedlobukových porostů a ty jsou nahrazovány monokulturami smrku jen s minimálním podílem listnáčů. Přitom bukvice jsou pro medvědy na podzim klíčovým zdrojem energie, kdy nabírají tuk tolik potřebný na úspěšné přezimování.

Medvědi v Beskydech pravděpodobně i zimují. Protože však zde nejsou jeskynní systémy jako třeba na Malé Fatře, vyhledávají si úkryty v pralesovitých porostech, kde si vytvoří většínou brloh pod vývratem, nebo vyhledávají k zimování paradoxně husté smrkové tyčoviny, které se stávají pro člověka v zimním období neprostupnými, a medvědi zde mají potřebný klid. Takové brlohy se podařilo najít např. v roce 1981 ve Velkých Karlovicích-Leskovém.

Žádný strach! Jen obezřetnost...

Velké šelmy vzbuzují u mnohých lidí stále ještě pocit nebezpečí a strachu o život. Lidé se s nimi ve volné přírodě občas setkají, ale případy zranění jsou velmi neobvyklé a usmrcení člověka naprosto výjimečné. Pro člověka může představovat reálné nebezpečí ve výjimečných situacích medvěd. V zásadě existují dva typy rizikových situací, kdy může dojít ke konfliktu s medvědem:

1) Jedná se o medvěda tzv. *synantropního*, který přivyl lidské přítomnosti při konzumaci odpadků v blízkosti lidských sídel. Při ztrátě přirozené plachosti může být medvěd opravdu člověku nebezpečný.

2) Medvěd je překvapen nenadálou blízkostí lidí, kteří překročili jeho „osobní prostor“. Takový medvěd se cítí ohrožen – většinou uteče, ale může i zaútočit, např. pokud se jedná o medvědice s mláďetem.

Běžně se však medvěd snaží lidem vyhýbat. Ve skutečnosti dochází na území Beskyd i Slovenska denně k desítkám setkání lidí s medvědy, která člověk vůbec nezaregistruje, protože se zvíře v poklidu stáhne do ústraní. Je důležité připomenout, že i když má medvěd ohromnou sílu, kdy dokáže jednou ranou usmrtit např. krávu, ani na Slovensku nebylo za posledních více jak 100 let žádné zranění způsobené medvědy smrtelné. Z toho vyplývá, že medvěd nepovažuje v žádném případě člověka za svou potravu. V Beskydech naštěstí k žádnému napadení člověka medvědem nedošlo. Medvědi, kteří se zde vyskytují, žijí velmi skrytým způsobem a lidem se vyhýbají. Výjimkou bylo jen zvíře přezdívané „Míša z Brodské“, který v roce 2000 napáchal značné škody na domácím zvířectvu na Valašsku a byl nakonec odchycen. Podle jeho netypického chování a skutečnosti, že ani po odchytu neprojevoval strach z člověka, však šlo s největší pravděpodobností o zvíře uniklé ze zajetí.

Nezastupitelná role šelem v přírodě

Význam velkých šelem v lesním ekosystému je nenahraditelný. Vlk, rys a medvěd jsou v Evropě původními druhy šelem, které stojí na vrcholu pomyslné potravní pyramidy. Je nepochybné, že šelmy jako masožravci zasahují do populací divokých kopytníků, redukují jejich počet a tím přispívají k rovnováze mezi býložravci a lesní vegetací. Výskyt velkých šelem představuje sám o sobě obohacení přírody o druhy, které neuváženými zásahy člověka v minulosti vyhynuly. Kromě regulace spárkaté zvěře jako takové mají velké šelmy značný význam při eliminaci různých chorob zvěře. Příkladem mohou být např. vlci na Slovensku a jejich důležitá úloha „ozdravování“ populací divokých prasat. Výzkumy potvrdily, že 93% případů onemocnění klasického moru prasat se vy-

Rysí stopa je bez otisku drápů, podobná stopě kočky, ovšem měří 6-10 cm. Foto Jiří Procházka

Odlitky stop vlků, rysů a medvědů, které vlčí hlídky pořizují, jsou důležitým důkazem o přítomnosti velké šelmy. Foto Petr Masopust

Vlčí hlídky jsou dobrovolníci, mapující výskyt velkých šelem v Beskydech a pokusy o nelegální odlov. Foto Jan Parma

skytlo v oblastech bez trvalé přítomnosti vlků a jen 7% v oblastech s trvalým výskytem vlků. Šelmy totiž dokáží velmi dobře rozpoznat zvíře, které je nemocné nebo jinak hendikepované. Taková zvířata jsou velmi brzy ulovena a díky tomu je zabráněno dalšímu šíření nákazy. Stejně důležitou úlohu má v tomto směru též medvěd, i když je až z 80% vegetarián, velice rád požírá zdechliny, čímž plní v lese úlohu tzv. zdravotní policie. Příkladem významu velkých šelem by se našlo mnoho a stačily by na samostatnou knihu.

Hospodáři, jen pozor na ovečky!

Velké šelmy, především vlci, někdy medvědi a výjimečně ryši v oblasti Beskyd občas napadají nedostatečně zabezpečená hospodářská zvířata. Tyto škody mají za následek nepřátelský postoj chovatelů vůči predátorům. Z tohoto pohledu je velkým přínosem zákon č. 115/2000 Sb. o náhradě škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy. Podle tohoto zákona jsou hrazeny škody způsobené medvědem, vlkem a rysem na hospodářském zvířectvu a medvědem na včelstvech a včelařských zařízeních. Samozřejmě je důležité, aby si každý chovatel své stádo dostatečně zabezpečil, ať už elektrickým ohradníkem nebo pasteveckými psy; nejlepší je kombinace obojího. Jen pro představu lze uvést, že celkový podíl hospodářských zvířat zabitých velkými šelmami v různých oblastech Evropy zpravidla nepřesahuje 1% z celkového počtu chovaných zvířat.

Člověkem obdivované i ohrožované

V dnešní době již s šelmami nesoupeříme na život a na smrt o potravu, ale zlé pověsti a negativní postoje k jejich přítomnosti mnohdy přetrvávají dodnes. Naštěstí se veřejné mínění vůči velkým šelmám pomalu, ale jistě mění k lepšímu. Vlci si získávají sympatie lidí zřejmě díky příbuznosti se psy, jež si člověk v dávných dobách z vlků vychoval, a způsob života ve smečkách, který je podobný uspořádání lidské společnosti. Rys, pů-

vabná kočkovitá šelma, zase upoutá svým elegantním pohybem a nápadně skvrnitým kožichem. A snad mezi námi není nikdo, kdo by jako dítě neměl v postýlce nějakého toho plyšového medvídky.

Avšak přesto, že veřejné mínění se postupně zlepšuje, nemají velké šelmy na různých ústlano. Kromě ilegálního lovu, který pro ně bohužel stále představuje největší hrozbu, jsou tu i jiné aspekty, které je ohrožují. Jedná se zejména o ničení zachovalých lesních celků a úmrtí na silnicích. Další poměrně závažné nebezpečí představuje nekontrolovatelně se rozšiřující zástavba volné krajiny a také modernizace a stavba nových rychlostních komunikací. To má za následek roztržštění populací, protože jsou pro šelmy, ale i jinou zvěř zpravidla neprostopupné.

Sympatizanti a jejich úsilí o ochranu šelem

Jistě je proto přínosem, že jsou zde lidé a organizace, kterým není osud velkých šelem lhostejný. Kromě *Českého svazu ochránců přírody* se ochranou velkých šelem dlouhodobě zabývá *Hnutí DUHA*. Za podpory grantu z Norska, Lichtenštejnska a Islandu tato organizace zahájila v červenci nový dvouletý projekt na ochranu vlků, rysů a medvědů v Beskydech. Iniciativa přezdívaná „*Soused vlk*“ navazuje na dosavadní úspěšnou práci v ochraně velkých šelem. Významná část projektu se týká zlepšení vnímání velkých šelem u veřejnosti. Kromě nových informačních materiálů a publikací probíhají přednášky a besedy pro turisty, místní obyvatele a žáky na školách a jsou pravidelně aktualizovány webové stránky (www.selmy.cz).

Hnutí DUHA bude rovněž důkladně sledovat velké šelmy i případné pokusy o pytláctví. Kromě pokračujícího projektu vlčích hlídek organizace podněcuje užší spolupráci mezi správou CHKO Beskydy, neziskovými organizacemi, výzkumnými institucemi a myslivci. Například vzorky trusu a chlupů, které dobrovolníci nebo spolupracovníci Hnutí DUHA v Beskydech naleznou, budou podrobeny DNA analýze na Lesnické fakultě univerzity ve Zvoleni. Rozlišení a identifikace jednotlivých zvířat umožní přesnější odhad početnosti a částečně také areálu, na kterém se zejména ryši a medvědi vyskytují. U vlků bude možné prokázat jejich druhovou identitu, což je zvláště cenné vzhledem ke skutečnosti, že stopy samotné nedokáží ani odborníci bezpečně odlišit od psích.

Zvláštní zřetel bude však Hnutí DUHA věnovat pokračující výstavbě v beskydské krajině. Pro ochranu velkých šelem, které obývají stovky kilometrů čtverečních, je zachování průchodnosti volné krajiny nezbytné. Organizace proto vytipuje důležité tzv. migrační koridory, bude sledovat, jak jsou využívány, a prosazovat jejich ochranu v územních plánech obcí a ve správních řízeních. Na Valašsku se jedná zejména o migrační koridory směřující z CHKO Beskydy do Vizovických vrchů a Bílých Karpat. Tyto koridory budou využitelné nejen pro velké šelmy, ale také pro všechny ostatní volně žijící živočichy. V místě jejich křížení s frekventovanými komunikacemi je smysluplné budování tzv. zelených mostů nebo průchodů pod silnicemi a železnicemi. Tím, že se snižuje riziko střetu vozidel s velkými savci, se zároveň zvyšuje bezpečnost silničního a železničního provozu.

Ve spolupráci s ČSOP *Valašské Meziříčí* obnolí Hnutí DUHA poradnu pro chovatele ovcí s nabídkou zapůjčení elektrických ohradníků proti útokům vlků. Jedním z úkolů je také navržení změny zákona 115/2000 Sb., kterou by se měla zjednodušit administrativa při uplatňování náhrady škod na hospodářských zvířatech v případě útoku velkých šelem.

Komplexní program ochrany velkých šelem bude v následujících letech probíhat podle tzv. plánu péče, který pro všechny tři druhy velkých šelem připravili odborníci z ochrany přírody, Akademie věd i nevládních organizací. Plán obsahuje jak výzkumné kroky, tak i realizaci osvětové kampaně, jejíž cílovými skupinami jsou především myslivci a místní obyvatelé.

Velké šelmy a vyspělý národ

Myslíme, že nikdo z nás bez ohledu, zda je ochránce přírody, myslivec nebo kdokoliv jiný, nemůže a nesmí odsoudit žádný živočišný druh k nebytí. Člověk už totiž vyhubil mnohé druhy živočichů, ale zatím nestvořil ani jediný. Je třeba uvést, že vztah společnosti k přítomnosti velkých šelem v přírodě je měřítkem kulturní vyspělosti národa. I proto věříme, že se nebude opakovat historie vyhubení vlků, medvědů a rysů, ale že velké šelmy najdou v našich horách opravdový a trvalý domov.

LITERATURA

- Pavelka, J., Trezner, J. (eds.), 2001: Příroda Valašska (okres Vsetín). ČSOP 76/06 *Orchidea*, Vsetín.
- Koubek, P., Červený, J., Buřka, L., 2005: Velké šelmy v České republice. I. Mýty a skutečnost. *Vesmír* 84 (11): 656–663.
- Kutal, M., 2007: Velké šelmy v českých lesích: význam přítomnosti vlků, rysů a medvědů z pohledu ochrany přírody a myslivosti, Hnutí DUHA Olomouc, Olomouc, 20 pp.
- Bojda, M., 2006: Několik informací o medvědech. Zpráva obce Lidečko. OÚ Lidečko
- Bartošová, D., 2008: CHKO Beskydy – evropský významná lokalita velkých šelem. *Veronica*, 1: 12–15.
- Kutal, M., 2007: Medvěd: šelma samotářská a odsuzovaná. *Naše příroda* 1(1): 18 – 29.
- Projekt Soused vlk – www.selmy.cz

Foto K. Brož

Foto: M. Dvorský

Léčivé rostliny na Valašsku II.

Jana Tkačíková

Zájem o pěstování a poznání tradičních okrasných a léčivých rostlin znovu stoupá. V minulém čísle časopisu Valašsko, vlastivědná revue, jsme si přiblížili první významnou skupinu léčivých rostlin na Valašsku, a to léčivky, které se pěstovaly na zahrádkách. Nyní pokračujeme o léčivkách pěstovaných v květináčích a o planě rostoucích bylinách a dřevinách. Pojdme si některé pozapomenuté druhy přiblížit.

Valašské pernice

Středomořské druhy rostlin nutně potřebují přezimovat na studeném, ale ne mrazivém místě s dostatkem světla. K tomu jsou ideální nevytápěné předsíně nebo uzavřené prostory mezi okny. Dříve se na Valašsku mezi okny v „pernicích“ (dnes bychom řekli v květináčích) nepěstovaly jen muškáty, ale i další druhy rostlin: **rozmarýn, kočičí zelé a mořská cibula**. Za okny tedy rostly květiny a zároveň léčivky, které hrály významnou roli při různých příležitostech během života. Na prvním místě takto velebených květin byl přirozeně **rozmarýn** (rozmarýn lékařský, *Rosmarinus officinalis* L.), „...věrný ten milostník a schovanec lásky v radosti i v žalosti, při oltáři i v hrobě, on jest symbol mladosti, lásky a zachovalé povstlosti.“ (Sloboda 1852). V čas svatby připínaly nevěsty a družičky svým ženichům a mládejcům rozmarýny na rukáv nebo klobouk. Tuto snítku (pérko) poté sázeli do země a z toho, jestli se ujme, předpovídali sobě štěstí a věrnost. Dnes se pro svatebčany používá spíše zimoztráz vždyzelený (*Buxus sempervirens* L.), valašsky „krušpánek“, což vzniklo pravděpodobně zkomolením slovenského jména krušpán vždyzelený. Mládejcům a pannám se dávaly rozmarýnové věnce a bílé růže do hrobu. „Leží šuhaj v rozmaríně, leží on tam zabítý, rozmarýnem přikrytý. Přišla k němu jeho milá, donesla mu rozmarýna. Tu máš, milý Janičku, z rozmarýna voničku“ (Sloboda 1852). Motiv rozmarýnu se objevuje také na čelních ští-

tech valašských chalup. Pro léčebné použití se sbíraly listy v době květu. Rozmarýn zlepšuje trávení a působí desinfekčně. Vedle toho uklidňuje a velmi dobře pomáhá při rýmě. Pro zevní použití se přidává do koupelí při revmatismu, ale i na špatně se hojící rány nebo jako relaxační koupel. „Děvčata umývají se svatojánskou vodou a černobýlem (někde rozmarýnem), aby se mládejcům líbila“ (Sloboda 1852). Rozmarýn má silné

Rozmarýn lékařský (*Rosmarinus officinalis*)

Foto autorka článku

účinky, proto by se s ním mělo zacházet opatrně, nepřekračovat doporučené dávky a vůbec by jej neměly používat kojící a těhotné ženy, protože negativně působí na dělohu. Dnes se rozmarýn používá spíše jako koření k masům, do polévek, omáček, rostlinných máسل, salátů, na pizzu, těstoviny nebo se jeho olej přidává do aromalamp. A jak se o rozmarýn starat, aby nám dlouho vydržel, rostl a kvetl? Pochází z oblasti Středomoří, a proto vyžaduje teplé a celoročně velmi slunné stanoviště, půda by měla být písčité, dobře propustná a jen velmi mírně vlhká, protože přemokření může způsobit hnilobu kořenů a odumření celé rostliny. Během léta můžeme keřiky vynést ven, ale na zimu je nutné je umístit do chladnějšího skleníku nebo do nevytápěné místnosti (optimální teplota během zimy je okolo 10 °C) a omezit závlivku. Množí se buď semeny, která se vysévají na jaře, nebo stonkovými řízků, které se zapichují do písčité půdy.

Kočičí zelé se přestalo pěstovat úplně. Nebylo vůbec snadné vypátrat, co to vlastně kočičí zelí je. Existuje totiž celá řada lidových jmen, která mají „zelé“ v názvu: „zelé zajačí (*oxalis*), zelé kočičí, zelé královo, zimozelé“ (Peck 1888), a každé jméno se vztahuje k jiné rostlině. Ovšem kočičí zelé musí mít něco společného s kočkami. A tím „něco“ je vůně. Někteří dávají přednost slovu zápach nebo dokonce smrad pro typickou vůni některých rostlin, která nesmírně přitahuje kočky. Takže podezření, že by mohlo jít o kočičí zelí, padlo v první řadě na kozlík lékařský (*Valeriana officinalis* L.), který splňuje podmínku „vůně“. V případě, že vám vaše domácí kočka něco pomohla či pokálela a vy jste na to přišli až za pár dní, tak si onu „vůni“ velmi lehce vybavíte. Německy se kozlík jmenuje Katzenkraut, což v doslovném překladu také zní kočičí zelí. Takže

„Kočičí zelé“ neboli ožanka kočičí (*Teucrium maritimum* L.)

Foto autorka článku

by nemělo být pochyb. Ale pochyby jsou. Kozlík totiž byl a je známá léčivka a používalo se pro něj jméno „odolen kozelec“. A taky je zde praktický zádrhel. Jedná se totiž o velmi běžnou, divoce na loukách rostoucí rostlinu. Není proto důvod tuto statnou rostlinu pěstovat v květináčích za oknem. Když už pěstovat, tak snad na zahrádce, ale za oknem? To nepřipadá v úvahu, šlo by totiž o naprosto zbytečně vynaloženou energii a té nebylo na Valašsku nikdy dost. Takže pátrání pokračuje. Další rostlinou, kterou kočky milují, je šanta kočičí (*Nepeta cataria* L.). Opět známá léčivka, která by se už za okny pěstovat dala. Pochází totiž z teplejší jižní Evropy a tak by se jí za oknem jistě dařilo. Avšak tato rostlina je Valašsku známá opět pod jiným lidovým jménem dunda. „Která děvčice se chce při muzice dobře vytančit, ať se dobře nažmolí dundů.“ (Peck 1888). Tady jen poznámka – šanta kočičí nepáchne tak odpudivě jako kozlík.

To by jistě žádná „děvčica“ při muzice nechtěla být cítit jako „kočičinec.“ Další rada zní: „Koho bolí zuby, ať se nakouří dundú“ nebo „když se nechce kráva běhati, dejme jí slíznout se solí devět vršků z dundú“ (Peck 1888). A jsme u cíle, zbývá nám rostlina, kterou kočky kousou, válejí se v ní a libují si v její silné, kořeněné vůni, a tou je ožanka kočičí (*Teucrium marum* L.). To je tedy valašské kočičí zelé. Doma je ve Španělsku a v celém západním Mediteránu. Tento 30 až 50 cm vysoký keřík s drobnými asi 1 cm dlouhými čárkovitými listy na rubu šedoplstnatými a nachově červenými květy už na Valašsku nenajdeme. Od použití této zeliny v léčbě se upustilo dávno, už v knize Český herbář z roku 1899, tedy před více než 100 lety se uvádí: „dříve potřebovala se zhusta v lékařství“ (digitalizovaná verze knihy na <http://botanika.wendys.cz>). Dnes je tento druh využíván v homeopatii.

Známý bryolog Valentýn Pospíšil těsně po 2. světové válce, kdy na Valašsku působil jako učitel, sepsal mimo jiné také všechny rostliny pěstované v květinářích v obci Kateřinice. Že byla ještě tehdy **mořská cibule** hojně pěstovanou léčivkou, dokládá počet domácností, ve kterých byla zaznamenána. Ještě v roce 1947 byla pěstována ve 13 domácnostech, a to v počtu 18 rostlin (Pospíšil 1947), což je jistě úctyhodné číslo. Dnes se pěstuje jen ojediněle. Problém je v tom, že na Valašsku se pod jménem mořská cibule pěstuje snědek ocasatý (*Ornithogallum caudatum* Ait.). Pravá mořská cibule je podobná rostlina také z čeledi liliovitých s latinským názvem *Urginea maritima* a s českým názvem mořská cibule. Obě rostliny se používaly jako léčivky, ale každá působila trochu jinak. Jak je tedy rozlišit? A co se vlastně pěstovalo? Pravá mořská cibule nebo domnělá valašská „mořská cibule“? Mohu-li doporučit, rozhodněme se pro snědek ocasatý, který není jedovatý a používá se na léčení těžko se hojících ran. „*Cibula mořská pěstuje se za okny v permicích, zahojí každou ránu*“ (Peck 1888). Podobné použití mořské cibule zmiňuje o 40 let později i G. A. Říčan: „*Neštovice nazývá se podebraný prst neb otoky na noze. Příkladá se rozmočený rohlík s medem, vařená cibule i vařená mořská cibule*“ (Říčan 1929/30). A jak snědek rozeznáme od pravé mořské cibule? Snadno, snědek je vytrvalá bylina přetrvávající cibulí. Tato cibule je vždy zelená nebo žlutozelená. Rozlišit se dá i podle toho, že listy u snědku vytrvávají na rostlině po celý rok a neodumírají ani v době květu. Pravá mořská cibule obsahuje množství účinných látek povzbuzujících srdeční činnost. Od středověku se proto používala proti srdečním chorobám. Pozor, nesprávným používáním působí jako jed! Glykosidy mořské cibule působí rychleji než glykosidy náprstníku, také se rychleji vylučují a v těle se téměř nehromadí. V malých dávkách podporuje odkašlávání. Mořská cibule je velmi podobná snědku ocasatému. Je to také vytrvalá bylina přetrvávající cibulí, ale cibule je v tomto případě hnědé nebo načervenalé barvy. Cibule obsahuje hustou hořkou a jedovatou šťávu, která způsobuje na kůži puchýře. Značnou toxicitu potvrzuje i to, že ze šupin cibule se v minulosti vyráběl jed proti potkanům a dalším hlodavcům.

Jak se liší mořská cibule od snědku v pěstování? V době vegetačního klidu musí být pravá mořská cibule uchovávána v suchu. Teprve po vyrašení květního stvolu se začne zalévat. Kvete od

Snědek ocasatý (*Ornithogallum caudatum*) se snadno rozmnožuje pomocí dceřiných cibulí

Foto autorka článku

konce léta do začátku podzimu a květní stvol může dosáhnout výšky až 1,5 m. Listy začínají vyrůstat až poté, co rostlina vykvetla, tedy až na podzim. To jasně rozlišuje pravou mořskou cibuli od snědku, který má listy po celý rok. Obě rostliny jsou původní v Mediteránu, proto vyžadují přes zimu chladné, ale světlé prostředí.

Není na světě bylina, aby pro něco nebyla

Bohatost druhů a lidových jmen rostlin pěstovaných v zahrádkách a za okny je značná, ale až teď se teprve dostáváme k opravdové studnici lidového lékařství – k rostlinám divoce rostoucím. Na Moravě se říká: „není na světě bylina, aby pro něco nebyla“ a skutečně lid každou rostlinu, kterou umí pojmenovat, k něčemu využívá. Traduje se, že mají-li byliny mít náležitý účinek, musí být sbírány pouze v určité části dne: „*Dopoledne pomozu, odpoledně nemožu*“ (Čižmář 1946) nebo v určitém období: „*májová bylina bývá každá dobrá*“ nebo také „*v máji prý každá bylina – léčivá zelina*“ (Čižmář 1946). Nejlepší léčivou sílu mají mít prý byliny sbírané v den sv. Jana Křtitele. A skutečně tu noc před sv. Janem Křtitelem chodily všude na Moravě kořenářky před východem slunce byliny sbírat. To se týkalo především lučních druhů, které společně s travami rozkvétaly od poloviny června. Takovou rostlinou je i **dobromysl** (*Origanum vulgare* L.). Musela se trhat před sv. Janem Křtitelem, „*lebo enom tehdá má v sobě sílu*“ (Čižmář 1946). Na Valašsku věří se totiž, že „*každá zelina před Jánem je na něco dobrá a teprve Ján naleje do zelin jedu*“ (Čižmář 1946).

Nejvíce léčivých prostředků měli Valaši na „rány sečné a zastaralé bolačky“. Tato zranění se často utrhla při namáhavé zemědělské práci na polích a v lesích. Na rány sečné způsobené srpem, kosou nebo jiným ostrým předmětem se přikládal list **zbojnické zeliny** (pstroček dvoulistý – *Maianthemum bifolium* L.) nebo list **besekýře** (starček Fuchsův – *Senecio ovatus* G.M. et Sch.), někdy označovaný jako bosakýr. Pro zastavení krvácení se využívalo i listů **krvavníčku** (krvavec toten – *Sanguisorba officinalis* L.), **psiho jazyčku** (jitrocel kopinatý – *Plantago lanceolata* L.) a jahodového listí. Na tzv. bolačky, což byla zastaralá hnisající zranění, se přikládal **bílý kořen** (merlík všedobrá – *Chenopodium bonus-henricus* L.), **hlaváček** (černohlávek obecný – *Prunella vulgaris* L.) a také podobélové listí, obyčejně natřené máslem nebo medem. **Podběl** (*Tussilago farfara* L.) byl vůbec často využívanou léčivkou. Brzy z jara rozkvétající květy se sbíraly na čas tišící kašel a později vyrůstající listy se používaly jako obklady na

Dobromysl obecná (*Origanum vulgare*) známá jako koření „oregáno“

Foto T. Kašpar

List „zbojnické zeliny“ pstroček dvoulistý (*Maianthemum bifolium*)

Foto T. Kašpar

„Krvavniček“ krvavec toten (*Sanguisorba officinalis*) dostal své jméno podle tmavě červené barvy květenství

Foto T. Kašpar

Na Valašsku na kosených loukách je stále hojný „hlaváček“ černohlávek obecný (*Prunella vulgaris*)
Foto autorka článku

Vrba bílá (*Salix alba*) v minulosti označovaná jako zlatolíč
Foto autorka článku

„Verunka“ někdy označovaná jako „přítržníček“ nebo „přítržný kořen“, je dnes opomíjený rozrazil lékařský (*Veronica officinalis*)
Foto T. Kašpar

pohmožděnin, opuchliny a hnisající rány. Říka-
lo se mu také „májík“ nebo „babuše“. Vratme se
ale k černohlávku. O něm se na Valašsku vě-
řilo, že roste tam, kde černokněžník vstoupil svou
nohou. Zajišťoval zdárné zhojení ran, ať už lid-
ských nebo poranění na dřevinách: „Je dobrý
na bolačky, na užaté nebo utaté. Čerstvý lístek
přiloží se na ránu a bolest hned přestane. Po
černohlávku všecko sroste. Přimíchá-li štěpař
do štěpové masti se špetu květů černohlávko-
vých, každý révek se mu ujme“ (Peck 1888). Na
tzv. odbiračky (hrče, boule) se přikládaly potlu-
čené kořeny bílého kořene, hlaváčku a podbělu
smíchané s máslem. Na zlomeniny nebo vyvr-
nutí se přikládal potlučený kořen a listí **košči-
valu** neboli **černého kořene** (kostival lékařský
– *Symphytum officinale* L.) smíchané se sád-
lem. Velmi známou a ceněnou léčivkou byl a je
bez černý (*Sambucus nigra* L.), na Moravě
často nazývaný „chebz“. Nepříjemný zápach
bezu je vysvětlován tím, že na jeho větvích se
oběsil Jidáš. Odtud má jméno i houba boltcovitka
ucho Jidášovo (*Auricularia auricula-judae* (Bull.)
Quél.), která často roste právě na větvích bezu.
Bez černý je ze všech našich dřevin nejhou-
ževnatější. Nevyroste sice tak vysoko jako jed-
le, není tak dlouho živ jako dub, ale zato všude
vydrží, všude dokáže růst. A daří se mu na mís-
tech pozmeněných člověkem, kolem jeho obydlí,
zkrátka je to přizpůsobivá rumištní rostlina.
Mnohdy už jen podle přítomnosti bezu a kopřiv
poznáme, že na tom a tom místě stávala valaš-
ská chalupa. Bez roste velmi rychle, a tak už
druhý nebo třetí rok rozkvétá. Sbírají se celá
květenství, která se suší nejlépe zavěšená na
provázku podobně jako sušíme prádlo. Díky to-
muto opatření nezčernají ani nezplesniví. Celý
bezový keř tvořil dříve na venkově téměř do-
mácí lékárně. K léčbě se užívalo jak plodů bezi-
nek, tak i květů, listů, dřeně čili duše, kůry, lýka,
dřeva i kořene. Bez je dobrý pomocník při léčbě
nachlazenin, horečky a kašle. „Léčivá moc cheb-
zu jest všeobecně známá. Odvar z chebzového

květu, kozičky, pije, kdo se chce potiti. Chebz-
ovým lýčím, škrabaným shora dolů, vyčistí lze
žaludek spodem, zdola nahoru vrchem“ (Peck
1888). Štáva z plodů se používala k barvení
látek nebo jako nápoj, z plodů se dále vyráběly
zavařeniny, víno a likéry, květenství se obalo-
vala a smažila podobně jako květák. Další ceně-
nou dřevinou je **vrba bílá** (*Salix alba* L.), na
Valašsku označovaná jako **zlatolíč**. Dřevina je
to dosti proměnlivá jak ve stupni odění listů, tak i
ve zbarvení letorostů. Najdeme stromy s větvemi
od barvy zelené až po hnědou. Stromy
s letorosty sytě žlutými se řadí k var. *vitellina* (L.)
Ser. a zřejmě právě tyto typy se v minulosti na
Valašsku pěstovaly jako tzv. „hlavaté vrby“ pro
proutí k výrobě košíků. A sloužily i k léčebným
účelům, kdy se sbírala kůra z dvouletých až tří-
letých větví, nejlépe brzy na jaře před vyraše-
ním listů (zhruba březem). Vrba bílá roste
v pobřežních houštinách podél větších řek, má
ráda hluboké hlinité a hlinitopísčité půdy a sne-
se i dlouhodobé zaplavení (až 2 měsíce). Není
ale odolná proti chladu, a tak ve vyšších polo-
hách je poškozována mrazy. Na Valašsku roste
přirozeně pouze v porostech podél Bečvy. Jin-
de zpravidla přetrvává jako pozůstatek umělých
výsadeb. Kůra vrby obsahuje kromě řady dal-
ších látek i salicin, který je chemicky velmi po-
dobný kyselině acetylsalicylové obsažené ve
známém aspirinu. Proto je i použití vrbové kůry
podobné jako použití tohoto léku, tj. snižuje ho-
rečku a zmírňuje bolest. Čaj z vrbové kůry po-
máhá při lehkých horečnatých a chřipkových
infekcích, zvláště jsou-li spojeny s bolestmi hla-
vy a svalů. Používá se také při chronických rev-
matických obtížích a bolestech vyvolaných zá-
nětem. Na Valašsku se používal i k léčení tuber-
kulózy u dětí: „Horší nemoc dětí jsou sýchoty
(lunzoch), chasník je při ní bledučký a chudne.
Nejlépe pomáhá pít odvar z listů a větviček zla-
tolíče aneb dělat koupele z odvaru vrby, kopřiv
a myší hory (vřes)“ (Řičan 1929/30). A do třetice
dřevina známá jako symbol Valašska **jalovec**
(*Juniperus communis* L.). Typická to rostlina va-
lašských pastvin. V únoru sbíralo se dřevo ja-
lovcové (*Lignum Juniperi*), a sice ze starých
kmenů jalovce. Mladé větvičky neměly se při-
tom úplně odstraňovat. V březnu sbíraly se vr-
cholky mladých větviček a na podzim plody. Ja-
lovčinky byly oblíbeným desinfekčním prostřed-
kem. Dobrá rada zněla: kdo se stýká s těžce
nemocným, má denně žvýkat a pojídati jalovin-
ky nebo pít borovičku. Jalovčinky také odstra-
ňovaly zápach z úst a působily na ledviny, tzv.
„ženou na moč“. Jako prevence se doporučo-
valo na jaře a na podzim užívat jednu až dvě
lžičky jalovcové šťávy denně. Obklad
z rozdrcených jalovčinek mírnil „kostižer“ (vlek-
lý, dlouhodobý zánět kostí). Zajímavá je poznám-
ka, že: „Dřevo jalovcové koupí nám každá lé-
kárna“ (Rath sine anno). Jalovec sloužil jako lék
od mnoha nemocí lidem i dobytku. „Od zlátence
(rozuměj žloutenka). Tři mrkvy se vykrouží, na-
plní močem nemocného, zavěsí do komína, pod-
kuřují jalovcem. Jak mrkvy schnou, tak se ne-
moc trátí. Od opuchliny. Je-li mužský nemocen,
natrhá se zelených jalovinek z vysokého, je-li
ženská, z nízkého jalovce. Jalovinky se roze-
rou, smíchají s mastným a přiloží na opuchlinu.
Ta pak sejde dolů. Když má dobytek „poděla-
né“, setneme kosákem od ruky z devíti jalovců
vršky, čítajíce od devíti nazpátek, uvaříme je a

dejme do nápoje. Dobytku bude spomoženo“ (Peck 1888). **Rozchod** neboli rozchodník (rozchodník ostrý – *Sedum acre* L.) měl ochraňovat dům před nákazou „rozháňá devateru nemoc, ať smrt' bojí se vejít tam, kde najde rozchod“ (Čižmář 1946). **Úročník** (úročník bolhoj – *Anthyllis vulneraria* L.) chránil před uříknutím nebo se jím nakuřovaly uříknuté věci a zvířata. Sůchoty (tuberkulózu) zaháněla **verunka** a **zuzanka**. Verunka, někdy označovaná jako přitřníček nebo přitřzný kořen, je dnes opomíjený rozrazil lékařský (*Veronica officinalis* L.). A zuzanka je teplomilná ožanka kalamadra (*Teucrium chamaedrys* L.) rostoucí na Valašsku jen vzácně na několika málo lokalitách. Jedovatý **vlaštovičník** (*Chelidonium majus* L.) se přikládal na zlomeniny a potlučený na „požaté“ rány. Léčila se jím také žloutenka a vmačkané oranžové mléko léčilo bradavice. Bodlák obecný (*Carduus acanthoides* L.), na Valašsku „**pchá-lé**“, pomáhal nakuřováním od „třicateré nemoci“. Spolehlivě ale pomáhal od štipání v nohou.

Rostliny polodivoké

Celá řada rostlin, které se dnes tváří, jako by byly na Valašsku od nepaměti, se do volné přírody dostala jen a jen zásluhou člověka. Původně pouze na zahrádkách pěstované druhy, kterým zdejší přírodní podmínky vyhovovaly, postupně zplaněly a staly se trvalou součástí valašské květeny. Mezi takové druhy patří i sukulenní **netřesk** (*Sempervivum tectorum* L.), o kterém se věří v celé Evropě, že chrání před bleskem i před nemocemi: „*růžokvětý netřesk (valašsky hromotřesk) pokojně se rozkládá nad vlaštovičím hnízdem na pohostinské střeše pilného rolníka, zač u Perúna vyprosil, aby domu jeho chránil před zhoubným bleskem*“ (Sloboda 1852). K léčbě se používala šťáva z listů netřesku nakapaná do uší. Údajně toto opatření pomáhalo od hučení v hlavě. Šťávou z netřesku nebo vložením celého pouze pomačkaného listu se léčilo jakékoliv bolení v uších. Dalším uprchlíkem ze zahrad je popínavá rostlina **posed** (*Bryonia alba* L.). Na Valašsku o něm bájí, že se stává po osmi letech čertem. Vůbec byl považován za rostlinu s čarovnou mocí. „*Posedový kořen stává se osmého roku čertem a kde je v zahrádce, dělá sedmi okolním dvorům (gruntům) dobře. Kdo ho zasadil, má dlouhou, těžkou smrt*“ (Václavěk 1892). Pro léčbu se používal kořen posedu, který se dnes jedním z nejvýznamnějších léčiv v homeopatii. V poslední době se zkoumají i jeho protirakovinné účinky. Kořen působí jako silné projímadlo, dávidlo a prostředek proti revmatismu. Dříve se používal jak pro léčbu lidí, tak i jako lék pro dobytek. Pro koho bude vykopaný kořen vhodný, se rozhodlo podle jeho tvaru. „*Posedový kořen je dvojitý: pro lidi a pro dobytek. Ten pro lidi má potom už podobu lidskou (dětskou), ten pro státek má zase podobu nějakého zvířete, buď mašika nebo telate. Pro lidi je od vředů a všelijakých bolaček*“ (Václavěk 1892). Posed najdeme roztroušeně zplanělý hlavně kolem Vsetína. Už Řičan (1936) uvádí: „*alba L. posed bílý – porůznu u Vsetína u Lapačů (Bubela) – dosud roste, na Valašsku sází se úmyslně v plotech jako lék proti padoucí nemoci a zplaňuje, v Hovězí v Kychové nad zvonící jest touto rostlinou porostlý celý sklep*“. Místy je mezi obilím

velmi hojnou pleveľnou rostlinou **chrpa modrá** (*Centaurea cyanus* L.). Pochází z jiho-východní Evropy, odkud byla zavlečena už ve starověku pravděpodobně s obilím do celé Evropy. Z této rostliny se sbíral květ, a to buď pouze modré koruny, nebo se trhal celý úbor i se zákrovem. Zákrov je ta tvrdá zelená palička mezi květenstvím a květní stopkou. Hlavně na noc se pak přikládaly obklady z odvaru chrpy, a to při zánětech očí. „*Bolavé oči vymývají se odvarem chrpy, rosou s trávy neb s oken, též přikládají plátenko natřené hadím sádlem*“ (Řičan 1929/30).

Rostliny téměř vyhubené

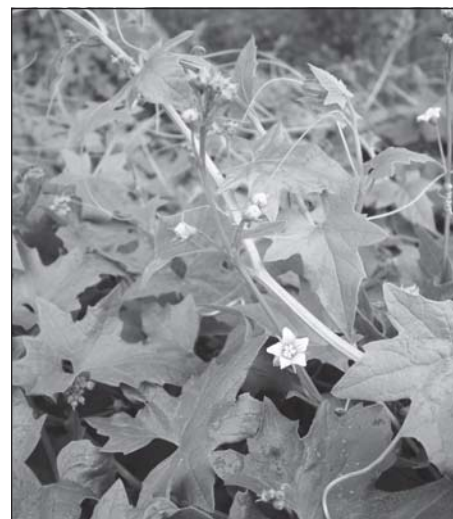
Je jisté, že celá řada druhů, u kterých se zjistilo, že mají léčivé účinky, na tuto svoji přednost doplatila buď vyhubením nebo drastickým úbytkem míst výskytu. Na tuto skutečnost upozorňuje už před více než 150 lety Daniel Sloboda (1852): „*škoda, že bylináři a bylinářky procházejíce hory a lesy, roviny a doliny, sušiny a bažiny, mnohé zeliny tak vyplenili, že těžkem již k nalezení jsou. Zde v okolí rusavském se kupř. třilistník čili hořká jetelina (Menyanthes trifoliata L.) druhdy dosti hojně nalézal, jak mnozí dosvědčují, teď však ledvá zeleného listu užříš, živého květu rostliny této se mi neudálo ještě spatřiti*“. **Hořký jetel**, správně český vachta trojlístá roste na zamokřených, kyselých půdách rašelinišť a slatin a také v mělkých tůních. „*Hořký jetel roste na rašelinných lukách a bařinách*“ (Sloboda 1852). Vachta je starou léčivou rostlinou, užívala se při žaludečních potížích a nechutenství, proto se její listy přidávaly i do hořkých žaludečních likérů. „*Odvaru užívá se při slabém trávení a chorém žaludku. Jeví-li slabší účinek, přidá se zeměžluč a pelyněk. Odvar nutno předem osladiti medem, neboť slabším lidem se protiví. Šáva z čerstvé rostliny vytlačená mírní horečku, prospívá při nemocech močových a zimnici*“ (Sloboda 1852). Dnes se uplatňuje především homeopaticky a často ji najdeme v nějakém tom zahradním jezírku jako okrasnou vodní rostlinu. Vachtu je zakázáno trhat či přesazovat z volné přírody, protože patří mezi ohrožené druhy naší květeny. Na Valašsku na vachtu narazíme jen vzácně, její populace zdecimoval sběr pro léčebné účely a také z krajiny zmizela místa jejího přirozeného výskytu – rašelinné louky a slatiny. Dalším druhem, kterému takřka vymizel biotop, na který je vázán, je **rosička** neboli rosnatka okrouhlolistá (*Drosera rotundifolia* L.). Vychvalovala se zvláště ve středověku a připisovala se jí moc prodloužit lidský život až do 100 let. Z rosičky se destilovala proslavená „*zlatá voda*“ (Goldwasser), která měla léčit všechny nemoci. Poněvadž to byl velmi chutný

Sukulentní růžice listů netřesku střešního (*Sempervivum tectorum*) Foto T. Kašpar

Růžové kvetoucí netřesk střešní (*Sempervivum tectorum*) Foto T. Kašpar

Popínavá rostlina posed bílý (*Bryonia alba*) Foto P. Kocián

likér, rozšířilo se jeho jméno téměř po celé Evropě (původní název rosoglio byl u nás počeštěn na rosolka).

„Hořký jetel“, dnes už vzácná vachta trojlístá (*Mealyanthus trifolius*) Foto T. Kašpar

Tentakule (paličkově rozšířené chlupy k chytání hmyzu) na listu rosnatky Foto T. Kašpar

Pod různými lidovými jmény „suřanka, suřánek, devaterník, samolístek“ se skrývá na Valašsku vzácně rostoucí tolíje bahenní (*Parnassia palustris* L.) Foto T. Kašpar

Pod různými jmény: **suřanka** nebo **suřánek**, **devaterník** či **samolístek** se skrývá tolíje bahenní (*Parnassia palustris* L.), dříve velmi mocná to zelina. „Té se i čert bojí. O tom je následující pověst. Jednou uchytil jakousi děvčici čert a když ji v povětrí už hodný kus nesl, chtěl si odpočinouti a sedl si s ní na louku. Na té louce rostlo mnoho suřanky, ale čert si toho nevšimnul. Když pak chtěl děvčici dále nésti, nemohl se jí nijak uchopiti. I poznal čert, že tu je po jeho moci a právu do dívčiny, a hleděl se s ní z toho místa co nejdříve dostat. Nésti ji však už nemohl, musela tedy kráčet podle něho. A suřanka byla tam až do kolen vzrostena a taká pěkná, bujná. Tu praví čert k děvčici: „Zdvihni si kasan-ku, vleče sa ti po suřanku!“ – A tak to trvalo už chvíli, až děvčici to bylo divné, co ten čert o suřance stejně tolik mele, a „na tož“ utrhlá hrstku suřanky a zastrčila si ji za pás a tak si nevědomky od čerta pomohla, opustil ji. Když má tedy člověk u sebe suřanku, tož nemá ani čert do něho moci“ (Václavěk 1892). Pravověrný ochránář si jistě teď trhá vlasy, když čte: „utrhlá hrstku suřanky“. Tolíje bahenní totiž patří k silně ohroženým druhům naší květeny. Roste už jen na několika podmáčených loukách na Valašsku. O to cennější je Václavkův zápis pověsti, vždyť uvádí: „na té louce rostlo mnoho suřanky“. Čarovná moc této pozoruhodné byliny měla pomoci i při léčbě tak vážného onemocnění, jakým byl „vřed“, někdy se vyslovovalo také „břed“. Vřed byl považován za velmi vážné onemocnění a zřejmě se pod tímto označením skrývala těžká zánětlivá onemocnění. „Vředem rozumí se psotník, křeče a všeliké silné bolení vnitřní, nemoci střevní, břišní, zapálení“ (Řičan 1929/30). „Bředová zelina, neb rozhon, není určito, která se rozumí, zdá se však, že je to devaterník (rozuměj tolíje bahenní) či úložník či černobýlový kořen, z nichž každý prý ukládá a rozhání vřed“ (Sloboda 1852). Kouzelnou bylinou byl i **rváč** (plavuň vidlačka – *Lycopodium clavatum* L.), někdy se jí říkalo i čertova zelina. „Vysype-li se tráva do vody, všecka jde dolů vodou, jenom rváč jde „hore vodů“, po čemž se pozná. Kdo má u sebe rváče, je nepřemožitelným, nikdo ho neošidí, všechny zámky jím otevře. O děvče, které má „rváče“ u sebe, hoši se rvou“ (Čižmář 1946).

Rostlin využívaných na Valašsku v léčení je ještě celá řada. Určitě se nepodařilo všechny ani vyjmenovat, natož o nich napsat vše, co naši předkové sami na sobě odzkoušeli. Na závěr si řekněme o jedné, kterou ani jako léčivku nebereme, spíš jsou pro nás její plody letním osvěžením. **Maliník** (*Rubus idaeus* L.) roste u nás všude na lesních pasekách a je velmi hojný. Možná jste sami v dětství zažili, že při horečce jste dostali napít hodně sladké malinové šťávy. Šťáva je chuťově moc dobrá, to beze-

sporu, jistě ale také je, že tato šťáva i léčí. Malina přirozeně rozehřívá organismus, stimuluje funkci potních žláz a usnadňuje pocení. Maliny obsahují kromě dalších látek i kyselinu salicylovou, která působí podobně jako aspirin. Pomáhá tak při léčbě bakteriálních a virových onemocnění doprovázených zvýšenou tělesnou teplotou.

Přístup lidí k léčivým bylinám je dnes naprosto jiný než v minulosti. Dnes s nimi nejčastěji experimentujeme při mírných a život neohrožujících nemocech, při různých nachlazeních, rýmě a kašli. Máme jistotu, že bude-li hůř, můžeme kdykoliv vyhledat odborného lékaře. V minulosti představovaly léčivé rostliny a vůbec lidové lékařství jedinou možnost záchrany života prostého valašského lidu.

LITERATURA

- Čižmář, J. (1946): Lidové lékařství v Československu. – Brno, 230 p.
- Peck, E. (1888): Jména a význam některých rostlin v národním podání lidu Valašského. – Čas. Muz. Spol. Olomouckého, 5: 11-16, 71-74, 111-115.
- Pospíšil, V. (1947): Voničky za okny v Kateřinách. – Naše Valašsko, 10: 57-59.
- Rath, A. (sine anno): Léčivé rostliny. – Mladá Boleslav, 214 p.
- Řičan, G. (1929/1930): Z domácího léčení lidového na Valašsku. – Naše Valašsko, 1: 173-177.
- Řičan, G. (1936): Květena okresu Vsetínského a Valašsko-meziríčského. – Ms. [Depon.- in: Knih. MRV ve Vsetíně, muzeum Valašské Meziříčí].
- Sloboda, D. (1852): O národním rostlinářství zvláště slovanském. – Koleda. Kalendář na rok obyčejný 1853, Brno, 187-195.
- Václavěk, M. (1892): O čarodějné moci některých rostlin. – Čas. Muz. Spol. Olomouckého, 9: 48-49.

<http://botanika.wendys.cz>

Foto M. Dvorský

Vlastní podobizna v biretu, kresba tuší/papír, 1882, Muzeum umění Olomouc Foto L. Cuřík, 2008

Hanuš Schwaiger a Valašsko (1891-1902)

Dana Veselská

Vztah jednoho z nejzajímavějších a dnes pomalu do zapomnění upadajících výtvarných umělců 2. poloviny 19. století, jindřichohradeckého rodáka profesora Hanuše¹ Schwaigera (1854-1912) k Valašsku má počátky již někdy v létě roku 1889. Tehdy malíř, absolvent vídeňské Akademie výtvarných umění, žák prof. Makarta, dokončil své důležité dílo Rybí trh v Bruggách, aby se poté podle líčení svého přítele „...vypravil na Moravu, nejprve do Hustopeče a když tam nenalezl slibované zajímavosti... jel nejprve do Bzence a když ani tam okolí nesplnilo očekávání, do Hroznové Lhoty.“² Cesta vedoucí nejprve na Slovácko se Schwaigerovi stala osudnou nejen po umělecké, ale především po osobní stránce a definovala jeho životní pouť téměř do konce života.

Schwaiger přijel na jaře na pozvání Joži Uprky do Strážnice, oba umělci společně tvořili v blízkém Kněždubě. Odtud docházeli za zábavou do nedaleké Hroznové Lhoty, na podzim 1889 se sem pak přestěhovali natrvalo. Hanuš Schwaiger se usadil u Náhlíků, kde tehdy bydlela také učitelka Jožka Kučerová ze Strážnice. Seznámili se a jejich vztah byl završen svatbou v lednu 1891. Josefíně Kučerové bylo 25 let, ženichovi běžel rok sedmatřicátý. Sňatek znamenal ve Schwaigerově životě zásadní obrát; do té doby bohem a nezodpovědný synek, který neměl příliš dobrou pověst, našel ve své ženě věrnou a chápavou průvodkyni, již sám jednou nazval „největší trefou svého hloupého života“. Po sňatku se novomanželé z Hroznové Lhoty odstěhovali. Jejich finanční situace nebyla dobrá (a tak tomu mělo být po celou dobu jejich „valašského“ pobytu). Josefína pocházela spíše z chudých poměrů a Hanuš Schwaiger byl po svém dosavadním boulivém životě příliš zadlužen. Plánované dědictví po malířově otci se z různých důvodů neuskutečnilo,³ a tak nezbyvalo než se dalšími atakami věřiteli vyhnout nejlépe změnou bydliště. Manželé odešli do Karpat (jak je nazývali), dnešních Hostýnských vrchů, a usadili se v Bystřici pod Hostýnem. Po různých podnájemech přímo v Bystřici (např. u dr. Fuksy, na jehož domě na

bystřickém náměstí byla později odhalena pamětní deska⁴) se Schwaigerovi odstěhovali hlouběji do údolí mezi Hostýnem a Javorníkem.

Schwaiger na Bystřicku nacházel mnoho svých oblíbených námětů, maloval zde chudáky, opilce i těžce pracující zemědělce. Čas trávil podle svých zvyklostí povětšinou po hospodách, a tak se stal v okolí brzy známou postavou. Své setkání s malířem popsal výstižně bystřický rodák, spisovatel a pozdější přítel a mecenáš František Táborský takto: „Kterýsi večer na začátku letních prázdnin roku 1891 vešel jsem na kousek besedy do restaurace našeho bystřického hotelu – tehdy se zval U města Vídně – a jen jsem otevřel dveře, hle, u prvního stolu hned vlevo u dveří sedí – Schwaiger... Brada do mímé špičky přistřižená a kníry byly ještě tmavé. Pokuřoval a popíjel. Byl už po večeri. Doutník byl z těch dražších nezvyklého tvaru – později jsem zvěděl, že si objednával doutníky z Holandska, také jsem je později okusil, výborné – pivo bylo sice venkovské, ale chutnalo mu, na táčku pod jeho sklenici přibývalo čárek jako by naň vylézala chlupatá housenka. Do oka padl mi hned také jeho oblek. Z nejlepší anglické látky, vybraný tón i střih. Vkusná kravatka z dobré látky, v ní stará zlatá Jehlice. Na levé ruce rovněž velký starý zlatý prsten. Na lavici u zdi ležel jeho šedý klobouk moderní, na něm světlonědře kožené rukavice a za ním hůl s tenkou zlatou nahoře pod ohbím obroučkou. Aristokrat zevnějškem: nic nápadného, nic laciného a všedního na něm, ale všechno prima. Později jsem poznal, že nejen zevnějškem všechno bylo prima – kromě kapsy.“⁵

Zásadní okamžik Schwaigerova pobytu na Bystřicku znamenal seznámení s majitelem zdejšího panství, baronem Laudonem. Většina pamětníků je popisuje velmi podobně,⁶ proto si dovolíme vzpomínky shrnout. Schwaiger namaloval obrázek jakéhosi dělníka, snad z pily, a věnoval mu jej. Obdarovaný ukazoval obrázek kamarádům, ten šel z ruky do ruky, přítomný baron Laudon se dotazoval, co to mají. Jeden z nich odpověděl: „Je tu jeden taký, rád pije, malíř, maluje kdožví jaké lidi, ten to namaloval.“ Laudon poznal ruku zkušeného umělce a pozval Schwaigera k sobě na bystřický zámek. Při setkání nabídl malíři k pronájmu patro hájovny „Na Pasekách“ na úpatí Hostýna, kde by se mohl plně věnovat své výtvarné práci. Hájovna, existující dosud a známá jako „Schwaigerovka“, je půvabná dřevěná stavba alpského typu. V přízemí bydlel hajný a patro bylo původně určeno pro panstvo. Schwaigerovi si zde zřídili útulný byt, který však na zimu opouštěli, v tom případě bydleli opět v Bystřici p. H. na náměstí v domě G. Prennera.⁷

Na Valašsku Schwaiger pokračoval v kresebných záznamech a studiích prostých venkovských lidí a rázovitých postaviček, které jej zaujaly už na Slovácku nebo v Nizozemí, přibývaly také studie postav v charakteristickém lidovém oděvu. Rozvíjela se zde rovněž malířova tvorba krajinářská, k níž jej podněcovala místní prostředí. Pro svého mecenáše, kterým se baron Laudon stal stejně jako řada jiných, vytvořil Schwaiger v roce 1894 freskovou výzdobu bystřické hřbitovní kaple. Vedle Panny Marie Hostýnské jsou zde zachyceni členové baronovy rodiny s patrony. Fresky byly v 90. letech 20. století restaurovány a při té příležitosti byla zjištěna i malířova autorská signatura.⁸

Bystřici nebo Paseky opouštěl Schwaiger jen výjimečně. V roce 1892 pracoval na zámku v Pruhonicích na fresce s námětem sv. Jiří pro dalšího svého mecenáše hraběte Sylva-Tarouccu. V roce 1896 trávil delší čas na zámku v rakouském Aspangu, kde pracoval pravděpodobně na nějakém úkole zprostředkovaném opět hrabětem Laudonem. V době bystřického pobytu podnikl také dvě zahraniční studijní cesty, v roce 1896 do oblíbeného Nizozemí (o jejím průběhu nemáme bohužel téměř žádné zprávy) a v roce 1897 do Itálie, z níž kromě několika zajímavých plenérových studií vzešel také námět pro ručně kolorovanou litografii Sv. Cyril a Metoděj, kterou o rok později vydal olomoucký nakladatel Promberger.⁹

Z dochované korespondence mezi manželi Schwaigerovými¹⁰ vystupuje zřetelně úloha, kterou hrála Josefína Schwaigerová v malířově životě. Po boulivém mládí opředeném legendárními příběhy, včetně doložené existence dvou nemanželských dětí¹¹, zakotvil Schwaiger ve vztahu, jehož význam pro sebe si uvědomoval zvláště v časech odloučení, zaviněných pracovními povinnostmi. V jednom z dopisů píše: „Ženo moje zlatá, pepíku můj, nemilejší, bez kterého nemůžu být živ. Tys jak závaží u hodin, cos pryč vrčí to všechno na licho. Píšeš že ti nepišu a já každý den 4 stránky! Tj. 3 psaní týdně... a jedno jsem doporučoval a jedno s tím svatým medailismem. Moje dítě zlatý dobrý co to za bidu, když člověk láskou k druhému tak vázán že strácí samostatnost! Apřec zas jak blažený pocit v tom, když člověk si v tom smutku řekne Mám doma někoho kdo mě má rád, a já jsem o tom přesvědčen a věřím! Ty jseš ještě moc mladá než abys věděla co to je!... A proto mě tak napadlo, že já jsu taky starý pařídlo, ale že mě Bůh dal ženu dobrou, hodnou, hezkou s křesťanskou trpělivostí opravdovou. Když se taky někdy hádáme, ale myslím, že pocit ten můj že taky u tebe, že kdyby se něco stalo že bysme jeden bez druhého nemohli být.“

Život se „starým pařídlem“, jak sám sebe Schwaiger v dopise nazval, nebyl jednoduchý. Bez přispění mecenášů z aristokratických kruhů (pro které byla malířova záliba v historických výtvarných technikách velmi atraktivní především pro účely četných stavebních úprav hradních sídel ve stylu lákavého a oblíbeného historismu) by se žilo ještě hůře. Např. hrabě Wilczek, známý majitel uhelných dolů, posílal každou zimu Schwaigerovi do Bystřice p. H. vagón uhlí, patrně si dobře vědom, že jiná než materiální výpomoc by rychle skončila v rukou zdejších majitelů náleven a pohostinských podniků. Malíř byl totiž oblíbený společník, přátelský, do hostince chodil rád. Sedával se svou obvyklou společností: krejčí, švec, natěrač, stolař, pekař, to byli jeho kumpáni, se všemi si tykal. Byl štědrý až mamotratný, často přátele a známé založil, rozdával, když bylo co. Když bylo nejhůř, lehli si se ženou do postele a snažili se zimu zaspát. Umělcův životní styl tak dokumentuje nejen množství různých vzpomínek, ale i památky, které jsou v Bystřici p. H. dodnes opatrovány. K nejznámějším patří kopie rozměrné malby na plechu, kterou Schwaiger vytvořil pro svůj oblíbený hostinec U pošty. Malba znázorňuje místního hostinského Vaverku, kterak je v pekle čerty naléván vodou. O Vaverkovi se v legraci říkalo, že ředí hostům víno, a malíř proto opatřil dílo nápisem: „Tu máš Herrenbaumgartner.“ Ve sklepe Vaverkova domu malíř hostinského navíc vymaloval, jak tlačí víno z okurek.

H. Schwaiger jako „švihák“. Foto pravděpodobně B. V. Liška, Jindřichův Hradec, poč. 90. let 19. století. © SOKA Jindřichův Hradec

Dlouhodobý pobyt manželů Schwaigerových na Bystřicku byl v kruhu malířových přátel znám, a proto byli ve svém působišti na Pasekách hojně navštěvováni. Mezi nejvýznamnější návštěvy, které vstoupily do historie regionu, patří ta z roku 1898, kdy v blízkém Chvalčově trávil letní pobyt spolu s básníkem a Schwaigerovým přítelem Josefem Svatoplukem Macharem pozdější první prezident Tomáš G. Masaryk s rodinou. Jak později vzpomínala Alice Masaryková,¹² často umělce s manželkou Masaryk navštěvoval. Vážil si nejen jeho umění, ale cenil i svobodnou a nekonformní umělcovu povahu. O častém cíli chvalčovských výslapů rodiny Masarykovy referuje i spisovatel František Táborský, který je na cestách někdy doprovázel: „v zajímavém domku jednopatrovém s pavláčkou dokola kolem a s věžičkou uprostřed střechy, v přízemku bydlel hajný Uruba a tetička Urubka, jak jste tam přišli, nabídla chleba, ej, jak chutného, a másla k němu skvostného a chtěl-li kdo a byla-li smetany anebo kyšky (kyselého mléka), nahoře pak, v patře, zřízeného za lepších pro šlechtu času pro loveckou společnost, aby se tam po namáhavé práci občerstvila, v celém tom patře bydlel tehdy dobrý kamarád hastrmanův, krysařův, Krakonošův a všech potulných Ahasverů, velkých i drobných, malíř vysokonohý, s velkým skřípcem na nose, s šibalským úsměvem a s dětským srdcem - Hanuš Schwaiger se svou mladou ženuškou Josefínou neboli, jak on říkal, „se svým Pepíkem“¹³

Masaryk byl přítomen i situaci, která se v létě toho roku udála na bystřickém nádraží a která ovlivnila celou Schwaigerovu budoucnost: očekával zde spolu s malířem příjezd Macharův a byl tak u toho, když básník Schwaigerovi tlumočil nabídku ministerstva vyučování na profesorské místo na brněnské technice.¹⁴ Protože se Schwaiger dostal brzy po nástupu brněnské profesury do jistých „delikátních“ potíží, musel (na Macharovu přímluvu) vstoupit do jeho případu jindřichohradecký právník Dr. Slavík. Za to se mu od tehdejšího profesora pražské univerzity dostalo osobního poděkování: „...dovídám se právě o výsledku Vašich kroků k odstranění Schwaigerových mladistvých „nerozvážností“: z přátelství k Schwaigrovi a oddanosti k jeho umění, ale zároveň z upřímné radosti nad Vaším, v poměrech našich tím cennějším jednáním vyslovuji Vám tuto svou radost. T. Masaryk.“¹⁵

Po odchodu do Brna malíř ještě stále vnímal Bystřici pod Hostýnem jako svůj domov, ještě v roce 1899 započal práci na monumentální zakázce šestice akvarelů dokumentujících provoz Thonetovy továrny na ohýbaný nábytek. Akvarely byly určeny pro světovou výstavu v Paříži, která se konala v roce 1900.¹⁶ Teprve v roce 1902, kdy se Schwaiger stal profesorem na pražské Akademii výtvarných umění, v podstatě skončil trvalý pobyt manželů Schwaigerových na Valašsku. Z Prahy se však do Bystřice pod Hostýnem ještě sporadicky, obvykle na léto, vraceli. Kontakt Schwaigera s Valašskem byl nadále zprostředkováván především prostřednictvím spisovatele Františka Táborského, který patřil k jeho velmi blízkým přátelům.

Období malířova života, spojené s pobytem (být později nikoliv celoročním) v Bystřici pod Hostýnem (1891-1902), bylo nejen obdobím nekonečných konfliktů s věřiteli, úporného a únavného shánění finančních prostředků často určených jen k holému přežití, ale i obdobím osobního štěstí, zajímavé práce a kvalitní tvorby. Ve své poslední vůli projevil Hanuš Schwaiger přání, aby byl pohřben na hřbitově v Bystřici, kde od roku 1906 odpočívala i jeho tchýně Josefina Kučerová. Protože v době malířova skonu (v roce 1912, na vlek-lé, kruté obtíže, spojené s rakovinou tkání dutiny ústní) nebylo možné uskutečnit přání jeho manželky, aby oba její blízcí spočinuli vedle sebe, byla matka Josefíny Schwaigerové přenesena zřejmě na jiné místo a barokní kříž ponechán jako náhrobek malíře. Původně se na přípravě pohřbu mělo podílet také město Bystřice pod Hostýnem, ale malířova žena vyplnila přání umělce beze zbytku (tedy obřad bez pohřebních řečí i veške-

Umělec s manželkou Josefínou. Foto B. V. Liška, Jindřichův Hradec, 90. léta 19. století.

Hájovna Na Pasekách, zv. nyní Schwaigerovka, v blízkosti Bystřice pod Hostýnem. Reprofoto pohlednice

Prof. H. Schwaiger ve své pracovně ve vile Klára v Bubenci, reprofoto ilustrace z časopisu. Kolem 1910. © SOKA Jindřichův Hradec

S básníkem J. S. Macharem. Foto B. V. Liška, SOKA Jindřichův Hradec, 90. léta 19. století.

Fotografie ze sklepa Vavrkova hostince. Vlevo nad sudy kresba H. Schwaigera znázorňující hostinského, jak tlačí víno z okurek. Kolem 1930 (?)

řých okázalostí), čímž si přivodila nepochopení tisku i části veřejnosti. V dopise Františku Táborskému Josefina Schwaigerová napsala: „A s tím náhrobkem se mě to zdá být tak nějak podivné. Tož za místo si nechají platit, a náhrobek chtějí dát. Myslím, že by pro nás oba stačil ten baběčin kříž. A pak kdyby ale přece jen ten kámen dali oni, a na něj nápis, tož bych si přála, aby vzor českému nápisu napsali Hans a ne Hanuš. Pořádavž to byl Hans Schwaiger.“¹⁷ Výsledná podoba malířova náhrobku, tak jak jej známe z dnešní doby, je do jisté míry naplněním obou představ. Kovaný barokní kříž, opatřený v nápisové kartuši jménem Hanuš Schwaiger, spočívá na nízkém kamenném podstavci obklopeném dřevinami při jihozápadní zdi bystřického městského hřbitova.

POZNÁMKA

- 1) Křtěn byl Johann Peter Paul, téměř po celý život užíval německého křestního jména Hans. Pocházel z německého jazykového prostředí, češtinu přijal až později, poté užíval obou jazyků souběžně. Počestlé křestní jméno Hanuš se vžil mimo jiné proto, aby napomohlo čtení charakteristické malířovy signatury HS.
- 2) Jiránek, Miloš: Hanuš Schwaiger. Praha 1908, s. 15-16.
- 3) Z deníku Josefíny Schwaigerové. Zpravodaj města Bystřice pod Hostýnem, č. 3, 1982, s. 28-30. Více také Veselská, Dana: Hanuš Schwaiger ve svém rodišti. Jindřichův Hradec 1998, s. 7.
- 4) S nepřesnou formulací vročení malířova pobytu ve městě.

- 5) Lamač, Miroslav: Hanuš Schwaiger. Praha: SNKL, 1957, s. 46.
- 6) Městský úřad Bystřice pod Hostýnem, archiv býval. městského muzea, fond Hanuš Schwaiger.
- 7) Pro Prennerova syna Richarda vytvořil Schwaiger později na hradě Kreuzenstein ručně malovaný pergamén o přijetí do spolku hrdinů-prdinů. SOKA Jindřichův Hradec, KHA (Kulturně historický archiv), položka 116, inv.č. 35-38.
- 8) Zpráva o průběhu restaurování Laudonské hřbitovní kaple v Bystřici p. H. In: Zpravodaj města Bystřice pod Hostýnem, č. 10, 1997, s. 10-11.
- 9) O vysoké úrovni tehdejších tiskařů a koloristů, a naopak o nízkém povědomí dnešních „rádoby“ sběratelů umění svědčí, že bývá dnes tato litografie mnohými „starožitníky“ považována za originální kresbu.
- 10) Krajská galerie ve Zlíně, sign. SG 131.
- 11) Veselská, op. cit, s. 8-9.
- 12) Masaryková, Alice: Moje vzpomínky na Valašsko. In: Naše Valašsko, roč. 10, 1947, č. 1, s. 1-2.
- 13) Citováno dle: www.obec-chvalcov.cz
- 14) Lamač, M.: op. cit, s. 48.
- 15) SOKA Jindřichův Hradec, KHA, inv. č. 132, pol. 2.3. Více D. Veselská: op. cit., s. 8.
- 16) Lamač popisuje, že v roce 1954 se dva z nich ještě nacházely v majetku rodiny ve Vídni. Lamač, M., op. cit., s. 51.
- 17) Veselská, Dana: Bystřická zastavení. In: Jindřichohradecký vlastivědný sborník, 10, s. 30.

Hráči a čert, tempera/dřevo, 1889, Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně

Naše první obydlí, kombinovaná technika/karton, signováno h. schwaiger, 1900
© Antikva Dr. Jiří Hořava v Jindřichově Hradci

Ovčák v kožichu, suchá jehla, značeno hs v desce, 1890
© Antikva Dr. Jiří Hořava v Jindřichově Hradci

Studie ke Krysaři, kresba tužkou/papír, značeno hs, nedatováno
© Antikva Dr. Jiří Hořava v Jindřichově Hradci

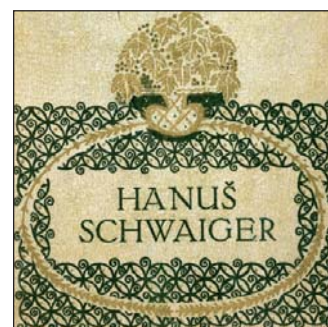
Krysař, kresba tuší/papír, 1891, Muzeum umění Olomouc Foto L. Čuřík, 2008

Krysař, gobelín, vlna, hedvábí, k 1904, Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně - Muzeum Valašské Meziříčí Foto M. Langer

Kaplička mé ženy, olej na dřevě, vryto vlevo hs, vpravo popis a datace 1894(?)
© Antikva Dr. Jiří Hořava v Jindřichově Hradci

Portrét matky F. Táboorského, akvarelovaná kresba/porcelánová destička, 1895, Městské muzeum v Bystřici pod Hostýnem
Foto E. Nedělníková, 2008

Portrét lékárníka Toffa, akvarel/papír, Městské muzeum v Bystřici pod Hostýnem
Foto E. Nedělníková, 2008

Žnec, ilustrace k pohádkám O hastrmanovi J. Schwaigerové, akvarelovaná perokresba/papír, signováno h. schwaiger, 1904
© Antikva Dr. Jiří Hořava v Jindřichově Hradci

Vodník, gobelín, vlna, hedvábí, 1910-1911, Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně - Muzeum Valašské Meziříčí
Foto M. Langer

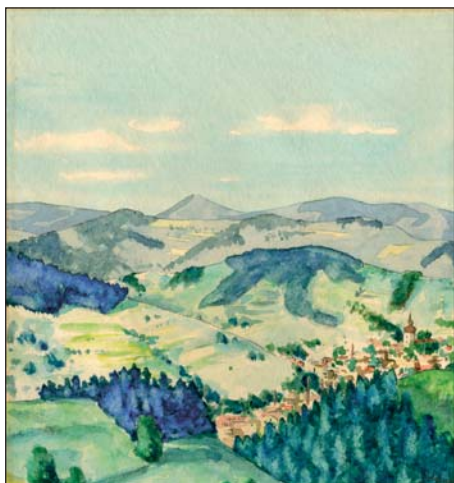
Vodník, ilustrace k pohádkám O hastrmanovi J. Schwaigerové, akvarelová perokresba/papír, signováno h. schwaiger, 1903
© Antikva Dr. Jiří Hořava v Jindřichově Hradci

Novoroční přání F. Táboorskému Zdrav stůj baťuško, dva špatní slované, akvarelovaná kresba tužkou/papír, 29.1. 1909, Muzeum Jindřichohradecka v Jindřichově Hradci

Sv. Cyril a Metoděj, ručně kolorovaná litografie/papír, 1898, Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně - Muzeum Valašské Meziříčí
Foto M. Langer

Z Uhliska, 1947

Pluta v Jasenicích, 40. léta 20. stol.

VYZNÁNÍ VSETÍNU „s tužkou v ruce“

od Jaroslava
Gebauera

* 11. 10. 1923

Nad Potůčky, 1947

Vsetínský zámek, 1946

Vsetínské nocturno, 1943

Chalúpka na Uhlisku, 1949

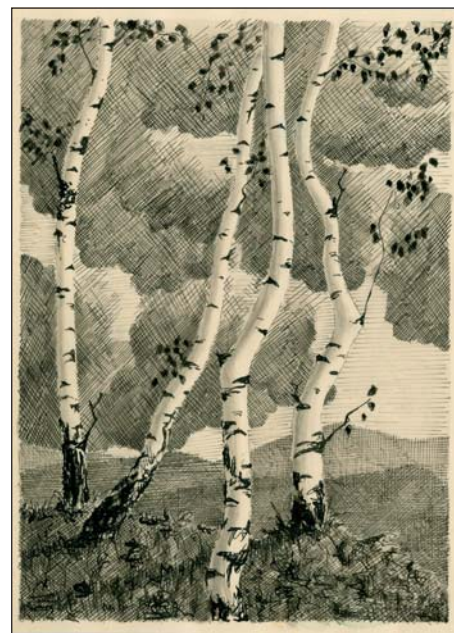
Na Čupě, 40. léta 20. stol.

Z Javorníků, 1942

Bystřička, 1942

Za Čupem, 1947

Mou celoživotní zálibou je kreslení a malování. Už od mladých let věděli o mém koníčku přátelé a známí, a tak většina kresbiček a obrázků putovala k nim – někomu k svátku, jinému k narozeninám, životnímu výročí či jiné významné události. Třeba kamarád na vojně, když psal své milé, chtěl psaníčko přizdobit nějakou květinou. Pro každého se našla kresbička na potřebné téma.

Po ukončení dřevařské průmyslovky v roce 1950 se sice nabízela možnost se v malířském kumštu více vzdělat, ale rodinné a existenční okolnosti si vyžádaly nastoupit do zaměstnání a kreslení si ponechat jen jako koníčka. V zaměstnání (v SM Dřevařských závoděch, pracoviště ve Valašském Meziříčí a Vsetíně, jako konstruktér dřevěných montovaných staveb) se pak autor živil vlastně jen kreslením. Jen ty své dřevěné konstrukce kreslil podle pravítka. Občas přišel nějaký zájemce o vytvoření maturitního tablu, o plakát k místní sportovní události nebo ke srazu trampů na Pulčínách atp. Původní záliba v krajinomalbě, a to převážně ze Vsetínska, přešla časem ke kresbě figurální a karikaturní a k drobným grafikám.

Zobrazované postavičky měly vždy svůj pohyb, svoji dynamiku, na každé kresbě se vždy něco děje. Často jsou jejich prostřednictvím kritizovány menší nepravosti či nešvary, které v životě potkáváme. Na obrázcích se objevují postavičky Valachů. Část těchto kreseb byla v šedesátých letech zveřejněna na stránkách tehdejšího občasníku „Vsacan“. V roce 2006 byly některé z nich vybrané pro ilustraci knížky Mirka Holuba a Jiřího Parduby „Valaši sa smějú“.

Nakonec se v r. 2007 zrodila myšlenka, podporovaná několika známými, uspořádat výstavu z celoživotní tvorby „Životem s tužkou v ruce“ ve výstavní síni vsetínské radnice. Výstava byla osobním vyznáním rodnému městu. Posloužila ale také jako námět pro mladé, jak lze v životě radostně a tvůrčím způsobem naplňovat volný čas.

(úvodní text k výstavě)

Že je Vsetín mým rodným městem, to jaksi samozřejmě „zařídili“ rodiče: oba Vsetiřáci, na Vsetíně bydleli, chodili do školy, do zaměstnání, poznali se, oženili (to s určitými obtížemi, jelikož byli každý jiného náboženského vyznání), a tady jsem se jim i narodil. V ulici Dolní Jasenka, v čísle popisném 217. V takové typické valašské dřevěnici, chalupě velice skromné, ale romantické. Však si ji i dvakrát vyportrétoval akademický malíř J. Belháč.

Rodiče mých rodičů také patřili ke Vsetínu: Staříček z matčiny strany, povoláním krejčí, měl moc rád husle a valašské písničky. A tak nemohl chybět v muzice, která pod primášováním Pelárova pokračovatele obšťastňovala lidi a šířila slávu valašského folkloru široko daleko, ba i v Praze, a to v dobách brzy po skončení první světové války. A tak bývalo doma například vzpomínáno, jak jednůček čekali na staříčka, až z té dálavy přiveze domů nějakou tu vydělanou korunku. Tož přijel, jenže dovezl – nové husle! Že moc lepší, že od jakéhosi

talijánského mistra. A jak stařenka s ním potom dlouho předlého vůbec ani nemluvila.

A staříček z otcovy strany? Ten byl zednický a tesařský polír u stavitele Michala Urbánka v době na přelomu 19. a 20. století. To jsem zase slýchal vzpomínky, jak se stavěla Občanská záložna na Palackého ulici a byl městskou radou pozván Míkoláš Aleš, aby fasádu naparádil téma sgrafitama. A že tak jednůček, po dobrém obědě a trošce čehosi ostřejšího, si mistr potřeboval vylézt kousek na lešení a něco přiměřit a zjištit. A jak byl personálu tenkrát vydán přísný rozkaz: krkem ručíte za to, že proboha nešlápne na nějakou špatnou šprušku a nespadne!

Těsně před druhou světovou válkou jsme se pak přestěhovali z Dolní Jasenky do nového rodinného domku u tehdy právě vznikající čtvrti Rybníky. Z údolíčka na úpatí Čupu na rovinu, mezi nové sousedy a tedy nové kamarády. Ale pořád to bylo na Vsetíně.

Život pak běžel dál: škola, zaměstnání, hned po válce prezenční vojenská služba v Brně (chtěl bych podotknout, že to byl jediný rok v životě, kdy jsem bydlel určitý čas mimo Vsetín). Pak seznámení s manželkou Vlastou, svatba a vlastní rodina. Děti, vnuci, právnuče.

Jeví se to všechno v logickém sledu, uspořádané. Ovšem všichni, hlavně my senioři, víme, že ty dlouhé roky mívají i své problémy a strasti, a někdy nemalé. A tehdy se pak člověk stává vnímavějším ke svému okolí a prostředí, pozorněji se rozhlíží a hledá opory. Silu do života. Má blíž k lidem, ke známým, k rodině. A objevuje také fenomén rodného města, rodného kraje: tady bydlím, žiju, tady jsem doma. A tehdy si začnete uvědomovat, jak je u nás na Vsetíně pěkně a dobře.

Třeba jak máme mimořádně blízko z města do přírody, do lesa, na okolní kopce: na Čup, na Uhlisko, na Žambošku, Bečevnou, Nad huť, Sychrov, na Vlkošku. Z každého z nich z výšky několika desítek či stovek metrů jsou kouzelné vyhlídky dolů, na všechno pod námi, jak si to tam žije. Jsou to takové naše rozhledny, dárek od přírody.

Stařenčin portrét, 1941

né vyhlídky dolů, na všechno pod námi, jak si to tam žije. Jsou to takové naše rozhledny, dárek od přírody.

Anebo dál: jak je město romanticky vtěsnáno do údolí Bečvy a úzkých údolíček sbíhajících se potoků: Jasenky, Rokytenky i Jasenice. Originálně a jedinečně tvarovaný půdorys menšího města.

A pak je třeba se ještě porozhlédnout kolem dokola, po obzoru, jaký je rozvlněný těmi valašskými kotáry: měkké a ladné křivky, které nejsou k vidění snad už nikde jinde na světě.

Některé z těch tolika dojmů, přírodu, krajinu i postavičky jsem se občas pokusil si amatérsky zachytit i kresbou.

Takže nakonec nezbude, než poděkovat předkům nás, Valachů, že právě tady, v ohbí řeky Bečvy, akorát tam, kde se potkává se zemským osmnáctým poledníkem, se před těmi 700 lety začali zabydlovat.

Váš Jaroslav Gebauer

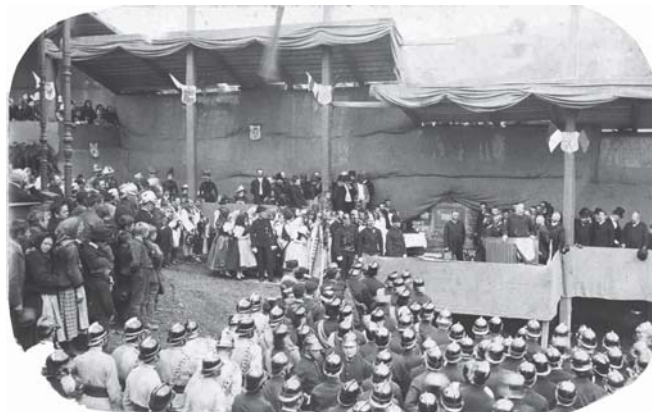
S manželkou Vlastou na výletě, 2003

Když slavili Vsetiňané

Z fotoarchivu
Muzea regionu Valašsko
ve Vsetíně

připravila
Hana Jabůrková

1

2

3

4

5

6

1. Kladení základního kamene k Horní škole na Vsetíně 9. 9. 1888
2. Návštěva olomouckého arcibiskupa Prof. ThDr. Theodora Kohna na Vsetíně v r. 1903
Foto O. Šrůtek
3. Slavnostní otevření vsetínské nemocnice v r. 1911
Foto Drábek
4. Gulášová partie vsetínských spolků Snahy, Sokola, Krokodýla a Tamberášů na výletním místě pod Žamboškou, červenec 1906
5. Mládeňská slavnost – průvod Palackého ulicí, kolem r. 1910
6. Sazení Lípy svobody na Dolním náměstí ve Vsetíně v r. 1919

7

8

9

10

11

12

7. Účastníci Stínání máje vsetínské Živnostenské omladiny v r. 1921
8. Sokolská slavnost na Vsetíně v r. 1925
9. Hasičská slavnost u příležitosti 50. výročí trvání spolku v r. 1927
10. Slavnostní otevření chaty KČT na Vsackém Cábu, 29. 6. 1928
11. Ze slavnostního zahájení provozu železniční dráhy Vsetín – Bylnice v r. 1928 (uprostřed stojí starosta Josef Sousedík, sedící s kloboukem v ruce MUDr. František Sova, zakladatel vsetínského muzea)
12. Zápis T. G. Masaryka do Pamětní knihy města Vsetína při jeho návštěvě 24. 6. 1928
Foto J. Chudoba

13

14

15

16

17

18

19

13. Vojáci – osvoboditelé 4. čs. brigády v ulicích Vsetína 4. 5. 1945

14. Prvomájový průvod v r. 1946

15. Mezinárodní den dětí v r. 1956

16. Pionýři vítají vlak s účastníky společného cvičení vojsk Varšavské smlouvy „Štít 72“, 8. 9. 1972

17. Cvičenky na Spartakiádě v r. 1975

Foto M. Macík

18. Vítání nových občánků v obřadní síni vsetínské Nové radnice, polovi na 70. let 20. stol.

Foto M. Langer

19. Manifestační průvod Vsetíňanů na Dolním náměstí 5. 12. 1989

Foto K. Myška

Střípky z minulosti Vsetína zakódované v muzejních sbírkách II.

Eva Urbachová, Milada Fohlerová, Hana Jabůrková,
Lubomír F. Piperek, Olga Mehešová

Pokračování příspěvku z minulého čísla revue, který jsme věnovali představení některých sbírkových předmětů z historického fondu Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně, majících vztah k území Vsetínska a samotnému městu Vsetín, je zaměřeno na výběr sbírek národopisných a z fondu uměleckých řemesel a umění. Chceme tak připomenout ryze muzejními prostředky dlouhý historický vývoj města, které je jako „opidum Setteinz“ poprvé zmíněno právě před 700 lety v dochované latinsky psané listině Voka z Kravař.

Sukně „vlněnka“, „vsetínka“

Dostala se do muzejních sbírek v r. 1977 přes muzejního fotografa Miroslava Langra při asanaci sklářských domků ve Vsetíně-Filákově. Doplnila tak šest sukní tohoto druhu už dříve ve sbírkách zastoupených. O jejich rozšíření píše prof. Ant. Václavík v publikaci Luhačovské Zá-

lesí /1930/: „Před 60 – 70 lety patřily do výbavy Valašek od Vlárského průsmyku po Bystřici pod Hostýnem nezbytně také červené sukne svisle pruhované barevnými linkami. Na jižním Valašsku se jim říkalo „vsetínka“. Byly to sukne velmi slušivé.“ Označení těchto sukní „vsetínka“ bylo rozšířené na Zlínsku, Luhačovicku a také na Rusavě. Na Vsetíně a v okolí se nazývaly „vlněnka“, „sukně vlněná“.

Materiál na vlněnky je ručně tkaný na tkalcovském stavu plátnovou vazbou z lněné nebílené osnovy a vlněného útku v barvě červené a černé nebo červené a modré. Opakování různých seskupení tmavých

proužků v červené ploše vytváří mnoho variant vzorů. Ani na muzejních sukních se jejich vzorek neopakuje.

Charakteristickým znakem těchto sukní je kromě ručně tkaného materiálu ušití z jediného kusu tkaniny o průměrné délce 350 cm /5 loktů/ a šířce 75 – 90 cm, přičemž šířka tkaniny určuje délku sukně. V pase byly hustě našášené do límce z téhož materiálu, ve švu na boku měly rozperek, někdy i plátěnou kapsu. Byly poměrně těžké, dosti nákladné, proto se často jejich přední část přikrývaná zástěrou nahrazovala lehčím materiálem (kanafasem, tištěným plátnem), obecně nazývaným „ledaco“.

Tkanina vlněnek – obecně označovaná „mezulán“ /polovina/ - je výrobkem vsetínských tkalců a v pozůstalostních spisech vsetínských žen je doložena už ve 20. letech 19. století. V oblasti východní Moravy nebyla její výroba obecně rozšířená, na mapě Lidové tkaniny v českých zemích /Praha 1973/ je Vsetín zakreslen dokonce jako jediné místo její výroby na celé východní Moravě. Podobné tkaniny však byly vyráběny i ve Vizovicích a Valašských Kloboukách.

Sukně byly velmi trvanlivé a vydržely i po několika generacích. Nosily je vdané ženy jako součást svátečního oděvu hlavně v zimním období /ke kožichu/.

Jsou dokladem mistrovské práce vsetínských tkalců 19. století. Ti také vedle této tkaniny vyráběli, a to v ještě větším rozsahu, i kanafas na časově oblíbené sukne „kanafasky“ i na jiné použití /blíže ve Zpravodaji Okr. vlast. muzea Vsetín 1988, s. 37 – 42/.

-EU-

Křivák sprašný

Ve sbírkách vsetínského muzea se nalézá zvláštní, přesto na první pohled vcelku obyčejný nůž - křivák. Protože význam slova křivák je kapesní zavírací nůž, přece jen nás překvapí jeho velikost – otevřený dosahuje více než 30 centimetrů, zavřený necelých 20 cm. Slovo kapesní zde tudíž vyzní poněkud nepatříčně, pokud ovšem nemyslíme kapsu klokaní. Neméně zajímavý je rovněž jeho název – křivák **skotný** nebo též **sprašný**. Význam těchto slov ve valašském nářečí totiž znamená březí. A tato indicie nás přece jen přesvědčí, že na tomto výrobku je skutečně něco výjimečného. Při bližším ohledání si lze povšimnout, že tento nůž v sobě skrývá netušené bohatství. Ve svém dřevěném těle (držadle) má ukryto 24 doslova miniaturních křiváčků (nejdelší z nich má 3,8 cm, nejkratší 1,6 cm), proto se mu též říkalo křivák skotný s mladými. Existují dokonce informace, že některé sprašné křiváky v sobě mívaly až 50 křiváččích miminek.

Sukně „vlněnka“ – ručně tkaná ze lnu a vlny, černé proužky v červené ploše, š. 408 cm, d. 87 cm

Náš velký zavírací nůž má ocelovou čepel (krčku) s vyraženou značkou čtyř kyticek a rýhami zdobené duté držadlo (klátek) ze soustruženého švestkového dřeva, uvnitř něhož je dutina na malé křiváčky. Držadlo je ukončeno dřevěnou kuželovitou zátkou (patáčkem) na zašroubování.

Tento typ nože vznikl zřejmě vtipem křiváčkářů z Růždky a Bystřic a vyráběli ho většinou na zakázku, jakožto specialitu, jen zvláště dovední křiváčkáři. Pro svou rozměrnost nebyl používán k praktickým účelům, nýbrž sloužil jako upomínkový předmět, kterým byly obdarovány i velmi vzácné osobnosti naší historie.

Jako typický valašský dar se třeba dostal až k císařskému dvoru. Když totiž roku 1854 oznámili zasnuby císař František Josef I. a Alžběta (Sisi), rozhodl se přeženský farář Pelár vyslat s tímto prezentem deputaci do Vídně. Císaři a zvláště pak císařovně se tento symbolický dar valašský prý velmi zalíbil. Deputace byla milostivě přijata, pochoštěna a na odplatu udělen farářů zlatý, starostovi pak stříbrný záslužný kříž.

Velký zájem skotný křivák vzbudil i na národopisné výstavě v Praze v roce 1895, kde byl vedle jiných valašských výrobků velmi obdivován.

Tímto kuriosním výrobkem byl obdarován také Tomáš Garrigue Masaryk při své návštěvě Vsetína roku 1928. Náš první československý prezident jej prý tehdy nazval těhotnou kudlou.

Do muzea se tento křivák dostal jako ukázka lidové výroby křiváků a nožů z muzea továrny na nože bratří Bubelů (po roce 1945 Sandrik) na Vsetíně v roce 1951. V současné době je uložen ve stálé expozici a spolu s ostatními nespočtenými druhy křiváků tu odkazuje na zašlou slávu křiváčkářství na Vsetínsku. **-MF-**

Secesní vitrážová okna

Nově přichází návštěvníci vsetínského zámku bývají často překvapeni moderním architektonickým pojetím jeho interiérů. Zvenčí slohově čisté renesanční šlechtické sídlo z počátku 17. stol., v pozdějších stoletích upravované přestavbami a přístavbami až do konečné podoby v klasicistním duchu, může opravdu zevnitř působit trochu nehistorickým dojmem. Je totiž pojato jako ryze účelo-

vé společensko-kulturní zařízení. Tuto pečeť získaly nové interiéry po rozsáhlé rekonstrukci na přelomu 60. a 70. let, kterou si vyžádala poválečná postupná devastace všeho, co připomínalo předchozí existenci soukromých vlastníků zámku. Proto dvě barevná okna – vitráže se secesním dekorem patří k ojedinělým dochovaným hmotným památkám, vztahujícím se k živé historii zdejšího zámku. Až do doby rekonstrukce střechy zámecké budovy na počátku 90. let 20. stol. ležela v podobě zaprášených střepů, v rozpadávající se olověné kostře a oprýskaných dřevěných rámech, bez

povšimnutí na zámecké půdě. Teprve v roce 1993 byla za přispění pražské Umělecké huti sklenářské Jiříčka odborně a s nemalými technickými problémy restaurována.

Původní sklo je trojího typu: barevné katedrální, barevné a bílé opalinové a tzv. skleněné kameny za tepla tvarované. Při rekonstrukci vitráží bylo nejprve nutné okopírovat olověnou síť, vymout jednotlivá skla a očistit je. Protože některá sklíčka chyběla, jiná byla prasklá či roztržštěná, musela být nahrazena novými. Čiré katedrální sklo určené pro doplnění muselo být pomocí sklářských barev upraveno na maximálně možný shodný odstín. Barvy byly zapalovány v peci. Chybějící skla opalována byla doplněna sklem odpovídajícího typu a barevnosti. Větší problém nastal až s odlišením skleněných kamenů do litinových forem ve sklárnách. Forma musela být několikrát upravována frézováním, aby tvar i povrch „kamenů“ byl shodný s originálem. Nakonec se přece jen tento neobvyklý plastický prvek v ploše vitráží podařilo napodobit. Opravena byla i olověná síť, která u vitráží plní dvě důležité funkce: drží pohromadě různobarevné skleněné výplně a současně vykresluje linii navrženého dekoru.

Restaurovaná okna v expozici uměleckých řemesel – ukázka umu bývalých sklářských mistrů i současných restaurátorů – za přispění slunečních paprsků rozehrávají svá duhová kouzla a zintimňují náš kontakt s minulostí. **-HJ-**

Jurkovičův nábytek

Za muzejními sbírkami se vydáme i do míst veřejnosti běžně nepřístupných. Cesta nás povede za originální uměleckořemeslnou památkou, která už přes sto let svědčí o pobytu a začínající tvorbě tehdy mladého slovenského architekta,

Některé kusy nábytku podle návrhu D. S. Jurkoviče pro prof. J. Válka, konec 19. stol.

Část nábytku podle návrhu D. S. Jurkoviče pro vsetínskou Občanskou záložnu z r. 1896

pozdějšího národního umělce Dušana S. Jurkoviče na Vsetínsku. Jde o soubor dřevěného řezbářského nábytku, sestávající z rohové skříně s nástavcem a nikou vybavenou úzkou lavicí, dlouhého jednacího stolu, dvanácti kusů židlí, dvou lavic a praktického otočného křesla, přičemž sedací nábytek je v provedení kombinace přírodní dub a kůže.

Dušanem Jurkovičem byl navržen v roce 1896 pro vnitřní zařízení Občanské záložny, dnes památkově chráněného objektu č.p. 166 na ulici Palackého ve Vsetíně postaveného ve stylu tzv. „české renesance“, s Alšovými sgrafity na průčelí. Budovu záložny navrhoval Jurkovič společně se stavitelem Michalem Urbánkem, v jehož projekční kanceláři pracoval jako asistent v letech 1889 – 1895. V době svého vsetínského působení (do r. 1899) studoval mladý Jurkovič valašské a slovenské lidové stavitelství. Tradiční motivy lidového umění ve spojení s prvky historismu se objevovaly ve všech jeho raných uměleckých návrzích – v architektuře i tvorbě nábytku.

Vsetínské muzeum získalo z pozůstalosti historika a etnografa prof. Josefa Válka ještě jeden zajímavý Jurkovičův soubor – obývací nábytek v pseudolidovém stylu. I ten dokládá bohaté tvůrčí invence autora a jeho perfektní znalost a propojení řemesla s hlubokými kořeny lidové tvorby, za něž si D. S. Jurkovič získal dobové ohodnocení jako „báseň dřeva“.

Původní nábytek záloženský nemůže být pro své rozměry (výška 310 cm, délka 710 cm) umístěn ledaskde. Byl navržen a vyroben jako zakázkový pro potřeby spořitelny a po zrušení Občanské záložny v původním objektu po r. 1948 byl přemístěn do budovy vsetínského zámku, kde sloužil různým majitelům a různým účelům až do r. 1975, kdy byl z provozních důvodů muzea umístěn v jednom z vhodných depozitářů. Zde už více než třicet let využíváním velkého úložného prostoru pro sbírku starých tisků, rukopisů a sbírek archivní povahy potvrzuje vedle své krásy i svou praktičnost, která mu byla dána do vínku umělcem Dušanem S. Jurkovičem.

-HJ-

Fajánsové svícny

S uměleckořemeslnými dekoračními předměty ze skla, porcelánu či keramiky věhlasných výrobních značek se setkáváme v každém zámeckém interiéru. Vlastnictví těchto hodnotných rukodělných výrobků bývalo téměř výlučně výsadou šlechtických či bohatých měšťanských domácností. Rovněž dva modrobílé fajánsové svícny, které zdobí intarzovaný nábytek vsetínské muzejní expozice, nesou punc výjimečnosti. Jsou to 42 cm vysoké, zrcadlově provedené exempláře lvů – štítonosů v bojovném vzpřímeném postoji, bránící v rozbořených vlnách oceánu erby s vyobrazením bodláku a s klenoty. Pokud chápeme lva jako hlídače rodového majetku, pak bude strážní věž s cimbuřím, funkčně uzpůsobená jako držák na svíci, symbolickým majákem. Symbolickými jsou

pak i nápisy – hesla, umístěná na stuhách v lasturách. Jeden z latinských nápisů – „NON INULTUS PREMOR“ – by se dal volně do češtiny přeložit jako: „Nesoužím se, jsa bez trestu“, druhý – „NON AVITUS PREMOR“ pak znamená: „Nesoužím se, nejša dědic“. Jaká moudrá životní poznání a poslání! Fajánsové svícny s modrou glazurou pocházejí z 19. století a jsou značeny výrobcem „S CLÉMENT“ z francouzského města Nancy. Původně byly zřejmě určeny jako exkluzivní svatební dar. Jako zajímavý sbírkový předmět se do Vsetína dostaly s majetkem poslední soukromé majitelky vsetínského zámku, paní Marie Baťové. Od r. 1948 jsou hodnotnou součástí umělekohistorických sbírek Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně.

-HJ-

Orientální kávový servis

Honosný kávový servis jako by na první pohled do sbírek muzea ve valašském regionu nepatřil. Nezatoulal se sem ale náhodou, je naopak s historií vsetínského zámku spjatý. Patří totiž vlastníkům této nemovitosti – rodině Tomáše Bati. Více se dozvíme, otočíme-li podnos, na kterém celá ta krása spočívá. Zespodu je vyryto věnování, jak ho zvládl napsat některý z balkánských řemeslníků: „K padesátletým narozeninám Tomašu Baťovi, 1/V. 1876 – 1/V. 1926.“

Devítidílný servis, který vznikl v dílně kovotepce v bývalé Jugoslávii, věnovali při příležitosti ju-

bilea svému „šéfovi“ úředníci a ředitelé továren, které právě tam vybudoval. A nebylo jich málo, jak svědčí jména závodů, zapsaná ve věnci kolem věnování: Sarajevo, Beograd, Zemun, Sombor, Zagreb, Ljubljana, Skopje, Osijek, Split, Brod, Vel. Beckerek, Dubrovnik. Heslo „Baťa obouvá svět“ platilo na Balkáně bezesbýtku. Baťa si vychovával „kádry“ ze šikovných domácích lidí – mezi patnácti jmény dárců čteme jen tři česká jména: Jan Holzman, Vladimír Brdička, Karel Nymš.

Souprava, jejíž táč má průměr 40 cm, je tepána a gravírována z bílého kovu se zlacenými ornamenty. Skládá se z podnosu, cukřenky, konvice na kávu a šesti porcelánových šálků malovaných zlatem, které jsou vloženy do kovových misek na nízké nožce. Nechybí zde motiv islámského půlměsíce se šesticípu hvězdou a stylizované arabské písmo kombinované s typickými rozvilinovitými ornamenty. Více nás zaujme na podnosu a konvici vyobrazená veduta města. Podle typického umístění dvou minaretů a především podle nezaměnitelného lomeného oblouku kamenného osmanského mostu z r. 1566, zničeného dělostřeleckou palbou v r. 1993 a znovu postaveného v r. 2004, poznáváme bosenská město Mostar.

A tak je souprava, určená k pití kávy v ovzduší klidu a míru, nejen připomínkou zásluh Tomáše Bati o rozvoj balkánského průmyslu a důkazem trvalé spolupráce Čechů, Moravanů a obyvatel bývalé Jugoslávie, kdy se nehledělo na etnické, kulturní a náboženské rozdíly. Ale také mementem lidské nesnášenlivosti, která vede až ke krvavým, bratrovražedným bojům, neohlížejíc se ani na historické památky, ani na šikovné ruce řemeslníků a jejich rodin... **-LFP-**

„Pomona Šenkýřka“

Autorem figurální plastiky z lipového dřeva v mírně nadživotní velikosti je akad. sochař Jiří Jílek (1925 – 1981). Původně se jednalo o sochu Velké Pomony zhotovenou v Mistrově ateliéru v Sobotíně r. 1971 a následně v r. 1976 přepracovanou na Pomonu – Šenkýřku, pravděpodobně z důvodu jejího pozdějšího umístění v restauračním zařízení na vsetínském sídlišti Ohrada. Odtud byla v roce 1996 zakoupena do muzejních sbírek.

Plastika představuje antickou bohyni se džbánem a hroznem vinné révy sedící na kozlíkovi, s nápisem: „V hájemství svém pak vládla s pokojnou myslí.“ Dílo symbolizuje klid, moudrost a štědrost přírody, kterou umělec tak často ztělesňoval ve svém poetickém díle v podobě Studánky, Fauny, Jezinky či Pomona. Pomona je starořímská bohyně sadů, zahrad a ovocných stromů, bohyně hojnosti a bohatství, manželka římského boha Vertumna ztělesňujícího proměny přírody. Často je zobrazována s velkou mísou plnou ovoce nebo s rohem hojnosti.

J. Jílek se rád toulal přírodou, kde se jeho původně katolická religiozita proměnila v jakýsi panteismus. Ve svém bohatém uměleckém odkaze zanechal ve svých úvahách o životě, básních a osobních dopisech i hodnotná poselství citlivé lidské duše: „...Učiníš základní zkušenost, že totiž umění je něco velmi cenného a zároveň naprosto bezcenného – jako konečně všechno v tomhle životě, a že v určitých momentech žít je hrozná námaha, protože z úplné bezcennosti člověk musí stvořit hodnotu, aby posléze shledal její marlost...“ (J. Jílek, 1967) **-HJ-**

Vsetín Miloše Borii

Signovaná veduta zimního Vsetína z roku 1927 zachycuje Horní město se zámeckou věží, farním katolickým kostelem a původní měšťanskou zástavbou na pravém břehu Bečvy z pohledu od mostu, z ústí Mostní ulice. Neoklasicistně pojatý obraz, olej na sololitu, s rozměry 40x50 cm, byl do sbírek vsetínského muzea získán z putovní monografické výstavy umělce, pořádané ve vsetínském muzeu v roce 1987. Obraz byl zakoupen od syna JUDr. Antonína Borii a je v muzejních fondech součástí poměrně rozsáhlého autorského souboru, čítajícího na čtyři desítky Boriových děl vytvořených mezi lety 1913 až 1936.

„Okolí zdejší v člověkovu nic neposiluje ani nepovzbuzuje, naopak ubíjí v něm rozhodně vše. Umělec v takových krajích jako jsou zde je naprosto zbytečným... Potřebuji světa a kultury nevyhnutelně, takového okolí, kde bych se necítil ponížěn.“ Slova plná zklamání, opovržení a hoř-

Jiří Jílek: Pomona – Šenkýřka, 1976, lipové dřevo, v 157 x š 82 x h 51 cm

kosti z nepochopení a společenského přehlížení píše v roce 1926, tři roky po svém příchodu na Vsetín, mladý, sotva třicetiletý malíř Miloš Boria. Pocházel z Uherského Hradiště a po studiích na pražské akademii se z existenčních důvodů usadil v provinčním valašském městečku. Na

Vsetín přišel za svým starším bratrem, celožitelným mecenášem a váženým vsetínským občanem JUDr. Antonínem Borii. Bratr se přičinil do rodiny praktického lékaře MUDr. Františka Sovy, zakladatele vsetínského muzea, který svým postavením a zásluhami náležel k místní společenské elitě a významně přispěl k hospodářskému a kulturnímu rozvoji města. Miloš Boria se ve spřízněné rodině setkává s poměry, které byly nakloněny kulturním, uměleckým a historickým hodnotám. Pravděpodobně očekával nejen finanční, ale i morální a duchovní podporu pro své tvůrčí hledání a usilování. Avšak silný tradicionalismus a lokální patriotismus nemohly poskytnout živnou půdu modernisticky a avantgardně smýšlejícímu umělci. A rozpor mezi konzervativním okolím a revoltující umělcem se postupem let stále více prohluboval. V závěru svého nenaplněného života, podlehl tuberkulóze v roce 1937, shrnuje svůj životní úděl tvrdě upřímnými slovy: „Okolí a podmínky, ve kterých se tu plahočím, velmi na mne doléhají. Nedovedu tu, hlavně tu, přenášet se lehce přes všechny vulgárnosti a sprostoty, které na mne odevšad v 41 letech se hrnou a poučují mne patrně, jak vypadá ve skutečnosti život. Život malíře, který nezkompromitoval kumšt, ale sedí za to v díře. Svoboda vykoupená bídou...“.

Je pozitivním paradoxem dějin, že tvorba umělce opomíjeného a jistý čas zcela zapomenutého, která byla objevena a rehabilitována až v 60. letech minulého století, náleží v současnosti k reprezentativním příkladům regionálního umění. Boriovo dílo je i úchvatným svědectvím o transformující síle umění, neboť malíř, jehož subjektivní vztah ke Vsetínu byl poměrně negativní, dokázal z osobních životních proher a zakoušeného příkoří ze strany okolí vytěžit hodnotu kladnou a vytvořit dílo kvalitní a nadčasové, které je v případě zimní veduty Vsetína ikonograficky a umělecky cenným zpodobněním města. **-OM-**

Foto sbírek M. Langer a M. Ošťádal

Vstup do muzea na Hostýně

Foto M. Ošťádal

Ohlédnutí za novou muzejní expozicí na Svatém Hostýně

Helena Chybová, Markéta Mercová,
Jiří Troneček

V roce 2007 byla v Jurkovičově sále v areálu poutních domů na Hostýně otevřena z podnětu Matice svatohostýnské muzejní expozice dokumentující historický vývoj Hostýna i přírodní bohatství Hostýnských vrchů. Autorsky se na realizaci podílely Mgr. Helena Chybová a Dr. Markéta Mercová z Muzea Kroměřížska, samostatnou část připravil přírodovědec PaedDr. Jiří Troneček, grafické a prostorové řešení expozice navrhl výtvarník Břetislav Dadák.

Úvodní část expozice svatohostýnské muzea tvoří archeologická instalace s názvem:

„Svatý Hostýn a jeho kraj ve světle archeologických pramenů“

Instalačně je řešena čtyřmi panely s texty a bohatou obrazovou dokumentací, a třemi vitrinami s exponáty zapůjčenými z Muzea Kroměřížska v Kroměříži, Městského muzea v Bystřici p. Hostýnem a z Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

Prostřednictvím archeologických pramenů seznamuje návštěvníky s vývojem osídlení Svatého Hostýna od pravěku po období středověké kolonizace. Průřez osídlením je prezentován nejen z hlediska samotné lokality, ale zároveň v rámci širší oblasti Hostýnského Záhoří, které již v dávné minulosti zaujímalo specifické místo především díky tranzitnímu charakteru tohoto území (blízkost Moravské Brány - Porta Moravica, důležité obchodní trasy jako Jantarová stezka, středověké dálkové a obchodní komunikace apod.).

Přírodní prostředí starší doby kamenné, kdy se v kraji pod Hostýnem objevují první stopy pobytu člověka (nedaleké Předmostí), je v expozici dokumentováno mamutí kostí a zlomky mamutího klu, které byly objeveny v r. 1926 v pískovně v Libosvárech. Mírně zvlněnou krajinu hostýnského

podhůří otevřenou do nížinného Pomoraví a přes Kelčskou pahorkatinu napojenou na Pobečví trvale osídlili až zemědělci a pastevci v mladší a pozdní době kamenné (neolitu a eneolitu), kterým patří dokonale opracované kamenné nástroje pocházející přímo z vrcholu Hostýna, ale i z řady dalších míst v okolí (např. z Loukova, Bystřice p. H., Libosvár, Komárna, Podhradní Lhoty, Loučky, Osíčka, Chvalčova, Brusného, Bílavská aj.).

Návštěvníky muzea nepochybně zaujme část bronzového depotu (pokladu), který byl náhodně objeven v r. 1913 v Bystřici p. Hostýnem v poloze Pajtlův lán. V blízkosti pravěkého hostýnského opevnění si jej někdy před více než třemi tisíci let do země ukryl pravěký obchodník-kovolitec a z neznámých příčin již nevyzvedl.

Samostatná část archeologické expozice je věnována pravěkému opevnění Svatého Hostýna, které na vrcholu hory vybudoval v pozdní době bronzové lid lužických popelnicových polí a v závěru doby laténské zdokonalili Keltové. O životě obyvatel pravěkého hradiska a keltského opida vypovídají četné archeologické nálezy získané většinou nahodile při výstavbě poutního areálu, ale i záměrně nedávnými archeologickými výzkumy (např. bronzové a železné ozdoby, nástroje, zbraně, depot železných kos, keltské mince apod.). Pozoruhodné jsou mj. také falzifikáty v minulosti vydávané za pravěké hostýnské nálezy.

Závěr archeologické expozice je věnován Svatému Hostýnu jako středověkému útočištnému refugiu využívanému ke krátkodobému pobytu v dobách nebezpečí, zejména v souvislosti s nájezdy tatarských, uhersko - kumánských a polsko - ruských oddílů v r. 1241 a 1253. Zároveň dokumentuje proces středověké kolonizace

kraje, především kolonizační hrady, hrádky a tvrze v oblasti Hostýnských vrchů (archeologické nálezy z hradu Šaumburku, Křídla, Obřan, z hrádku ve Chvalčově atd.).

Navazující část expozice nese název:

„Obrazky z dějin Svatého Hostýna“

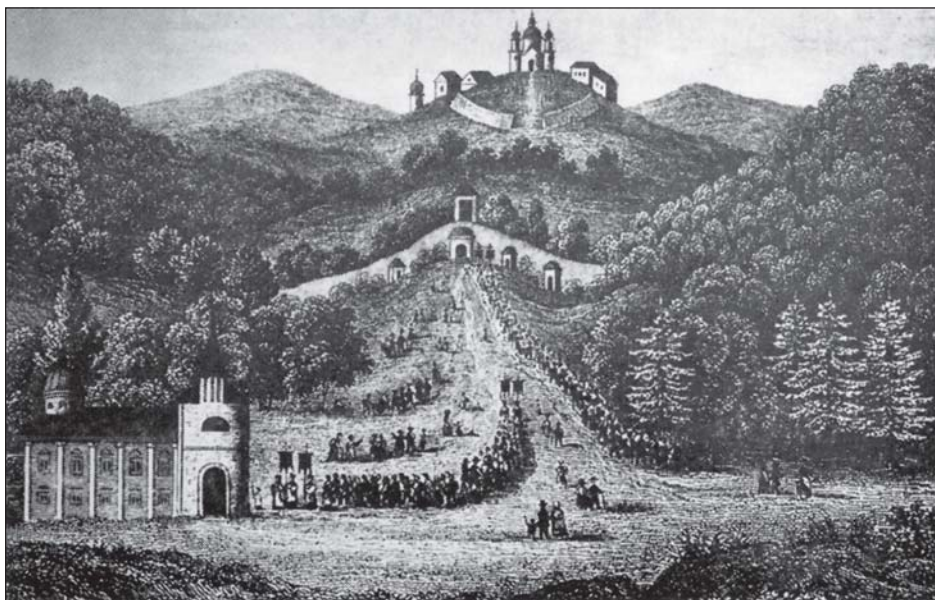
a návštěvníkům představuje bohatou a pohnutou historii tohoto významného poutního místa, které vytváří neodmyslitelnou dominantu Hostýnských vrchů, kde každý kousek země, každá budova či umělecké dílo je hmatatelným otiskem bohaté národní historie, oslovuje návštěvníka ohlasy lidových pověstí i písní a spolu s povznášející duchovní atmosférou vytváří genius loci Hostýna. Ten je neodmyslitelně svázán také s legendou o záračném záchraně Moravanů před Tatary při jejich vpádu na Moravu v roce 1241 a obraz Panny Marie Vítězné s Ježíškem metajícím blesky na ležení Tatarů je po staletí vnímán jako symbol ochrany před válečným nebezpečím i živelnými pohromami.

Panely s texty doplněnými o unikátní dobové fotografie, pohlednice, plány i reprodukce archivních dokumentů zachycují chronologicky historii Hostýna jako poutního místa od první doložené písemné zprávy z roku 1625. Zdokumentován je zde nejen stavební vývoj chrámu Nanebevzetí Panny Marie i s podrobným představením umělecké výzdoby interiéru, ale popsány jsou i drobnější stavby situované do blízkosti kostela (např. Sarkandrova kaple, Vodní kaple, rozhledna s kaplí Svatého kříže, popř. dnes už neexistující Románská kaple). Přehlednou formou dostává návštěvník možnost se postupně seznámit s dalšími významnými mezníky v osudech Hostýna, např. s rokem 1887, kdy zde došlo k obsazení duchovní správy řeholníky rakouské provincie Řádu Tovaryšstva Ježíšova, nebo se vznikem Matice Svatohostýnské v roce 1892 jako nástupkyně Družstva svatohostýnského. Představeny jsou významné osobnosti duchovní správy a výboru Matice i jejich úsilí o všestranný rozvoj tohoto poutního místa. Samostatná část je mj. věnována staviteli Otto Zemanovi a jeho realizovaným projektům pout-

Instalace archeologické části expozice

Foto M. Ošťádal

Historické vyobrazení nezalesněného Hostýna

Hostýnský chrám na glazovaném kachlu

nického hotelu, tzv. staré křížové cesty, hostýnského hřbitova i monumentálního schodiště vedoucího od Vodní kaple k chrámovému vchodu. Nemohlo být samozřejmě pominuto ani zdejší působení významného architekta Dušana Jurkoviče na poč. 20. stol. a jeho mimořádné dílo - nová křížová cesta, připomenuty jsou i původní Jurkovičovy plány na zbudování celého souboru staveb, jehož součástí měla být i Shromažďovací síň, zvonice, kaple sv. Cyrila a Metoděje a tzv. „obchodní bazar“. Realizována však byla pouze podoba sálu, který dnes nese jeho jméno.

Závěrečné panely jsou věnovány nejen tak zásadní události, jakou byla papežská korunovace Matky Boží Svatohostýnské dne 15. srpna 1912, ale i tragickým momentům z období II. světové války a 50. let 20. stol. Připomenut je rok 1982, kdy při příležitosti 70. výročí korunovace Panny Marie s Ježíškem získal hostýnský poutní chrám papežským listem Jana Pavla II. titul Menší Bazilika (Basilica minor), i obnova duchovní správy Tovaryšstva Ježíšova na Sv. Hostýně po roce 1989.

Oživujícím prvkem této části instalace jsou prosklené vitríny s exponáty vztahujícími se svými náměty k Hostýnu, jako např. lidová výklenková plastika P. Marie Hostýnské, poutní knížky, poutní džbánky na vodu, keramický kachel s motivem hostýnského chrámu a řada dalších předmětů zapůjčených ze sbírek Muzea Kroměřížska v Kroměříži a Městského muzea v Bystřici pod Hostýnem.

Přírodovědná část expozice

je umístěna na vyvýšeném balkonovém ochozu, který obchází celý Jurkovičův sál. Hlavním záměrem autora při realizaci této části expozice

byla potřeba ukázat návštěvníkům přírodu Hostýnských vrchů, přičemž možná trochu neskromnou ambicí je snaha shromáždit všechny rostliny a živočichy vyskytující se na ploše vymezené hranicemi přírodního parku Hostýnské vrchy. Z toho důvodu je seznam všech objektů stále ještě neuzavřený a je průběžně doplňován, i když pouze drobnostmi převážně z říše hmyzu a vyšších rostlin.

Úvod expozice seznamuje návštěvníka s geologickou minulostí oblasti a prezentuje ukázky hornin flyšového pásma. První velké rohové diorama znázorňuje výřez horského lesa osídlený savci včetně velkých dermoplastických preparátů prasete divokého a srnce obecného, doplněných drobnými šelmami a hlodavci. V dalších prosklených vitrínách je umístěn soubor hub, mechů a lišejníků a snahou autora je v tomto případě zavést návštěvníka do makrosvěta a ukázat nesmírnou pestrost tvarů a barev těchto přehlížených organismů. Ptáci jsou prezentováni samostatně a za nimi následuje druhá rohová vitrína s posledním medvědem uloveným v Hostýnských horách, s popisem pohnuté historie zachrany jeho preparátu. Hmyzu a ostatním bezobratlým je věnována zbyvajících část expozice, která je zakončena informacemi o chráněných územích v přírodním parku.

Část prostoru je vymezena pro pořádání příležitostných výstav, které svým obsahem mohou doplňovat stálou část expozice.

Z přírodovědné části expozice

Foto M. Ošťádal

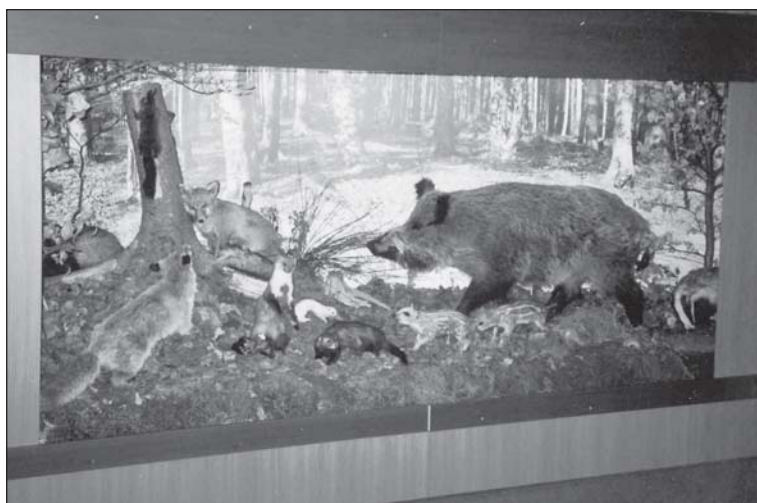

Foto J. Troneček

Foto Jan Klvaňa

Naše zvony

Jan Vetchý
(ve spolupráci s rodinou
Bartoňovou a Dančákovou)

*Měli jsme v Růžďce zvony tři –
to staří pamatují –
a jak překrásně zvonily,
svým mladým vypravují.*

*Za jitra svatě neděle,
když všude ticho bylo,
až k přehradě zněl jejich hlas,
když srdce zazvonilo.*

...
Autor básně ze 17. února 1973 Jan Bartoň se narodil 9. 10. 1898 v Bystřici – Řehořově jako druhý ze čtyř synů. Po návratu z první světové války se přiznal na přehradu. S manželkou Marií měli pět dětí, z nichž tři brzy po narození zemřely. Živil se jako rolník, ale byl všestranně nadaný a velmi zručný. Vyráběl také metly, hrábě, tesal dřevo, ovládal práce kovářské, zednické, zahradnické i řeznické a byl také pokladníkem pro obecní lesy a v JZD. Zemřel 25. dubna 1983.

*Přišel však jednou hrozný čas,
jenž přinesl trpké chvíle,
a z těch tří větší zvony dva
smutného došly cíle.*

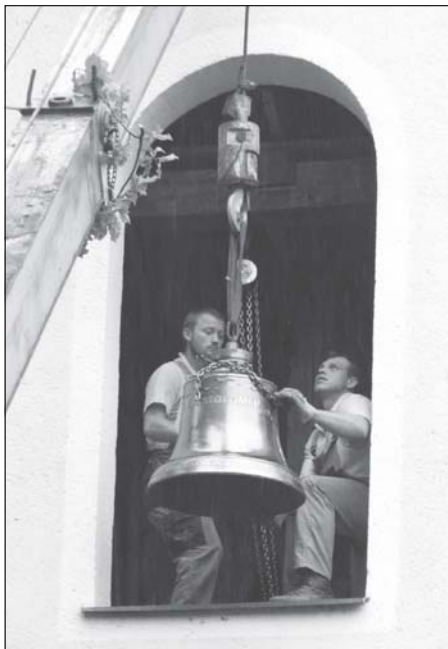
*Slzely oči přítomných,
kdo k tomu přihlíželi,
jak vojáci tam kladivý
ty zvony rozbíjeli.*

*Přestaly sloužit k Boží cti,
prýč odvezli je k moři,
aby z nich lili kanony
nešťastným lidem k hoři.*

...

Jeho báseň věrně popisuje pocity obyvatel Růždky i Bystřičky při rekvizicích zvonů pro válečné účely. Podrobněji událost popisuje růžecký evangelický farář Josef Odstrčil ve svých poznámkách ze září r. 1917: „V outerý večer dostavil se zřízenec Vincenz Kořínek s legitimací od vojenského velitelství, že ve středu ráno 26. odeberou nám zvony, a sice největší a prostřední, nejmenší se ponechává k církevní službě. Ve středu ráno Vincenz Kořínek od firmy Josef Čonka (?), tesař, mistra v Kroměříži, vykával se legitimací No. 69 C. a K. vojenského oddělení C. a K. vojenského velitelství ve Vídni ze dne 17. září 1917, se dvěma pomocníky zvony na věži roztloukli a snesli dolů.

Ve středu ráno o šesté hodině kostelníci na rozloučenou naposledy zazvonili. Loučili jsme se s našimi zvony bolestí a pláčem. Byly to zvony v celém okolí známy pro svůj libezný, úplně zladěný zvukový hlas. ... Byl to dar německého císaře Viléma I., který daroval církvi růžecké dva kanony z války francouzské r. 1870, a ulity byly v Drážďanech, jak i na třetím nejmenším zvonu lze čísti. Celý sbor velmi bolestně postrádá a bude postrádati tak krásných zvonů.“

Instalace zvonu 11. 8. 2007 v Růžďce Foto J. Vetchý

*...
Přišel však Boží rozkaz „Dost!“
a těm, co mocní byli,
jiní, zas ještě mocnější,
bez zvonů odzvonili.*

*Kdo živ byl, zas se vrátil k svým,
však padlým v cizím světě
ni umíráček nezvonil...
Jenom tam klidně spěte!*

...

Podobný osud měly i zvony v růžeckém katolickém kostele sv. Bartoloměje. Původně zde byly dva zvony. Po dvouletých sbírkách byly v roce 1899 k starému velkému zvonu zakoupeny dva nové zvony a starý malý zvon si zakoupili farníci z Malé Lhoty pro svou zvonici. V květnu 1917 byly zrekvírovány velký zvon a umíráček, pro svou starobylost byl prostřední zvon zachován. V roce 1918 byly zrekvírovány i cínové průčelní píšťaly varhan.

Svěcení zvonu 11. 8. 2007

Foto J. Vetchý

V roce 1926 si o Vánocích evangelický sbor pořídil dva nové zvony a v únoru 1930 byly zakoupeny a posvěceny i dva nové zvony v římskokatolickém kostele. Ale ani tyto zvony nezvonily dlouho. V roce 1942 byly opět v obou kostelích zrekvírovány pro vojenské účely a vždy byl ponechán jen jeden. Tak se v průběhu let některé kanony měnily ve zvony a pak zase zpět v součásti vojenské techniky a munice.

*...
Však zlý a mocný tento svět
zas chystal nové bědy –
a naše nové zvony zas
si zvoní naposledy...*

*...
Vzpomínka zbyla na zvony,
čas běží k svému skonu –
a srdce v hrudi k Bohu zní
tíše i beze zvonů.*

Zvony provázeli lidstvo celým jeho životem. Proto si k nim lidé vytvářejí osobní vztah, s jejich ztrátou se těžko smiřují a usilují o získání nových. Avšak každý zvon je uměleckým dílem. Musí být vyroben tak, aby v požadovaném akordu ladil s ostatními zvony ve věži, a také musí vyhovět celé řadě dalších technických i estetických podmínek, proto jeho pořízení není jednoduché, ani levné. Vyžaduje to mnoho nadšení, organizační práce i obětavosti a štedrosti jednotlivých dárců a sponzorů.

Příkladem krásného vztahu ke zvonům je i malá ř. k. farnost v Růžďce. Po druhé světové válce si již v roce 1946 v rámci svých omezených možností pořídila dva ocelové zvony z Vítkovic jako tehdy dostupnou náhradu za zrekvírované. Později doplněné elektrickým pohonem sloužily dobře až do roku 2007, kdy byly obětavostí farníků pořízeny dva nové krásné zvony z dílny paní Dytrychové – Vránové z Brodku u Přerova. Oba ocelové zvony byly darovány do obce Mšec u Slaného.

Snad se všechny staré i nové zvony, kterých nyní přibývá, dožijí lepších časů bez válek, aby mohly sloužit svému účelu a potěše dalších generací.

Autor básně Naše zvony Jan Bartoň

Foto z rodinného archivu

Ze setkání thonetologů v Grazu 2008: Prof. Dr. Achim Werner z Německa ukazuje zajímavé spojení noh na jedné židli z belgické firmy CAMBIER z dvacátých let 20. století. U okna stojí dva němečtí sběratelé Thillmann a Ellenberg a v popředí Heimo Keindl, bývalý prokurista nyní již bývalé firmy THONET VIENNA. Foto J. Uhlíř

Thonetovo Vsetínsko

Jiří Uhlíř

Vsetín byl po Koryčanech a Bystřici pod Hostýnem třetím místem na Moravě, kde Michael Thonet podnikal v oboru nábytku z ohýbaného dřeva. Na Moravě to bylo také jediné místo, kde firma THONET vlastnila lesy, lépe řečeno celé panství vsetínské. Továrna na nábytek a šroubárna se slévárnou přímo ve Vsetíně, továrna v Halenkově, pily ve Vsetíně a v Halenkově, rašplovny v Hovězí a Liptále, několik lesních železnic na dopravu dřeva k pilám, a také lovecký zámek v Kychově. Většina těch objektů už neexistuje. Jen továrna v Halenkově ještě stojí, ale nevyrábí, a lovecký zámek v Kychově stojí také, ale prázdný. Situace po první světové válce vedla k integraci do velkých celků, z nichž ten největší, firma THONET-MUNDUS, sice přežil i hospodářskou krizi v začátku třicátých let, leč jinde. Vsetínsko z reformních kroků majitele MUNDUSU Leopolda Pilzera vypadlo. Jen dodejme, že se to týkalo nejen Thonetů, ale i Kohnů, kteří právě ve Vsetíně začínali svou konkurenční cestu ohýbaným nábytkem.

Thonetové ještě před koncem války v roce 1918 vyjmuli vsetínské panství z firmy GEBRÜDER THONET a část lesů prodali Tomáši Baťovi staršímu. Halenkovská továrna potom už nepatřila do podniku a nejprve Viktor Thonet v ní zavedl výrobu dřevěných domků a později Hugo Thonet-Drechsel výrobu stanů. Kromě továrních objektů v Halenkově zůstaly Thonetům ještě pivovar, cihelna, velkostatek s částí lesů a zámek. I ten však stárnoucí Thonetové, kteří v druhé polovině třicátých let už většinou bydleli ve Vídni, nakonec v roce 1937 prodali Tomáši Baťovi mladšímu a jeho matce.

Kromě přírodních krás je tedy dnes Vsetínsko zajímavé i pro několik specialistů v historii průmyslu. Na soukromou návštěvu tu a tam zavítají i

potomci bývalých podnikatelů. Členové rodiny Kohnů to však nejsou; ta část rodiny, která na Vsetínsku s výrobou ohýbaného nábytku začínala a později podnikala ještě v Těšíně a v Holešově, vymřela už několik let před nacistickým „konečným řešením židovské otázky“.

S potomky velkého Michaela Thoneta je to jinak. Ze Švýcarska občas zavítá vnuk halenkovského Ing. Huga Thoneta-Drechsela (stany). V srpnu zde byl manžel vnučky Viktora Thoneta (dřevěné domky), vídeňský architekt Andreas Maleta. Ten nedávno velkým nákladem opravil poslední sídlo Viktora Thoneta poblíž solnohradského Gmündu. Ve velké vile zůstalo několik kusů velmi zajímavého nábytku a architekt Maleta nyní hledá jeho kořeny a souvislosti, protože značná část to jsou upravené sériové výrobky a něco bylo i speciálně vyrobeno. Jsou to pro každého thonetologa mimořádné skvosty. Samozřejmě navštívil i továrnu v Bystřici pod Hostýnem, kde jeho příbuzný několik let řediteloval. Velmi ocenil právě dokončovanou generální opravu Thonetovy vily a – jako architekt – pokládá rekonstrukci jejího interiéru za velice zdařilou. Podíval se zvenci na továrnu v Halenkově a litoval ekonomických podmínek, které takovéto provozy vedou k zániku.

Z Halenkova je to skok do Kychově. Proto se jel podívat i na prázdný zamčený lovecký zámek v Kychově, i když Viktor Thonet, jako nepřítel lovu zvěře, jistě neměl k tomuto objektu nějaký osobní vztah. Lovecký zámek čeká na nového majitele; nebude to však snadné pro odlehlost jeho umístění. Žádný nový majitel však už nevybaví interiéry původním skvostným nábytkem, vyrobeným speciálně pro první světovou výstavu v Londýně v roce 1851. Ze sady sedacího nábytku (židle, křesla a pohovka) vlastní něco podniková sbírka TON v Bystřici p. Host. a něco najdeme v Muzeu regionu Valašsko ve Vsetíně. V Londýně byly ještě tři typy stolů, z nichž ten největší skvost, velký kruhový stůl, byl dlouho považován za ztracený, až byl v roce 2005 ná-

hodně objeven na zámku ve Vizovicích. Byla to tehdy velká zajímavost na výstavě ohýbaného nábytku ve Vídni, kam se podařilo tento kus přivést. Nejprve se však muselo podařit přimět patřičné úředníky od „památkářů“ až po ministerstvo kultury k činnosti, totiž rychleji než obvykle vyplnit a orazítkovat patřičné formuláře.

Nejen příbuzní se však o historické památky ze „zlaté doby“ působení Thonetů zajímají. Koncem srpna se konalo v Grazu pravidelné setkání evropských thonetologů. Jen drobné vysvětlení tomu, kdo se s tímto pojmem setkává poprvé: Termín není myšlen tak úplně vážně, protože ti lidé jsou sice o něco víc než sběratelé, ale jsou to stále jen amatéři. Jsou to sběratelé, kterým nestačilo shromažďovat sbírkové předměty, a chtěli vědět ještě něco víc. Proto také někdy vypomáhají svými speciálními znalostmi i profesionálním historikům umění a ti, kteří mají alespoň uspokojivé znalosti pravopisu, mají za sebou i nějakou tu publikační činnost. Letos se jich v hlavním městě Štýrska setkala čtrnáct, když další tři se museli z pracovních důvodů omluvit. Chyběla tedy Itálie, Švýcarsko a Anglie. I zde byl Vsetín několikrát připomenut. Zejména významná sbírka a její stálá expozice na zámku. Jedním z témat letošního setkání byla meziválečná doba, která ještě není dostatečně zmapovaná. A právě Vsetínsko, které v té době tak doplatilo na reorganizaci celého průmyslového oboru ohýbaného nábytku, jistě ještě neřeklo se svým muzeem, archivem a několika pamětníky poslední slovo.

Poznámka redakce:

Z více než desetileté spolupráce vsetínského muzea s panem Jiřím Uhlířem získalo muzeum do svých sbírek několik desítek kusů originálního ohýbaného nábytku a dvě zdařilé autorské monografické publikace „Thonet, Porýní – Vídeň – Morava“, Olomouc 2001 a „Semper sursum, Jacob & Josef Kohn. První rakouská akciová společnost na výrobu nábytku z ohýbaného dřeva, Mistři secese a moderny“, Brno 2005.

Další cizojazyčné publikace o ohýbaném Thonetově nábytku získalo muzeum výměnou za spolupráci od italského autora G. Renziho: „Curve e Biondi Riccioli Viennesi“, autorů G. Renziho a W. Thillmanna: „Sedie a dondolo Thonet. Thonet rocking chairs“ a publikaci o expozici nábytku fy J. & J. Kohn na Světové výstavě v Barceloně r. 1888 J.V. Chillidy: „Jacob & Josef Kohn: Una Mirada desde Barcelona“.

Vzácné vsetínské exponáty přitahují stálou pozornost odborníků z celého světa (na snímku badatelé W. Thillman a prof. Luc Snoeckx). Foto J. Uhlíř

Trefila Hrušku

Dneskaj sa vám, moji milí, prohání na velocipedu gde gdo. Děcka sotva vypadnuté z kočárku aji tetiny, co po nich ve vlaku už ani nechcú jízdenku. Ale nebylo temu dycky tak. Nekeří z vás si ešče pamatují doby, kdy potkat člověka na kole bylo takaj dneskaj uhlédnout koňa s žebříňákem...

To si vám raz ogaři z Černého spravili kolo. Sem tam negde nějaké uhlédli a tak si trúfli udělat jedno aj pro sebe. A né ledajaké. Kost-ra byla zbitá z latí a kola ze starého kolovratu. No, ono to vlastně ani kolo nebylo, protože to jezdilo enem z kopca, ale jezdilo. Šikovní ogaři. A jak už sa povozili nebo jim do toho přišla nějaká práca či co, tož pošcali kolo malej Lojzce. Dybyste ju viděli - ta vám byla v tej chvíli najšťastnější člověk na světě. Ale jak na potforu ju zrovna poslali pást krávu do Telacníka. Tož nic, cěrka zebrała Babušu aj kolo a hybaj. Babuša notnú chvílu hleděla na tu divnú věc, po kterej sa Lojzka púšťala z kopca na dolinu. To byla divočina! Očiska navrch hlavy a frrr! Najprv enem malý kúsek. No, šak to ani brzdy nemělo... Za chvílu už ale cěrce narostla křídla, a tož jezdila o stopéro. Enem dycky, jak zabrzdít? Naštěstí susedi si ohradili zemňáky protivá divočákem a iným neřádom a včil sa to tej naši hrdince velice šiklo. Škráb! Buch! Dzing! S takým fortem brzдила ty svoje jízdy o dřevěný plot. Šak sa enem klepál. Ale Lojzka coby děvčica šikovní sa dycky jaksi přikřčila, uhla, takže sa nikdy ani neškrábla. Za chvílu už měla vyježděnú kolajnicu, takaj by ju hrabál motykú. Ej, dyby to tak enem tej mladickéj duši stačilo! Ale gde by! Křídla už měla jak orel z amerického dolaru a rozhodla sa zkusit jízdu přes meze pod Telacníkem. Vytáhla ten svůj kostitřas co najvyšej a pozorně sa podívala, ve kterém tem húšči by sa dalo zabrzdít, dyby bylo najhorší. Zhluboka sa nadýchla takaj kosmonaut před startem a jela. Ale to vám byla jízda! Lojzce enem tak zuby při tem drkotaly a to pr-

kénko, na kerém sa snažila zuby nehty udržat, ju jakoby vůbec nechťelo! Jak kolo nabíralo rychlost, zrovna tak sa v Lojzce vytrácala duša. Fiií! Svišťela s větrem o závod a držala sa tých svojich řídítek jak veš kožucha. Projela dva, tři krtince a přiblížila sa k mezi. Ale jak už to tak bývá, dyž sa neco može stať, tak sa to aj stane.

Prvej bývala cesta ke koruně delší než dneskaj a lidi si hleděli přivydělat, jak sa dalo. Neco z toho, co sa doma urodilo, sa aj prodalo či vyměnilo. Mléko, máslo, vajíčka, med a jiné. A hned bylo na cukr, sůl aj zápalky. No, a byli aj tací, co právě chodili od gruntu ke gruntu a ty dobré věci kupovali. A jeden z nich byl nejaky Hruška. Raz sa mu podařilo nakúpiť dost, jindy málo. Dneskaj jak na potvoru toho měl ažaž. Nesl plný košík vajec a nějakú tu sklénku medu. Šel s tím opatrně takaj Mikuláš s nadílku, protože ono už v tom bylo pár korun. Kdoví, kerý čerchmant mu to poradil, aby si s tím nákladem zkrátil cestu přes Telacník...

Takový údiv ešče nigdo nikdy neviděl, jak tým dvom vyskočil v obličej. Na Hrušku sa řtilo jakoby samo nebeské vozatajstvo a kdoví esli sa stačil aspoň překřížovat. Možná sa mu v mysli mihlo, esli to není za nějaký nepoctivý obchod... Lojzka jak vyjela na tú nešťastnú mez a uviděla Hrušku, tož sa jí srdce dočista zastavilo. Bác! Takový kotrmelec už dlouho po nich nigdo nezopakoval. Snád až včil ten Valenta na olympiádě. Padesát vajec si rozdělili mravenci zrovna a padesát hned po tem, co Hruška švihnul ze zbytkem nákladu o zem, napapřený jak sto čertů. Čerčisko na nic nečekalo a utěkalo, ani sa neohlédlo. Šak takéj měla proč. Chlap hromoval, ale nevěděl, na kerú stranu, protože než sa zebrał ze země, tož cěrky nebylo. Gdo by takéj čekal. Hruška drapl polámané kolo a šel hore mezi chalupy. Enemže jak ho ogaři uviděli, tož hned věděli, kerá bije, a milú Lojzku zapřeli. No šak by nakonec dostali aj oni, že vymýšlajú takové nesmysly, co jezdá enem po dvouh koloch!

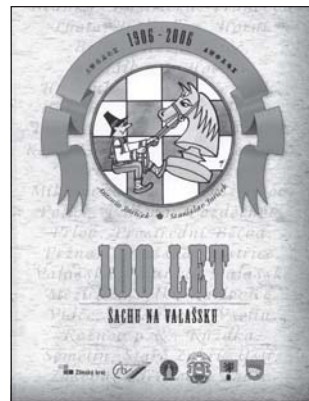
(volně zpracoval Michal Janiš podle vzpomínek A. Mazáčové z Huslenek – Černého, 1915 – 2005)

Ilustrační foto z archivu MRV ve Vsetíně

*O Valašsku
na Valašsku*

VÝBĚR Z NOVÝCH REGIONÁLNÍCH PUBLIKACÍ

100 let šachu na Valašsku

Ladislav Štěpánek

Sté výročí první připomínky této královské hry na Vsetíně bychom si v roce 2006 nepřipomínali, kdyby nebylo nepřehlédnutelného historického výzkumu bratrů **Antonína a Stanislava Juříčkových**. A tak v roce letošním – v průběhu šachového turnaje Přebor města Vsetína – mohli šachisté oslavit malý svátek nad knižní podobou shrnující stoleté dění v jejich sportu. (Potkával jsem hráče turnaje, kteří mne vzrušeně informovali o této knize...)

100 let šachu na Valašsku není knihou, již bychom si mohli ukrátit čas v nějakém dopravním prostředku: formát A4 a téměř 300 stran ji předurčuje spíše k vážnému studiu na pracovním stole; její rozsah napovídá, že nevznikla jen tak, aby se něco vydalo k nějakému výročí. Kdo jsou tito neznámí historici, kteří vedle svých profesí vytvořili takové dílo, a jak vznikala tato kniha?

Starší Antonín (*1949), příležitostný hráč na úrovni 1. výkonnostní třídy, v kronikářství není nováčkem: založil a vedl několik kronik z různých oblastí; jeho výtvarný talent se projevil i na podobě publikace – je autorem grafického zpracování. A bez jeho organizačních schopností by kniha v tištěné podobě nevyšla. (Oba autoři skromně mlčí o tom, kolik museli dorovnat z vlastních zdrojů...)

Mladší Stanislav (*1952), kandidát mistra sportu (sahal po titulu mistr Fide), je předním hráčem bývalého okresu – byl jeho patnáctinásobným přeborníkem; pro srovnání: druhý nejúspěšnější hráč dosáhl tohoto titulu osmkrát. Třikrát hrál přebor České republiky, jednou polofinále Československa, šestkrát na kandidátských turnajích zvítě-

zil nebo dělil první místo. Hrál také úspěšně na turnajích v Tunisu a Černé Hoře. Neopominul ani korespondenční šachy, v němž se dostal do čtvrtfinále ČR. Zcela samostatnou kapitolou je šach skladební (záležitost povytce již umělecké povahy a je spíše výjimkou, když praktický hráč na dobré úrovni je současně tvůrcem šachových úloh), v němž náleží mezi přední skladatele ČR. Dnes má publikovaných 262 úloh v 17 zemích světa; jmenujme alespoň ty, v nichž je nejobtížnější se prosadit: Švédsko, Holandsko, USA, Rusko. Litva... A deset jeho skladeb získalo ocenění! (Jen do věci zasvěcený člověk ví, kolik musel vynaložit úsilí, aby se takto vypracoval mimo šachová centra a bez trenéra!). Třikrát se dostal do „Desítky valašských sportovců“, naposledy v roce 2006, přičemž další ohodnocení byli mnohdy o více než 30 let mladší! Náleží mu hlavní zásluha za badatelské úsilí, na jehož prozatímním konci je tato kniha.

Ale jak se z obou šachistů stali historici? Stanislav Juříček po svém příchodu do šachového oddílu Zbrojovky Vsetín v roce 1967 začal jen tak pro sebe sbírat tabulky výsledků soutěží družstev a jednotlivců – věc pro šachisty dosti neobvyklá; stane se základem budoucí kroniky, ale o tom ještě Stanislav nepřemýšlí. V 70. letech se oddíl dostává do druhé ligy a výkonnost S. Juříčka strmě stoupá a tehdy se rodí myšlenka – potřeba dění nějak zaznamenat. Antonín Juříček uplatňuje svůj výtvarný talent a zkušenosti: vychází z bratrových známů a v roce 1978 je na světě tehdy první díl kroniky šachového oddílu Zbrojovky Vsetín, který shrnul uplynulé desetiletí. V současnosti již kronika pokračuje pátým dílem: srovnáním s podobnými počiny lze bez námahy zjistit, že „malý“ šachový oddíl má svou kroniku na úrovni velkého evropského fotbalového klubu! (Čtyři díly mají téměř 600 stran a 350 fotografií.) Nicméně k historii hry v šachy celého regionu je ještě daleko...

Postupem času se bratrům Juříčkovým při shromažďování údajů dostávaly do rukou materiály, které s činností oddílu souvisely, ale současně se týkaly celého regionu. A odtud byl krok k dalšímu záměru, který překračoval hranice kronikářství: historie šachu celého regionu; tady pro ně začalo to dobrodružství zvané historie...

Před badatelským výkonem bratří Juříčků se historie hry v šachy na Vsetíně psala až od roku 1941, nejstarší byl šachový klub založený ve Valašském Meziříčí v roce 1926. Postupným studiem v archivech, často soukromých (např. v Ostravě), dobových tiskovinách, spoluprací s šachovým historikem Janem Kalendovským z Brna (jehož archiv obohatil o informace z místních zdrojů) se dostali až k roku 1906, kdy byl zaznamenán turnaj v šachu ve Vsetíně. Šachovému dění ve Vsetíně – na Valašsku – bylo v roce 2006 sto let! Fotbalový klub byl založen o pouhý rok dříve.

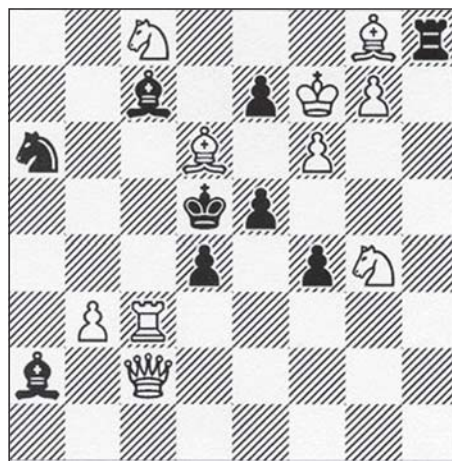
Abyste nastínili tuto výjimečnou práci, malé srovnání: přeborníci šachového oddílu Zbrojovky Vse-

tín jsou zaznamenáni až od roku 1970, tedy až od té doby, kdy tyto informace začal Stanislav Juříček sbírat. V soutěžích družstev celého regionu se jim podařilo dohledat i výsledky prvního ročníku z roku 1936. Z tohoto srovnání vyplývá, že nenalezli nikde hotové údaje někde pohromadě, ale že je to výsledkem takřka mravenčí historické práce, která trvala 30 let.

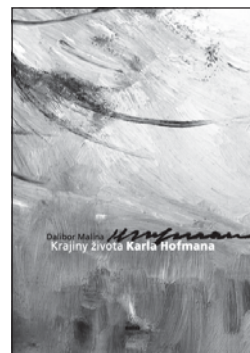
Co ve zkratce můžeme v této publikaci nalézt? Tak například to, co by mohlo zajímat i obyvatele jednotlivých obcí: informace o založení šachových klubů (nebo oddílů) v regionu; jak již bylo řečeno – výsledky soutěží družstev i jednotlivců: přeborníky bývalého okresu se podařilo zpětně zjistit až do roku 1950. A celou řadu dalších údajů týkajících se šachu praktického, korespondenčního i skladebního. Mimo jiné mapy územního členění šachových soutěží tak, jak je přinášely proměny dělení státu na okresy a kraje; k valašskému šachovému okrsku jistou dobu patřilo i Frenštátsko. Bez nadsázky lze konstatovat, že po menších úpravách by se toto dílo dalo předložit jako doktorská práce.

Co v knize nenajdeme a ani nalézt nemůžeme, protože to nebylo jejím cílem? Především krásu šachové partie či skladby, neboť šachová hra může přerůst i v umění; ticho soustředění nad šachovnicí, v němž se často odehrávají malá dramata... Tuto mezeru se pokusil – pro čtenáře Valaška, vlastivědné revue – překonat Stanislav Juříček, který speciálně pro tento časopis složil originál šachové úlohy. První úspěšný řešitel, který zašle řešení na e-mail stepanek@muzeumvalassko, bude odměněn věcnou cenou v podobě knihy 100 let šachu na Valašsku s věnováním obou autorů nebo předplatného časopisu na příští rok. Správné řešení bude rovněž uveřejněno v příštím čísle Valaška. (Pro hlubší zájemce odkazují na půvabné dílo 40 let za šachovnicí, v němž shrnul Stanislav Juříček své dosavadní šachové působení; SJ je výborný glosátor šachových partií a v jeho vzpomínkách lze nalézt mnohé, co zůstává vnějšmu pozorovateli utajeno.)

Při pohledu na dílo obou bratrů, které vzniklo bez předchozího záměru nějaké odměny, „jen tak“ ze zájmu o věc, se nelze ubránit přesvědčení, že studium historie nebo možná výlety do historie mají stále svůj smysl i v dnešní době, kdy se do supermarketů jezdí na víkendech s rodinami na výlet, a mohou přinášet nesrovnatelné potěšení. A bratrům Juříčkovým přeji při dalších cestách do historie hodně úspěchů!

Zadání úkolu: bílý na tahu dává mat druhým tahem.

Krajiny života Karla Hofmana

jsou totožné s krajinami jeho díla, a stejnojmenná kniha dr. **Dalibora Maliny** je sleduje od umělcova rodného horizontu Jablunky a okolí až do milované Itálie, země vábíci po staletí výtvarné umělce, která se stala i zemí Hofmanova srdce od stipendijního pobytu 1933 po četné pracovní pobyty od 70. let do konce života. Buď jak buď však úběžníkem, těžištěm i středem všech krajin se stal úchvatný obzor horského moře v okolí roubeného domu na Soláni, Hofmanova posledního sídla i ateliéru. Soláni a tomuto domu vybudovanému původně malířem Aloisem Schneiderkou věnuje dr. Malina právem samostatné kapitoly.

Erudovaný kunsthistorik ví, že dobrý krajinář může tvořit jen z důvěrného a hlubokého prožitku krajiny, a tento vztah pojal jako základ své monografie. Nezapomíná přitom, že Hofman zdaleka nebyl jen a jen krajinář. Právě první pobyt v Itálii ho z nezbytnosti – na výtvarné škole nebyla otevřena krajinářská speciálka – přiměl ke studiu na speciálce figurálního malířství.

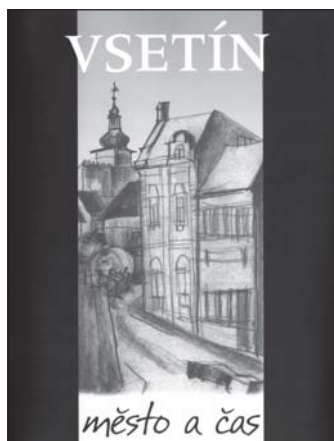
Odtud postupně vznikla klasická symbióza všestranného tvůrce – krajináře, z jehož plenérů vyzařuje bytí jen skrytá přítomnost člověka a který své hory a údolí lidmi bohatě osazuje, a vynikajícího portrétisty, jehož figury mají vždycky zřetelnou domovskou příslušnost. Obojí zkušenost pak kulminuje v bohatě zalidněných obrazech (Pohřeb v horách, Valašská svatba) a vrcholných panoramatech (Život na Valašsku, Bačův sen aj.) nebo v monumentální italské fresce, triptychu v Taipaně (Práce na vinici, Karneval, Exodus).

Dalibor Malina střídá přísně uměnovědné stránky uměleckého portréta Karla Hofmana a jeho biografie s pohledy do jeho rodinného života a čilých společenských vztahů. Jedním ze základních předpokladů bohaté tvorby Hofmanovy bylo nesporně harmonické rodinné zázemí, založené na celoživotní oddanosti manželů. Malina v této oblasti široce využívá (vedle soudobých kritik, zpráv o výstavách a archivních dokumentů) citátů z umělcových publikovaných i rukopisných textů – rozhovorů, úvah, vzpomínek – i vzpomínek rodinných příslušníků a přátel, včetně přátel z Itálie okouzlených atmosférou Valaška. Všimá si také uměleckých projevů v Mistrově rodině: představuje přehledně umělecký vývoj dcery Marcely a vnuka Ondřeje i herecký portrét druhé dcery Drahomíry. Tím vším přesahuje Malinova práce strohý omezení kunsthistorické monografie a vytváří z knihy čtenářsky přitažlivou knihu, jejíž rozsáhlý odborný přínos znamená jednu ze základních kapitol průzkumu o inspirativním působení Valaška (krajinou i lidmi tvořeného ovzduší) na různé formy uměleckého projevu. (Zajímavé, snad

více psychologicky než umělecky, je např. Hofmanovo úsilí o básnické vyslovení a oslavení krajiny a lidí svého srdce.) Knižní zpracování celoživotní práce a působení valašského malířského klasika se nezbytně stane východiskem pro další badatele.

Reprezentativní příloha asi osmdesáti převážně barevných reprodukcí Hofmanových obrazů vyvolává jedinou drobnou výtoku vůči publikaci jinak vzorně připravené: pohodlí uživatele by bezesporu přispěl přehledný rejstřík reprodukováných děl.

Mojmír Trávníček

Město a čas

Notorickým nešvarem jubilejních publikací měst a obcí vydávaných k různým výročí je skrytá nebo otevřená skutečnost, že historická kulisa se stává v podstatě záminkou a příležitostí k propagačnímu zdůraznění zásluh současné vedoucí garnitury, s níž se slavené výročí šťastně potkalo. Jestliže publikace **Vsetín – město a čas** zcela potlačila tuto téměř obligátní a pochopitelnou tendenci, je třeba to připsat ke cti a chvále nejen původcům a realizátorům koncepce knihy, ale samozřejmě také protektorům a sponzorům, představitelům města, kteří projekt vyvolali, podporovali a zasloužili se o jeho dotažení k dobrému závěru. Editor a koordinátor početného realizačního kolektivu dr. Dalibor Malina úspěšně dílo oprostil od jakýchkoliv podkuřovacích a okuřovacích prvků, představitelé města upustili od obvyklých předmluv, zdravic a sebechval. Již tento fakt sám o sobě vypovídá cosi potěšitelného o politické kultuře a kulturní politice. Čtenář dostává do rukou dílo mnohostranného pohledu na minulost a přítomnost Vsetína bez sebemenších agitačních, propagačních, politizujících či ideologických oslovení. V tomto pozitivním směru jde tedy téměř o unikát.

Unikátní je také rozvržení, sám nosný princip díla, které na jedné straně se nemůže a nechce vymknout z očekávaného žánru jubilejní historické syntézy s nezbytnou snahou vyjít vstříc lokálnímu patriotismu, podpořit hrdost na město (chcete-li: lásku k městu), a na druhé straně se nemíní podrobovat konvenci, tím méně podbíživosti. Ke splnění náročného cíle se ubírá dvěma proudy: v první rozsáhlé části sleduje zrcadlení v čase, v proudu sedmi staletí, a ve druhé části předkládá zrcadlení města v očích, srdcích a myšlenkách přítomnosti. Ke slovu tak přichází odvěká dualita prózy a poezie, epiky a lyriky, vědy a umění;

racionálního výzkumu a hodnocení, a na druhé straně imaginace a vize.

První z těchto rovnoběžných a rovnomocných oddílů naplňuje dr. Ladislav Baletka historickým panoramatem města, nazvaným **Obrazy města v sedmi staletích**. Je třeba zdůraznit, že to jsou živé obrazy, nikoliv strnulá historická plátna romantiků nebo monumentální reliéfy na plochách triumfálních oblouků. Skromný název, kterým své historické dílo pojmenoval autor, mi evokuje podtitul Babičky: obrazy venkovského života. Dr. Baletka maluje obrazy života venkovského města. S profesionální erudicí, odpovědností, ale i s láskou, zánícením, s častým uměleckým jiskřením. V historickém výkladu mohou překvapit, zejména v pasážích o novějším údobí, zmínky o tom, že část obyvatelstva s jistým jevem (rozhodnutím, usnesením, politickým nebo ekonomickým opatřením) souhlasila, jiní zastávali odmítavé stanovisko. Zřejmě je stále ještě zapotřebí publiku vysvětlovat, že nikdy v historii nedochází ke shodnému posouzení, hodnocení a přijetí kterékoliv historické situace nebo historického jevu. Pluralita názorů by měla být samozřejmostí, nenávistné půtky odpůrců (vědeckých, politických, ideových, náboženských) bychom měli ponechat minulosti. Domnívám se, že svým celkovým pojetím, nejen zmíněnými komentáři, přispívá Baletkova práce k porozumění historickým procesům a ke kultivaci historické reflexe čtenářů, nejen k oživení a připomenutí událostí a osobností sedmi staletí města. Vede k porozumění tomu, že i dějepisné poznání je proces, který nezná definitivu nebo oficiální, „úřední“ závaznost.

Když už jsem se zmínil o metafoře „obrazů“, nelze pominout přítomnost reálné obrazové dokumentace. Je živá, názorná, srozumitelná a vydatná; přináší snímky málo přístupné, doprovází text bohatě a náležitě, dodává mu nový rozměr. Svým způsobem sama o sobě ilustruje a svými samoznaký vyznačuje proud historie – od nejstarších listinných dokumentů a poselství heraldiky až po svědectví fotografie o posledních dvou staletích města.

Fotografie tvoří rovněž ustavující prvek druhé části knihy, koncipované jako **Esej o městě**. Je to odvážné originální pojetí, odhodlané představit město nikoliv dokumentárně, nýbrž poeticky, ba magicky. Vědomě riskuje obvinění ze subjektivismu; ovšem poezie je vždy subjektivní. Krátké bloky nevšedních barevných snímků přítomnosti města (Zdeněk Hartinger, Julius Ficek, Daniel Fojtů, Pavel Kotrla, Robert Novosad, Jaromír Matušů, Milan Ošťádal, Jan Pavelka) jsou uváděny krátkými texty k tématu, a odděleny listy, které ve svém úhrnu vytvářejí samostatný umělecký soubor: na jejich lící straně jsou čtyři městských zákoutí, pohledů a průhledů od Antonína Kaderky, na rubu krátká lyrická vyznání městu ve verších básníka Jakuba Chrobáka. Esej slovem i obrazem hovoří o denním životě města a jeho dotýcích s písní a hudbou, s výtvarným uměním a architekturou, se sportem i politikou. Vyjadřuje se básnickými tropy: metaforou, synekdochou, náznakem a zkratkou. Na jediné reprodukcí obrazu Miloše Borie představí s dostatečnou výmluvností výtvarný život města; hudební život přiblíží reportážní fotografie z folklorního festivalu (reportážních snímků vstoupilo do fotografické lyrické féerie minimum). Jsou to pohledy inspirativnější, než by byly jakékoliv statistické přehledy nebo informativní souhrny z různých životních oblastí. Některé

okruhy zůstaly trochu stranou, např. školství a vůbec život nejmladší generace. Boj s nelibostnými limity (rozsah a náklady) byl nepochybně tvrdý. Ale hlavně: lyrika nikdy nebere na vědomí vyváženost a podobné občanské ctnosti.

Knihy ostatně už svým názvem naznačuje, že nehodlá být artiklem informačního střediska; neobsahuje údaje o restauracích, ubytovacích možnostech a hernách. Nemá na mysli ani popularizační cíle. Je určena vyspělým kultivovaným čtenářům, nejen vsetínským, samozřejmě i „přespolním“. Nejde o nějakou rodáckou záležitost. Potvrzuje však jednoznačně starou zkušenost, že kniha je nejlepším památkem města a jeho slavné i méně slavné historie: rozejde se do stovek, ba tisíců rukou a knihoven, aby poskytla poučení i radost. Méně obvyklý důraz na estetickou stránku je prvkem rozhodně vítaným. Vsetínská publikace navíc prokazuje, že nemusí jít u památníků tohoto typu o ustrnulé schéma, s nímž se dost často můžeme setkat. Záleží v podstatě jen na tom, aby se šťastně našli a dorozuměli dva činitelé: dostatečné a tvůrčí autorské zázemí na jedné straně, a odvaha s kulturní vyspělostí na straně odpovědných iniciátorů a vydavatelů.

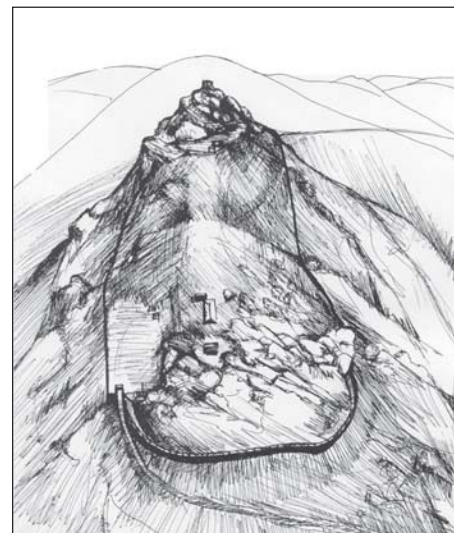
Knihu vydává Masarykova veřejná knihovna na Vsetíně, která ostatně už v minulosti připravila nejen jeden nekonvenční ediční čin.

Mojmír Trávníček

Archeologie v knize Vsetín – město a čas

Knihy Vsetín, město a čas se časem pravděpodobně dočká odborného zhodnocení, na informace věnované prehistorické archeologii je vzhledem k jejich stručnosti možné reagovat už nyní.

Ladislav Baletka se v kapitole Území Vsetína v pravěku a časné době (str. 12) dopustil několika zásadních omylů, kterými mate čtenáře (veřejnost), a nelze je tedy, přestože se jedná o jednu stranu knihy, nechat bez povšimnutí. Na této straně se totiž odehrávají dějiny, které mnohonásobně překračují dobu trvání od první písemné zmínky o Vsetíně...

Tvrzení, že „nejstarší stopy osídlení na území širšího Vsetínska byly objeveny v okolí Kelče a sahají do mladší doby kamenné, tj. přibližně do období mezi 6000 až 2900 lety před n. l.“, neodpovídá současnému stavu znalostí a výzkumů

o pravěku v regionu. Předně: existují nálezy od Kelče, které náleží do poslední doby ledové, archeologicky mladšího období starší doby kamenné (mladší paleolit), které jsou datovány do rozmezí mezi 30 000 až 20 000 lety před n. l. Do této doby, pro kterou se vžil díky knize Eduarda Štorcha název doba lovců mamutů, patří i slavné nálezy pod Pavlovskými vrchy jako Věstonická venuše a další.

Ponechme stranou geografické členění jako širší Vsetínsko (to by vydalo na samostatnou kapitolu) a všimneme si datování mladší doby kamenné, které L. Baletka klade mezi 6000 až 2900 let před n. l. I když L. Baletka uvádí „přibližně“, tak nelze jeho vymezení přijmout. Horní hranici 6000 let před n. l. by více odpovídalo vymezení 6. tisíciletí před n. l., tedy rozpětí jednoho tisíciletí, a to ještě pro širší pojetí České republiky, a nikoli nálezu v okolí Kelče, kde nejstarší nálezy z mladší doby kamenné lze prozatím klást do začátku 4. tisíciletí před n. l. Spodní časovou hranici mladší doby kamenné, která je v textu „přibližně“ přesně určena na 2900 let před n. l. – když „přibližně“, tak proč ne 3000 let před n. l.? – je nutné odmítnout, protože ta se klade do let 3700 – 3500 před n. l. To není nějaké lpění na „liteře“, neboť v této době se rodí zcela nová společnost pozdní doby kamenné (eneolitu – některé fenomény, které právě v této době začínají, jsou aktuální dokonce ještě dnes).

L. Baletka uvádí některé obce, kde byly nalezeny kamenné nástroje, proč je ale vyjmut Vsetín, když kniha je právě o něm? Vždyť ve Vsetíně – Lázků je nález kamenného sekeromlatu, který je datovaný do počátku 4. tisíciletí před n. l. Pravěký člověk procházel tedy údolím dnešního Vsetína v minulosti vzdálené téměř 6000 let! Prozatím. Je nutné rovněž vzít do úvahy dálkový transport suroviny z Vlárského průsmyku – radiolaritu: svědčí o tom kamenné nástroje z tohoto materiálu z různých míst bývalého okresu, ale i celkově na Moravě. To neukazuje na to, že by zde pravěcí lidé pouze zabloudili.

Zcela je nutné odmítnout následující tvrzení L. Baletky: „Podmínky pro osídlení se nezměnily v následující době bronzové (1900 – 500 před n. l.), kdy se člověk v okolí Vsetína objevoval spíše náhodně.“ Při svých úvahách o způsobech obživy pravěkých lidí zřejmě ne zcela docenil možnosti pastevectví, i když chov dobytka uvádí. (Kdyby to nebylo na Valašsku...) Opět je zde problém s datováním: můžeme sice přijmout datování počátku doby bronzové na 1900 let před n. l., i když se běžně používá jako začátek 2000 let před n. l. – např. radiokarbonová data z Prasklic vypovídají o osídlení z rozmezí 2130 až 2070 let před n. l. –, ale rozhodně nelze souhlasit datem 500 let před n. l. jako koncem doby bronzové. Ten je stanoven mezi 750 – 700 let před naším letopočtem. Po této hranici začíná starší doba železná (halštatská), která se jaksí L. Baletkovi vytratila! A to přesto, že ze starší doby železné máme významné nálezy, a je to doba, v níž v tehdejší společnosti vrcholily důležité změny...

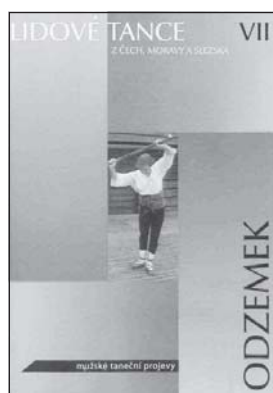
Co je však ještě možná důležitější, je matoucí představa, že „se člověk v okolí Vsetína objevoval spíše náhodně.“ Odporuji tomu především hradiska z konce doby bronzové a začátku doby železné (rámcově z doby popelnicových polí): například hradisko na vrchu Kopce nad Čertovými skalami, které strážilo větev Jantarové stezky (!) směřující do Pováží. A zdaleka není ojedinělé:

podobné hradisko z této doby bylo na Klenově (viz kresebnou rekonstrukci B. Spáčilové na základě předchozích výzkumů) a jsou v horách i další. Tato hradiska jsou především dokladem toho, že přes dnešní Vsetín náhodně neprošla skupinka lidí; takováto hradiska mohla vybudovat pouze dobře zorganizovaná a početná společnost, která na nich sídlila dlouhodobě, nikoli tedy tak, „že pravěký člověk se v této oblasti občas objevil“, jak tvrdí L. Baletka. Ani náhodné bronzové nálezy, které L. Baletka uvádí na podporu svých vývodů, dnes nejsou jediné.

Osídlení okolí Vsetína nekončí ani ve starší době železné: v mladší době železné pokračuje například na Pulčíně, kde jsou doklady osídlení lidu s púchovskou kulturou kolem přelomu letopočtu. A opět to nejsou doklady jediné – a v archeologii stále platí, že mohou být objeveny další...

Lze doufat, že v oboru, kde je L. Baletka, jak se říká „doma“ – historii, podobné nedostatky nebudou a kniha se stane vítaným průvodcem po minulosti Vsetína.

Ladislav Štěpánek

Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska. VII. Odzemek

Mužský tanec odzemek je dnes zpravidla spojován především s moravským Valašskem – a to dokonce do té míry, že se stal jedním z obecně známých symbolů tradiční kultury tohoto regionu. Jen málokdo ale ví, že se s odzemkem můžeme setkat v menší míře také na Hornácku a Strážnickém Dolníčku.

Počátky a historický rozvoj tohoto světybného tanečního projevu bývají spjaty s horským pasteveckým prostředím Karpat. Úpadek salašnictví se spolu s dalšími kulturními inovacemi projevil ve druhé polovině 19. století i na životnosti odzemku. Od faktického zániku byl ale na přelomu 19. a 20. století zachráněn a nemalou zásluhu na tom měl vedle jiných také Miloš Kašík. V průběhu 20. století se pak odzemek rozvíjel především v prostředí krojových družin a posléze folklorních souborů – a děje se tak i dnes. K novodobému rozvoji jistě nemalou měrou přispěl i ohlas soutěžních přehlídek v odzemku a tanci obuškový, které jsou pořádány v rámci folklorních festivalů odehrávajících se na Valašsku. Stejně jako v minulosti vyžaduje tento typ mužského sólového tance od tanečníků nejen fyzické předpoklady (mrštnost a obratnost), ale i invenci, schopnost variace a osobitého vnosu.

Jako zajímavý a jedinečný studijní materiál proto v roce 2007 vydal Národní ústav lidové kultury ve Strážnici v rámci edice *Lidové tance z Čech,*

Moravy a Slezska DVD s doprovodnou publikací, věnované odzemku. Projekt si klade za cíl shromáždit prameny pro poznání vybraného kulturního fenoménu v takové podobě, aby byly využitelné pro všechny zájemce o tento mužský tanec. Obrazový záznam tak přináší nejen do detailu rozpracované jednotlivé figury odzemku, ale nabízí možnost srovnání mezi záznamy z různých časových period i rozdílné pojetí interpretů. Využití starších záznamů přitom umožnilo také porovnání tanečních projevů u vybraných tanečníků s odstupem několika let.

Doprovodná publikace obohacuje obrazovou složku o další informace, výčet historických pramenů, ale všímá si i neméně důležitého faktoru – osobností tanečníků, kteří se na přelomu druhého a třetího tisíciletí stávají faktickými živoucími nositeli taneční tradice.

D. Drápala

(Pozn. redakce: Uvedené DVD s doprovodnou publikací lze zakoupit v pokladnách Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně a ve Valašském Meziříčí.)

Nad Bartošovskou reedicí

Na sklonku roku 2007 vydaly společným úsilím Muzeum jihovýchodní Moravy a Bartošova krajská knihovna ve Zlíně soubor třech statí **Františka Bartoše Moravská svatba – Líšeň – Deset rozprav lidopisných**. Uzavřel se tak ojedinělý vydavatelský počín reedice základních děl tohoto významného moravského pedagoga, národopisce a lingvisty. Od roku 2003 se v jeho rámci podařilo laické i odborné veřejnosti zpřístupnit publikace, které byly ve svých původních vydáních zpravidla již jen stěží dosažitelné: *Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými* (2003), *Lid a národ I.–II.* (2003), *Naše děti* (2005), *Moravský lid* (2006), *Kytice* (2006), *Moravská svatba – Líšeň – Deset rozprav lidopisných* (2007).

Duchovním otcem a také osobou, která věnovala novému vydání Bartošových děl nemalé úsilí a energii, je **PhDr. Karel Pavlišťík, CSc.**, etnograf a folklorista Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Nad úhledným kompletem všech šesti nově vydaných knih Františka Bartoše jsme mu proto položili několik otázek.

Jaký impuls stál u počátku novodobého souborného vydání nejvýznamnějších prací Františka Bartoše?

Tím prvním krokem bylo před lety založení Studijně dokumentačního centra Františka Bartoše při zlínském muzeu. Zpřístupnění jeho děl pak bylo jen logickým vyústěním činnosti tohoto centra. Uvědomili jsme si totiž, jak by bylo užitečné dát znovu k dispozici tento rozsáhlý a materiálově nesmírně bohatý pramen. Problém ale nastával ve chvíli, kdy si Bartošovy práce chtěl někdo vzít do ruky a přečíst. Od prvních vydání uplynulo zpravidla jedno století a my jsme se museli potýkat s faktickým nedostatkem a nedostupností takových knížek, jakými byl *Lid a národ* či *Deset rozprav lidopisných*.

Vydání se tedy společnými silami ujaly dvě zlínské kulturní instituce – Muzeum jihovýchodní Moravy a Bartošova krajská knihovna.

Bartošovým rodištěm je Mladcová – vesnice vzdálená jen několik kilometrů od krajského měs-

ta, proto nové vydání právě ve Zlíně by mělo být věcí samozřejmou. Podpora Bartošovy krajské knihovny přitom fakticky umožnila rozvinout myšlenku vzešlou z muzea, například již jen tím, že se podařilo začlenit reprinty do edice Zlínský kraj. Všechny Bartošovy statě byly graficky a formátově ujednoceny do ucelené řady, jediné Kytice zůstala solitérem. U této knihy je její výtvarná podoba velmi specifická, ba dokonce můžeme říci, že je rovnocenným protějškem textové části. Z tohoto ohledu jsme zachovali formát původního vydání s ilustracemi Adolfa Kašpara.

V posledních letech je mnohdy módní vydávání nejruznějších reprintů zásadních regionálních děl i souborných prací – za všechny můžeme vzpomenout nedávné vydání Luhačovského Zálesí Antonína Václavíka, Lidového umění na Hané Jana Rudolfa Bečáka či úctyhodného díla o českých hradech a zámcích Augustina Sedláčka. V čem můžeme spatřovat přínos obdobného reprintu Bartošových prací?

Před lety začal profesor etnologie na brněnské univerzitě Dušan Holý připravovat kritické vydání Bartošových písňových sbírek. Sestavil několik speciálních týmů složených z etnografů, lingvistů, hudebních vědců, folkloristů. Byl to široce koncipovaný projekt, který s sebou přinášel i celou řadu problémů. Práce se ale velmi protahovaly a po roce 1989 vše uzavřel zánik vydavatelství. Současné zpřístupnění prací Františka Bartoše se vrací přímo k prvním vydáním. Ukázalo se to jako nejvhodnější řešení – z hlediska časového i finančního. Kromě doslovu a grafického sjednocení obálky nebylo totiž do původního díla nijak zasahováno.

Dílo Františka Bartoše se i dnes stává pramenem pro vědecké vyhodnocení ze strany etnologů, pedagogů, hudebních vědců, lingvistů, čím však může být prospěšné pro obyvatele samotného Valašska?

Rozsáhlé dílo Františka Bartoše, jednoho z nejvýznamnějších představitelů nejen českého, ale i slovanského národopisu, patří dodnes k základním zdrojům poznání lidové kultury této země. Kdo si vezme jeho práce, pozná, jak charakteristický a důležitý je pro náš region, jak bohatý materiál k poznání kulturní bohatosti kraje Bartoš přinesl. Vedle již zmíněných důvodů se bezpochyby stane vítaným pomocníkem nejen editorům v současnosti hojně vznikajících monografiích obcí a regionů Zlínského kraje, ale i pedagogům, pro které potřeba rozvíjení vědomí, kulturní identity, pěstování citových vazeb k rodnému kraji při výchově nastupujících generací není prázdňným pojmem.

Bartošovy práce jsou i dnes jedinečným zdrojem pro poznání duchovní, sociální a materiální kultury moravského venkova přelomu 19. a 20. století. Někdy se k němu jako inspiraci mohou obracet např. folklorní soubory i další zájmové organizace a sdružení?

Reedici jsme mimo jiné vnímali také jako zdroj poznání právě pro folklorní soubory našeho regionu. Ty ho potřebují ke své specifické, tj. umělecké a výchovné činnosti. V Bartošově díle je ukrytý jedinečný materiál, kdekoliv jej otevřete, pomalu každý odstavec je východiskem pro scénář pódiového vystoupení. Stačí jej jen vhodně využít.

Od Bartošovy smrti v letošním roce uplynulo již 102 let, má přesto i dnes co říci člověku z počátku třetího tisíciletí?

Sám Bartoš se vedle toho, že ho dnes hodnotíme jako národopisce, považoval především za pedagoga. A k tomu také směřovalo jeho veškeré úsilí. Před sto roky se snažil prosadit českou kulturu v německém Brně, český živel v rakouském prostředí. Jak řekl: „...být dělníkem na budově vzdělanosti národní jest mým největším cílem a největší poctou.“ Bartoš je tak i dnes moderní ve svém pojetí výchovy k národní kultuře a přirozenému respektu k tradicím, které vycházejí z vědomí jejich hodnoty. Že i vydání jeho prací má smysl, dokládá mimo jiné ohlas mezi čtenáři. První svazek Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými je zcela vyprodán, velký ohlas měla i poslední kniha z roku 2007. Myslím si ale, že Bartošovo dílo by mělo patřit do všech škol v celém našem kraji, mělo by se také dostat do obecních knihoven – a to se pořád ještě vždy nedaří.

Svazek Moravská svatba – Líšeň – Deset rozprav lidopisných je deklarován jako poslední v řadě zmiňované reedice. Je přesto ještě některé ze zásadnějších Bartošových prací, které by dle Vás mělo být znovu vydáno?

Národní ústav lidové kultury ve Strážnici sice na svých internetových stránkách zveřejnil tzv. druhou a třetí Bartošovu písňovou sbírku (Národní písně moravské nově nasbírané a Národní písně moravské – pozn. DD), ale jistě by je stálo za to také znovu vydat tiskem. A to především třísvazkovou druhou písňovou sbírku, která obsahuje Janáčkovu a Bartošovu stať o lidové písni. Vše záleží na finančních prostředcích, protože obě sbírky jsou značně rozsáhlé a v rámci námi zvoleného formátu, který má celá řada, by se musely rozdělit do několika svazků. Reedice zbylých dvou písňových sbírek se proto stává úkolem dlouhodobým vzhledem k vyšší finanční nákladu vyplývajících z jejich rozsahu.

Nejen ohlas mezi dnešními čtenáři, ale i ocenění vrcholného profesního sdružení českých etnologů České národopisné společnosti, která v letošním roce ocenila Bartošovskou reedici Čestnou cenou, je jistě dokladem o nepopíratelném přínosu vydavatelského počínu Muzea jihovýchodní Moravy a Bartošovy krajské knihovny. Oběma editorům – PhDr. Karlu Pavlíškovu, CSc. i PhDr. Aleně Prudké tedy oprávněně náleží poděkování za jejich elán a energii, které vložili do novodobého zpřístupnění Bartošova díla. Zároveň jim můžeme popřát hodně zdaru v završení celého edičního počínu již zmíněnými písňovými sbírkami. **Daniel Drápala**

Foto M. Ošťádal

RECENZE

Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka

Méně známým, nicméně již letitým regionálním periodikem z oblasti Valašska jsou **Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka**. Začaly vycházet v r. 1953 jako Zprávy Okresního muzea ve Valašských Kloboukách, aby od r. 1959 nesly dnešní název Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka. Pod záštitou tamního muzea vycházely nepravidelně, z počátku i 3x ročně, později jen 1 - 2x ročně. Sotva překročily desetiletí své existence, došlo v r. 1971 k jejich zrušení. Doba podobným podnikům nepřála, ovšem myšlenka sama zůstala v místě permanentně přítomná, a tak sotva se kumulovaly podmínky vhodné pro jejich znovuzrození (počítám mezi ně společenskou možnost a zájem takové periodikum vydávat, dále finanční zajištění, a především osobnost či okruh několika lidí se o podobný podnik trvale starat), byly obnoveny. Stalo se tak zásluhou Městského muzea Valašské Klobouky a nově ustavené Muzejní společnosti ve Valašských Kloboukách.

První svazek nové řady Vlastivědných kapitol vyšel v r. 2000 a od té doby se k čtenářům tamního regionu dostává každoročně jeden jejich svazek. Jeho rozsah činí vždy 60 stran formátu A4, má barevnou obálku a pravidelné rubriky Studie, Materiály, Literatura, Na procházce po kotárech, Galerie a občas i jiné, jako třeba Ad fontes nebo Valašská kuchyně. Jeho struktura je poněkud jiná než časopisu Valašsko, jak doložíme přehledným obsahem dvou posledních dosud vyšlých svazků z roků 2005 a 2006. (První tři ročníky ostatně již dříve vzpomněl D. Malina ve Valašsku č. 9 z prosince 2002 na s. 40.)

Základem Vlastivědných kapitol jsou pravidelně Studie, tvořící až dvě třetiny rozsahu jednotlivých svazků. Nejinak tomu bylo i v ročníku VI. z r. 2005, kde Petr Odehnal nejprve sledoval osudy vzácné hmotné památky, valašskokloboucké křtitelnice z r. 1521 (s. 4 - 5). K novějšímu dějinám obrátila pozornost čtenáře Pavlína Žáčková, která se na s. 6 - 13 zabývala osudy poslanca moravského zemského sněmu Františka Šerého (1854 - 1932), jinak také dlouholetého starosty Valašských Klobouk (1898 až 1919). Slovenský autor Karol Janáš sledoval vznik hraničních sta-

nic Horní Lideč a Lysá pod Makytou na důležité železniční spojnici Vsetín – Púchov (s. 14 - 17), a to v kritickém roce 1939, kdy došlo k rozpadu Československé republiky. Novější doby se rovněž týká stať Aleše Naňáka, pečlivě dokumentujícího odchod či spíše útěk šlechtického rodu Centner-Mannerů z jejich zámeckého sídla v Návojně (s. 18 - 23). Následně Jakub Kratochvíl připomněl osud politického vězně Františka Lišky z obce Štítná nad Vlárou (s. 24 - 28). Nechybí ani pohled do oblasti přírody, když Rostislav Trávníček zaznamenal chráněná území na Brumovsku (s. 28 - 29).

Rozsáhlá byla i v tomto svazku část věnovaná literatuře, kde velký prostor dostal rodák z Lipiny František Hlavica, např. otisknutím výběru ze svých vzpomínek. Čeho se ostatní příspěvky týkají (s. 30 - 42), ponechám na zvědavosti čtenáře. Rovněž jen připomenu, že na konci svazku je otištěna obsáhlejší edice klobouckých listin ze 16. století, uložených ve fondech zlínského archivu. Na s. 45 - 57 je vzorně připravil Petr Odehnal.

Poněkud méně pestrý je obsah Vlastivědných kapitol z r. 2006, kde redakce dala prostor dvěma delším studiím. První z ruky P. Odehnala nese „barokní“ titul Takový podsedeček když k zkáze skrze Tatary spolu s jinými krunty skrze oheň přišel (s. 4 - 14) a zabývá se proslulým vpádem Bočkařovců na Moravu v r. 1605. Druhý od Petra Fojtíka sleduje podrobně proměny samosprávy obce Jestřabí v letech 1850 až 1918 (s. 15 - 40).

Vůbec by se tento svazek dal nazvat číslem Petra Odehnala: Ten na s. 41 - 43 popisuje osudy kaple na katastru obce Lipiny, dále na s. 44 - 47 zachycuje osudy tří památníků ve Valašských Kloboukách z 30. let 20. století, na s. 54 - 55 se zabývá původem jednoho podivného místního názvu (trati Hladné pustě) a konečně neopomněl publikovat edici další listiny vztahující se k dějinám Klobouk z r. 1706 (s. 56 - 57). Jeho autorskou „hegemonii“ prolomuje jen v oddílu Literatura Ludmila Portlová článkem Ze staré kloboucké apotéky (s. 50 - 51) a Barbora Palátová, která pod názvem Je to pravda, protože náš dědáček nám to vyprávěl zapsala půvabné vyprávění Marie Janáčové (nar. 1921) z Lačnova (s. 52 - 53).

Stručně pak vyznívá v každém čísle rubrika Galerie, již je věnována vždy poslední strana tisku a dvě vnitřní barevné strany obálky. Prezentováni jsou zde autoři s nějakou vazbou k regionu, jako v roč. VI. akademický malíř Jaroslav Jeřábek a v roč. VII. pak sochař Miroslav Zvonek.

Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka, mladší souputník našeho Valašska, jsou nepochybně důležitým a zajímavým periodikem, mapujícím dějiny a přírodu jednoho z úježí vymezených valašských regionů. Přináší pro jeho poznání mnoho nového, včetně bohaté a cenné obrazové dokumentace. Redaktor sborníku Petr Odehnal se jistě musí chronicky potýkat jednak s nedostatkem finančních zdrojů, jednak s občasným nedostatkem autorů, proto jeho snaha zaslouží nemalého uznání, protože udržet takové periodikum trvalejší při životě není vůbec jednoduché, jak např. svědčí relativně nedávný zánik podobných periodik, např. odborného sborníku Zlínsko od minulosti k současnosti (v r. 2002) nebo populárnějšího Podřevnicka o rok později.

Zdeněk Fišer

GRATULACE

MISTR PAVEL ZE ZUBŘÍ Pavel Číp - Nositel tradice lidových řemesel

Jana Tichá

Již po několik let uděluje ministr kultury České republiky lidem, kteří ovládají významné a zánikem ohrožené technologie lidové výroby a současně se významnou měrou podílejí na jejich uchování, předávání následovníkům a prezentaci na veřejnosti, titul *Nositel tradice lidových řemesel*. Pro rok 2008 získal ocenění významný výrobce lidových a historických dechových hudebních nástrojů, zejména se zaměřením na dudy / gajdy, mistr Pavel Číp ze Zubří.

Pan Pavel Číp náleží k vzácným lidem, kteří se svými schopnostmi a vůlí zařadili k vynikajícím nástrojářům, čerpajícím na Valašsku z tradice výroby lidových hudebních nástrojů v tom nejlepším slova smyslu. Zejména výroba píšťal a dud se u nás rozvinula v samostatný domácí průmysl; lidé si je sami vyráběli pro svoji interpretační potřebu a jejich formy přecházely tradičně z jedné generace na druhou.

Dědictví mnohých vynikajících nástrojářů je tak často spojeno se jmény lidových muzikantů. Připomeňme si proslavené píšťalky známého hudece Jana Pelára (Pellara) (1844-1907) z Hošťálkové u Vsetína, koncovky, štípané a vrtané fujarky i dlouhé trůby jednoho z posledních bačů pověstné salaše na *grúni pod Bařínou* v Novém Hrozenkově Martina Kováře – Machejáka (1857-1930) či také novohrozenkovského drvoštěpa a tesaře Pavla Vrážela (1873-1960), housličky a cimbálky výborného hudece od „Zezulků“ z Valašské Bystřice - Jana Zezulky (1883-1969).

Mistrovství v hudebním nástrojářství, o němž svědčí nejen množství hudebních nástrojů především mezi muzikanty valašských folklorních souborů, ale například řada exponátů ve stále expozici lidových hudebních nástrojů v Národním ústavu lidové kultury ve Strážnici, ať už se jedná o rekonstrukce starých, respektive zaniklých nástrojů nebo o současný valašský hudební instrumentář, je na Valašsku 20. století spojováno se jménem pedagoga a sběratele Joži Országa Vraneckého (1913-1977) z Nového Hrozenkova. Dnes na práci svého přítele a učitele navazuje mistr Pavel Číp ze Zubří.

Pavel Číp se narodil 24. června 1944 v Zubří. Po ukončení povinné školní docházky nastoupil na vsetínskou průmyslovou školu strojnickou, kde začal mimo jiné hrát jako klarinetista v žákovském dechovém souboru při Lidové škole umění. Díky svému zájmu o hudbu se zde seznámil s již zmínovaným Jožou Országem Vraneckým, s nímž spolupracoval i po léta následná, kdy byl zaměstnán jako technik v n. p. Tesla.

Pod vlivem svého strýce Oldřicha Hambálka, truhláře ze Zašové, se začal zajímat o dřevovýrobu, zejména *súsky* a dlabané *kadluby*. V roce 1975 přišla nabídka pracovat pro Ústředí lidové umělecké výroby v oblasti výroby dřevěného nádobí, kterou využil, a svůj zájem rozšířil o studium technik tradičního zdobení – vruborez a cínovinu. Na zá-

kladě předložených prací získal na návrh ÚLUVU osvědčení o odborné způsobilosti a stal se tak *Mistrem lidové umělecké výroby*. V ÚLUVU se začal zabírat také opravou a výrobou modrotiskových forem a přistoupil k výrobě hraček, již realizoval podle návrhů Jana Kováře a Pravoslava Dordy.

Své výrobky prezentoval mimo jiné na výstavě hraček ve Valašském muzeu v přírodě, kde je zhlédli z výrobního družstva Lipta a nabídli mu zaměstnání. V roce 1982 odchází z n. p. Tesla a začíná se plně věnovat zpracování dřeva, jak z hlediska technické přípravy, tak manuální výroby. Do zániku ÚLUVU se i zde stále spolupodílí na produkci modrotiskových forem pro dílny Trnkovy, Jochovy, Danzingerovy, ale i slovenské v Púchově. Hudební nadání, zájem o instrumentalistiku a více jak dvacetiletá praxe v oboru zpracování dřeva, studium materiálů a stavby tvaru umožnily Pavlu Čípovi už v 80. letech začít s výrobou hudebních nástrojů. Svoji první zakázku získal od vynikajícího muzikanta, zpěváka a vypravěče Ladislava Hřebačky z Poštorné u Břeclavi a zněla jak jinak než na dudy. Slavnostní předvedení prvního výrobku se uskutečnilo v roce 1985 ve Strakonicih při příležitosti I. dudácké dílny na Mezinárodním dudáckém festivalu ve Strakonicih. Prezentace a následné setkání s řadou vynikajících muzikantů - dudáků (Vladislav Zogata, Josef Režný...), výrobců, muzikologů a etnografů (Jaroslav Markl, Ludvík Kunz, Emanuel Kuksa...) představuje v profesním životě Pavla Čípa přelom. Narůstající zájem o výrobu lidových nástrojů, množství konkrétních zakázek od folklorních souborů - Javořiny, Rožmberské kapely aj. - mu umožnily pomalu přejít plně na profesionální dráhu.

Sám pod vlivem vynikajícího dudáka Ladislava Hřebačky zdokonaluje také svoji hru na dudy, kupuje dudy z pozůstalosti svého přítele Joži Országa Vraneckého, a v rámci spolku *Česká hudební společnost, společnost pro starou hudbu*, podsekce *Výroba slohových nástrojů* si doplňuje hudební vzdělání, zejména znalosti z oblasti harmonie a akustiky. Vědomosti z instrumentalistiky si prohlubuje především po výstavě hudebních nástrojů v Brně na Špilberku v roce 1987 na každoročních setkáních kolegů z oboru (Ladislav Daniel, Jan Kašpařík, František Pok, Jiří Čeplák, Jaroslav Vavroušek...).

Dlouholetá spolupráce s Josefem Režným ho v roce 1988 přivedla k dokumentaci a výzkumu

lidové instrumentalistiky Lužických Srbů, na jejichž základě získává zakázku na výrobu, respektive rekonstrukci specifického hudebního instrumentáře pro lužickosrbský folklorní soubor Sprjevan z Budyšina. S Josefem Režným spolupracoval také na dokumentaci nástrojů (výkresová dokumentace od nejstarších nástrojů dochovaných z přelomu 18. století, až po nástroje z konce 19. století), jež dalá základ výstavě o dudách užívaných na území Čech, Moravy a Slezska. Společně se taktéž již přes 15 let spolupodílejí na kurzech pro zájemce o hru na dudy (taktéž o jejich údržbu a ladění), pořádaných Österreichisches Gesellschaft für Heimatpflege v Dolních Rakousích. V roce 2002 získal Pavel Číp za své zásluhy v péči o lidovou kulturu Dolního Rakouska od Verband für zeitgemäße Volkskultur und Brauchtumspflege in Niederösterreich zlaté ocenění.

Od roku 1988 vlastní Pavel Číp malou dílnu na zakázkovou výrobu lidových a historických dechových hudebních nástrojů. V současné době pracuje spolu se svými syny ve vlastní firmě *Pavel Číp & synové* v místě svého bydliště. Vedle výroby dud a gajd z různých českých a moravských regionů se věnuje stavbě kopií a rekonstrukci několika typů dud historických. V jeho sortimentu můžeme nalézt i méně známé nástroje, jako pišťaly s měchuřinou (Platerspiel), pišťaly ze zvířecího rohu (Gemshorn), dvojlátkové šalmaje a kornamusy. V roce 1995 zahájili jako první dílna v České republice výrobu dřevěných zobcových fléten.

Jeho restaurátorských schopností dnes využívá množství folklorních souborů a hudebních škol, jeho odborné schopnosti jsou známy mnoha majitelům instrumentálních sbírek (Národní muzeum – České muzeum hudby v Praze, Muzeum Těšínska v Českém Těšíně, Muzeum středního Pootaví ve Strakonici, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, soukromí sběratelé aj.).

S Pavlem Čípem jako výrobcem lidových hudebních nástrojů úzce spolupracuje cimbálová muzika Soláň, která vznikla v roce 1990 v Rožnově p/Radhoštěm. Jejím specifikem je gajdošská muzika, která využívá durových i mollových gajd z jeho dílny. Pavel Číp pro ni postavil i moldánky (čtyřhlavé dudy z období pozdního baroka), flétny a dlabaný cimbálek. Jeho moravské gajdy daly vzniknout také Gajdošskému sdružení z Rožnova, kde se sám jako aktivní muzikant spolu s rodinou Vinklerovou věnuje interpretaci původních gajdošských písní z Valašska, taktéž však i melodií ze starých kancionálů a rukopisných sbírek, a ověřuje si tak v praxi vlastní výrobky. S prezentací jeho nástrojů se vedle mnoha folklorních vystoupení (Valašské muzeum v přírodě – programy Valašského roku, Rožnovské slavnosti, národní přehlídky dudáků v Domažlicích, Mezinárodní dudácký festival ve Strakonici, setkání dudáků v Trinci, Gajdovačky v Oravské Polhore na Slovensku, dudácká setkání na Lužici v Německu, Rakousku a Holandsku...) můžeme setkat i na mnoha hudebních nahrávkách nejen valašských folklorních souborů a muzikantských skupin.

Gajdoval gajdoš, gajdoval za groš.

A to dycky diny, diny, od dědiny do dědiny.

Gajdoval gajdoš, gajdoval za groš.

Gajdoval gajdoš, gajdoval za groš.

A to dycky na gajdičky, z tej malej šutej kozičky.

Gajdoval gajdoš, dva hudci za groš.

A to byl šutkář, na robotě hrál.

A to pěkně pomalučky, id'a na zámek brumovský.

Daj Pánbú nebe hudcom aj tébe.

Pavel Číp je autorem několika odborných publikací. Spolu s Josefem Režným vydali v roce 1991 v Rožnově pod Radhoštěm v nakladatelství Blok 46stránkovou práci **České dudy. Výroba, zdobení, ladění**, která se ještě téhož roku dočkala své německé mutace pod názvem **Dudelsack. Bau, Verzierung, Stimmung**. Česko-německou mutaci si vyžádala i o patnáct let později v Hudebním nakladatelství Salve regina vydaná již značně rozsáhlá publikace **Dudy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku** s podtitulem **Nástin historie, rozšíření, návod na výrobu a malá škola hry na tento tradiční nástroj**, která dle slov spoluautora Rudolfa F. Klapky by měla být *esenci Pavlových dlouholetých zkušeností při konstrukci, stavbě a tradičním způsobu zdobení těchto prastarých, takřka zapomenutých nástrojů a poskytnout zájemcům o výrobu vlastního nástroje vodítko k získání vědomostí a dovedností jak v technickém, tak i v historicko-muzikologickém směru.*

VZPOMÍNÁME

Stanislav Mráz

Z vlastního životopisu, 22. 5. 1962

Josef Macháček

Stanislav Mráz se narodil 28. dubna 1908 ve Velešovicích, okres Slavkov u Brna, ženatý, manželka zaměstnaná ve Státní spořitelně, syn studuje Vysokou školu zemědělskou v Brně. Studoval na státní a hudební konservatoři v Brně, oddělení varhanní, absolvoval v červnu roku 1928. Pak jednoroční pedagogický kurs, varhany a klavír. Státní zkoušky z klavíru a sborového zpěvu vykonal 28. 6. 1934. Vojská služba od 1. 10. 1929 do 23. 3. 1931. Dne 1. září 1931 nastoupil jako učitel na státním subvencovaném škole hudební v Litoměřicích, kde působil až do mobilizace.

„Jako voják nastoupil jsem službu v mobilizaci, a protože Litoměřice byly zahrnuty do tzv. prvního okupačního pásma, skončila pro mne vojenská povinnost na základě vydaného armádního rozkazu asi po 14 dnech tak jako pro všechny vojáky, kteří měli bydliště ve stávajícím okupovaném území. Vrátil jsem se ihned do Litoměřic, abych si zařídil přestěhování svršků. Majetkové části, jako klavír, knihovnu a jiné osobní věci jsem již nepřestěhoval, protože mně byly hitlerovci ukradeny. V té chvíli veškerý můj majetek byl jen oděv, který jsem měl oblečený. Místo návratu do okleštěného českého území byl jsem týž den zatčen a vězněn v Litoměřicích do 28. prosince 1938, kdy jsem byl propuštěn a bez majetku a náhrady

esortován na demarkační čáru v Terezíně a předán našim orgánům.

Dne 2. ledna 1939 dojel jsem na Vsetín ke svému bratrovi, úředníku okresního soudu, v jehož rodině jsem byl přijat jako nezaměstnaný. Právě v tu dobu přijel na Vsetín dr. Ludvík Kundera – tehdejší inspektor hudebních škol, aby zjišťoval podmínky pro zřízení městské hudební školy. Sledoval jsem přípravy pro její zřízení a podal jsem si žádost o přijetí. Tato byla skutečně téhož roku zřízena a s vyučováním se započalo 1. září 1939. Byl jsem na školu přijat jako výpomocný učitel klavíru s platem za odučené hodiny, což činilo měsíčně Kč 150,-. Následkem přílivu žactva se po pololetí můj finanční stav o něco zlepšil. Dnem 1. září 1940 jsem byl jmenován učitelem hudební výchovy a sborového zpěvu na zdejší gymnázium. V roce 1942 jsem byl jmenován správcem a 1945 ředitelem hudební školy.

V roce 1944 byla hudební škola z rozhodnutí tehdejšího německého komisaře zavřena a celý učitelský sbor pracovní nasazen do místní zbrojovky. Jelikož jsem byl pracovníkem odbojové skupiny „Sousedík“ na Vsetíně, došlo 15. prosince 1944 k mému zatčení gestapem současně s vedoucím tohoto odboje, továrníkem Sousedíkem, který byl téhož dne při zatčení gestapáky zastřelen. Byl jsem vězněn v Kounicových kolejích v Brně, v koncentračních táborech Flossenbürg, Obertraubling a Dachau, odkud jsem se vrátil 6. června 1945.“

Po útrapách věznění a prodělaném tyfu byl léčen americkým Červeným křížem a dále na Vsetíně jako rekonvalescent. Z učitelů hudební školy zbyl na Vsetíně sám. 1. září 1945 začal učit v najaté místnosti v soukromém bytě. Současně učil hudební výchovu a sborový zpěv na gymnáziu – celkem 65 hodin týdně. Celý rok se osobně staral o úklid, čištění, topení – byl ředitelem, školníkem, uklízečkou zároveň. Škola se postupně rozrostla na stav 200 žáků a 9 učitelů. Výsledky žáků v soutěžích byly velmi dobré.

Byl sbormistrem úspěšného stočlenného mužského pěveckého sboru „Lumír“, s ním vystupoval v moravských a slovenských městech, ostravský rozhlas natočil a vysílal vystoupení sboru v jeho skladbách.

„Pokud se týká práce na gymnáziu. Ze studentů jsem utvořil mužský, ženský a smíšený sbor. Byla to práce namáhavá a hlavně neplacená. Pochození studentů, jejich nadšení a vzdor proti okupantům přinášely dobré výsledky. Mimo hodiny stanovené rozvrhem nacvičoval jsem v době jejich volna /soboty odpoledne/ a dojížděli i v době prázdná /v zimě, když byla škola z různých důvodů zavřena/. Každým rokem jsme pořádali hudební akademie na Vsetíně, ve všech okolních městech a vesnicích a jiných okresech. V roce 1947 byl tento soubor vyhodnocen na celostátní soutěži v Praze jako vítězný na druhém místě, o jednu desetinu bodu za prvním pražským /neprávem/. V kategorii sólistů ve hře na klavír byl na druhém místě tehdejší septimán a nyníjší hudební redaktor ostravského rozhlasu Jaromír Dadák.

Po roce 1948 bylo se strany veřejných činitelů na mne různým způsobem útočeno, ale jsem přesvědčen, že jen z osobních důvodů. Měl jsem totiž vždy zájem, aby hudební škola vychovávala jen žáky hudebně nadané. Po zjištění, že nemohu plnit předpokládaný vývoj žáka – vyučoval jsem. To se dotklo mnohých nekritických rodičů a zahájili

proti mně nemilosrdnou kampaň – ne jako proti řediteli, ale jako proti nestraníku. Situace se tak vyhrtila, že úplně znechucen takto jednat, abych přijímal žáky bez hudebního nadání proto, že jsou mi nadiktováni, rozhodl jsem se žádat o rozvázání pracovního poměru. Připisem KNV v Gottwaldově z 15. srpna 1951 zn. I/3 – 428 Uč.-1951 nebylo mojí žádosti vyhověno/podepsán Ondra v.r./ Pra-
cova jsem stále svědomitě dál. Při jedné rozpravě v ředitelně se s. Annou Vrecionovou, učitelkou klavíru, bylo mi však vše hned jasné. Na podkladě stížnosti rodičů domlouval jsem jí a upozornil na závady, jichž se dopouští. Byla to moje povinnost a činil jsem tak v přátelském a kolegiálním tónu. Odpověděla však, že ji nemám co vytkat, že ihned jde na sekretariát a dlouho že ředitelem nebudu. Vím, že nikdo není bez chyby, a já osobně dnes po šestileté práci na dráze – když jsem po tolika letech vytržen z toho, pro co jsem žil – hledím na vše zcela jinak. V zájmu školy podle mého názoru ne-
bylo však jiné jednání možné.

Počínání s. Vrecionové se však brzy projevilo. Dne 9. prosince 1953 dostavili se ke mně do školy přednosta školského referátu ONV na Vsetíně s. Josef Krystyník, školský referent MNV na Vsetíně s. Kunc a krajský inspektor hudebních škol v Gottwaldově s. Evžen Valový. K jednání byla také přivzata s. Vrecionová. Po dlouhém nechutném jednání prohlásil s. Krystyník, že neumím učit, nemám poměr k dětem a tyto bijí. Tento výrok se mě velice dotkl a prohlásil jsem, že s ním jako neodborníkem o těchto záležitostech diskutovat nemohu a nebudu. Ředitelem jsem zůstal dál. Kampaň však pokračovala. Dne 5. listopadu 1954 dostavil se do školy krajský inspektor hudebních škol v Gottwaldově – tentokrát již s. Václav Laňka s členem krajského vedení strany s. Gönkem a po krátkém rozhovoru mně bylo ústně dáno na vědomí, že nemohu dále místo ředitele zastávat. Přitom však mně bylo sděleno, že po odborné stránce nemůžu mně být nic vytknuto, naopak, že škola pod mým vedením se řadí mezi nejlepší v kraji Gottwaldovském, ale po politické stránce jako nestraník nevyhovuji. Na zakončení prohlásil s. Laňka: Je to přání strany a to je neměnné. Totéž opakoval na aktivu hudebních škol /ředitelů/ v Gottwaldově dne 10. listopadu 1954 a uváděl, že jsem vedl protistátní řeči, že mají spoustu důkazů atd. Ještě jednou opakoval, že je to přání strany a dokonce prý strana trvá na tom, že nesmím být přijat na žádnou hudební školu v ČSR. Když jsem žádal doložení důkazů – nebyl ani jeden, protože být nemohl. Víc chyb se mnozí činil-
telé dopustili a mnoho škody tím způsobili. Věřím, že z nerozvázanosti a omylu.“

Po koncertu ve Valašských Kloboukách v roce 1946

Dále uvádí autor životopisu spor, ke kterému došlo na školení v Kroměříži mezi ním a inspekto-
rem hudebních škol, který odsuzoval kapitalistické prvky v díle B. Martinů, Stravinského atd. Před-
mětem nevole bylo uvedení citátu z Lunačarského „Materialističnost nebo nematerialističnost díla je něco, co jinak nemůžeme nazvat než nesmyslem“. Další citování bylo přerušeno, a to podle autora životopisu měly být ty protistátní řeči.

„Avšak dále. Dne 22. listopadu 1954 jsem podal na podkladě shora uvedeného stížnost na nejvyšší státní orgány. Ministerstvo kultury vyslalo na Vsetín tři zástupce, aby moji stížnost projednali. Důsledek byl, že 27. prosince 1954 jsem obdržel přípis z ministerstva kultury v Praze, č.j. 4965/54 M.S.Sa/J z 21. prosince 1954, ve kterém se sděluje, že nemohu dále zastávat funkci ředitele, a navrženo KNV v Gottwaldově, abych k 1. únoru 1955 byl této funkce zbaven. Současně bylo rozhodnuto, že mohu na škole zůstat jako učitel. Dne 28. prosince jsem byl telefonicky volán s. Krystyníkem, vedoucím odboru školství a kultury při ONV, na školský referát. Dostavil jsem se ihned. S. Krystyník se mne tázal, zdali jsem obdržel odpověď z ministerstva. Řekl jsem, že ano. K tomu dodal: „Podle tohoto dopisu máte tedy možnost zůstat dále na škole jako učitel, ale doporučuji vám, abyste odešel, protože se můžete dostat tam, kde jste byl za Němců.“ Bylo to už moc na moje nervy. Tuto větu s. Krystyník určitě rád zapomene, ale já nikdy. Dal jsem tedy výpověď, která se mnou byla hned sepsána. Odcházel jsem z ONV s přípisem v kapse pod zn. Škol –II-428-1954-BI z 28. prosince 1954, ve kterém se mi dává na vědomí, že na moji žádost se mnou ONV rozvazuje pracovní poměr podle § 21 zák. č. 66/1950 Sb. dnem 31. prosince 1954/podpis Josef Krystyník/. Jelikož jsem nemohl hned najít zaměstnání a trochu jsem z toho ochu-
ravěl, přihlásil jsem se na finančním referátě k daňové evidenci a vyučoval jsem doma několik žáků, kteří za mnou odešli z hudební školy. Bylo to menší plus k výdělku mojí manželky, která v tu dobu byla zaměstnaná jako osobní pokladní v železniční stanici Vsetín. Od 1. července 1956 jsem až dosud zaměstnán jako skladník v železniční stanici Vsetín.

Chci jen dodat, že není ve mně zloby ani nená-
visti, ale jen lítost nad krivdou, která mne postihla a přerušila tak ideální zánícení a lásku k hudbě a dě-
tem. Považoval bych za štěstí, kdybych se mohl ke svému povolání opět vrátit. Dne 22. května 1962.“

Stanislav Mráz byl po mnoha jednáních přijat v roce 1964 na hudební školu v Bruntále jako učitel, pak přeložen na hudební školu do Rožnova pod Radhoštěm, odkud v roce 1968 odešel do důchodu. Z jeho hudebního působení vyšli napří-
klad: Břetislav Novotný – houslový virtu-
os, Jaromír Dadák – klavírista, MUDr. Jana Špačková – klavíristka, Hana Hlubíková – učitelka klavíru, Jana Bendová – učitelka klavíru, Bri-
gita Vránová-Kratochvílová – učitelka klavíru a další. V Domě kultury, který byl postaven na místě, kde bydlel, je umístěna pamětní deska.

Foto archiv autora článku

NAŠI JUBILANTI

Gratulace Josefu Šimkovi

Josef Macháček

Pravé štěstí spočívá v radostech z vlastní po-
vady.

Albert Camus

25. července 2008 oslavil ve zdraví své sté narozeniny Josef Šimek, učitel, kterého zná nej-
méně polovina občanů Vsetína.

Jako mladý adept učitelství začínal na řadě vesnic. Po válce prožíval dlouhé období své učitel-
ské mise na Dolní škole. Zažil několik změn v názvu školy, několik ředitelů a mnoho učitel-
ských kolegů. Všem zůstal v paměti jako tichý, skromný, přímý a poctivý matematik, fyzik a che-
mik. Solidnost se u něj vždy přátelila se služností a taktností. Proto vlastně odešel brzy po osvoboze-
ní z místní politiky v městské školské a kulturní ko-
misi, aby raději navštěvoval besedy a přednášky pořádané kulturními institucemi. Když se otevřela možnost, nebylo lepšího kandidáta pro práci s nemocnými žáky ve škole při nemocnici, kde odvedl řadu let poctivě učitelské práce.

Teď ho „pomlouvají“ jen sousedé, že si většinu prací na zahradě u domku Na Rybníčkách stihne sám, a učitelští důchodci si sdělují občas, že u stolu na pravé straně sálu sedí tři učitelští kole-
gové z Dolní školy – osmdesátiletý, devadesátile-
tý a stoletý Josef Šimek.

Blahopřejeme a držíme palce, aby ho jeho svě-
žest neopouštěla ani nadále.

Foto M. Ošťádal

Brašnář a „Vsacan“ Hugo Olejníček

Hana Jabůrková

Originálním sbírkovým předmětem MRV ve Vsetíně je tzv. „sajdák“ – brašna, která patri-
la slavnému karlovickému portáši Janu Sta-
vinohovi (z portášského sboru byl propuštěn po 24 letech služby v r. 1830). Kožená kabelka o rozměrech 34 x 34 cm, s širokým řemenem přes rameno, je kombinovaná s hrubým tmavo-
zeleným sukrem a v přední části vyšívaná rost-
linným ornamentem s monogramem majitele (GS) a datem 1820. Je zapsána do sbírek valašsko-
meziříčského muzea, kam se dostala darem po ukončení Národopisné výstavy československé

Foto M. Ošťádal

v Praze v r. 1895. Od r. 1994 je vystavena ve vsetínské expozici „Pod jménem Valachů“.

Podomácky vyráběné, tzv. pastýřské kabely v minulosti zhotovovali nejčastěji řemenáři nebo samotní zruční uživatelé. Byly různého tvaru, velikosti a výzdoby, nejčastěji však čtvercové. Nosily se přehozeny přes jedno rameno a přes prsa a sloužily především k uchovávání potravin při delších pobytech a putování mimo domov.

Dodnes se najdou nadšenci, kteří si rádi vyzkoušejí staré výrobní postupy, a tím i svou zručnost a invenci při zhotovování replik nejrůznějších historických předmětů. Jejich výrobky pak slouží novým generacím k prezentaci minulosti i umu a dovednosti současných řemeslníků. Jedním z nich je i **brašnář Hugo Olejníček**, který se narodil 22. 1. 1938 ve Vsetíně. Lásku pro práci s kůží zdědil po svém otci Janovi (jak sám říká: „Otcí jsem vyrostl na tabuli“ – tj. na stole), brašnářem se začal učit v Malenovicích, pak v dílně svého otce, a v rodinné tradici pokračoval stejně, jako jeho dva starší bratři Arnošt a Jan. Další jeho láskou byl valašský folklor. Tančit začal už v Malenovicích. Doma ve Vsetíně pak pokračoval se Vsacanem, který právě před 65 lety pomáhal zakládat jeho bratr Arnošt. Dodnes patří každá poslední středa v měsíci kamarádům ze souboru – schází se jich pravidelně ještě kolem pětadvaceti bývalých členů, starých Vsacanů.

Spolupráce s folklorními i státními soubory v celé tehdejší ČSSR se odvíjela také na úrovni jeho profese. Vedle své každodenní práce, jakou byla výroba a opravy tašek, pouzder a koženého zboží nebo spolupráce s obuvníky na výrobě svršků sandálů, zhotovoval z vlastní iniciativy nejrůznější kožené zbojnické opasky i úzké opasky k lidovým krojům. K několika památným výrobkům, které uchovává ve své dílně, patří i dřevěná čtvera z r. 1948 od vsetínského mlynáře Jana Gerži s vlastnoručně zhotoveným koženým řemením. Za valašský opasek, který vyrobil ve svých devatenácti letech pro soutěž v lidové umělecké tvořivosti, získal už v roce 1958 diplom a příležitost jej i veřejně vystavit.

A protože i ve svém zralém věku rád experimentuje, pustil se v letošním roce do zhotovení přesné kopie muzejní portášské kabely, kterou chce předvést na jubilejních oslavách svého domovského souboru Vsacan v listopadu letošního roku. Podnět získal od celoživotního kamaráda a fotografa vsetínského muzea Miroslava Langra. Sehnat hovězí kůži, mosazné přezky a sedlářské

plátno na podšívku problém nebyl. Nesnáze začaly až se sháněním zeleného sukna, které nakonec získal od papučářů ve Valašských Kloboukách. Na výrobě repliky „sajdáku“ se spolu s ním podílí i zkušená vyšivačka Irena Španihelová, která se s profesionální odpovědností pustila do vyšívání motivu na klopu předního dílu kabely. Věříme, že jejich společné dílo nakonec sklídí úspěch a uznání kolegů stejně, jako těší mnohé členy folklorních souborů z celého světa originální

cena festivalu Vsetínský krpec - upomínkové valašské kožené krpečky od Huga Olejníčka.

Ohlédnutí (K sedmdesátinám Jana Rokyty)

Břetislav Rokyta

Hudební nauka má – jak známo – křížky jako posuvky not či tónů. Metaforicky se termín „křížek“ užívá také pro desetiletí prožitého lidského života. Zatímco v hudbě existuje křížků sedm, v žití člověka jich může být – naštěstí – i více.

Sedmý křížek dovršil letos můj bratr Jan. Nechci ovšem psát jeho „curriculum vitae“, to by snad bylo poněkud předčasné. Vybavují se mi však útržkovité vzpomínky, které by měly být zaznamenány.

První z nich mne zavedla do r. 1949. Na Vsetíně se konala výstava Valašsko v práci, jejíž součástí byla i soutěž dětí ve zpěvu valašských písniček. Tehdy zvítězil pro Vsetín neznámý jedenáctiletý Janek Rokyta. Ocenění mu předal předseda poroty, jímž nebyl nikdo menší než Mistr Jaroslav Kříčka. V téže době se probudil k životu jasenský valašský krúžek a u nás doma se na jednou – zčista jasna – objevil cimbál. Zvědavě jsme nástroj okukovali, oba – tedy Janek a já – jsme rozezvučovali struny a sluchem jsme skládali tóny v akordy. S minimálními teoretickými zna-

lostmi jsme dobývali pracně pevnost zvanou harmonie. Byla to sice namáhavá, ale dobrá škola s trvalými poznatky. Po zkušenostech získaných v Jasenné jsme pak oba hrávali na střídačku krátce v cimbalovkách ve Vizovicích a lipťálské Lipťě. Musím sebekriticky přiznat, že brácha byl zřejmě pilnější, předběhl mne ve hře na cimbál, který se stal „jeho“ nástrojem. Dodávám však, že mně se už tenkrát víc zalíbila otcova flétna, které jsem zůstal věrný do dneška.

Vizovická měšťanská škola nabídla Jankovi v padesátých letech jen dvě možnosti studia: buď zemědělskou školu nebo hornickou průmyslovku. Brácha zvolil druhou možnost, a tak se ocitl v Ostravě, kde průmyslovku zdárně zdolal a jako nadaný student se zapsal na Vysokou školu báňskou.

V průběhu studia na VŠB – další vzpomínka je na obzoru – vznikla Cimbalová muzika VŠB (později Technik), jejímž uměleckým vedoucím se bratr stal. Znamenalo to získat muzikanty, vést s nimi zkoušky a zahájit dnes už nespočetnou sérii hudebních úprav. Nedá mi to, abych nezavzpomínal na jednu z prvních, na úpravu „Písne z Vizovska“. Když jsem ji slyšel poprvé za nepřítomnosti autora, uchvátla mne svou zvláštností a uvedla poněkud do rozpaků, které jsem neuměl vysvětlit. Dlouho mne mrzelo, že mi v té chvíli chyběla slova, abych Janka pochválil a povzbudil k další tvorbě. Ale Janek věděl, kam ho srdce táhne. Vyměnil studia na Vysoké škole báňské za studio jiné – rozhlasové, kde zůstal posléze jako redaktor pro lidovou píseň.

Vysílal a dodnes vysílá pořady, které sám komentuje vlastním průvodním slovem, vystupuje jako sólový cimbalista nebo doprovází na cimbál řadu zpěváků, píše odborné články, zasedá v porotách, připravuje režijně k vydání mnohá CD, spolupracuje metodicky s muzikami...

Mohl bych dále vzpomínat třeba na jeho působení u Pražských madrigalistů vedených Miroslavem Venhodou, na spolupráci se Strážnicí či jinými festivaly, dalo by se hovořit o jeho rodinném životě, manželce Nadi nebo o synech Janovi a Pavlovi... Ale v úvodu jsem slíbil, že nesklouznu do celkového životopisu.

A tak nakonec popřejme jubilantovi, aby měl dostatek zdraví a sil k další činnosti. Ta ať je krásná, pestrá a ať přináší pocit uspokojení a radosti oslavenci i nám!

Oslavenec se svými syny v rodinném kruhu

Foto z rodinného archivu

Petr Šulák přebírá titul „Sto českých nejlepších“ na Pražském hradě 24. listopadu 2006

Foto archiv P. Šuláka

„Dělat svou práci tak dobře, aby ji po mně už nikdo nemohl dělat lépe...“

s Petrem Šulákem - ředitelem Speciálních škol pro sluchově postižené ve Valašském Meziříčí - rozmlouval Karel Pavelka

Mgr. Petr Šulák se narodil dne 4. 5. 1942 v rodině dentisty a zdravotní sestry ve Vsetíně. Celý svůj život zasvětil učitelství. Po absolvování Pedagogického institutu v tehdejší Gottwaldově v roce 1963 (obor matematika, deskriptivní geometrie a výtvarná výchova) měl nastoupit na národní školu do Valašského Meziříčí. Našel si však místo na učilišti v Rožnově pod Radhoštěm, kde vyučoval matematiku a tělesnou výchovu. Po vojenské prezenční službě se na učiliště do Rožnova vrátil a setrval zde až do roku 1975. Od poloviny 70. let do roku 1992 pak působil ve Zvláštní škole ve Vsetíně jako výchovný poradce. V tomto roce se přihlásil do konkurzu na místo ředitele školy pro sluchově postižené ve Valašském Meziříčí. V konkurzu obstál a dodnes zde jako ředitel i působí. Pod jeho vedením škola doznala velkého rozvoje. Ředitel brzy rozpoznal důležitost znakové řeči ve vzdělávání sluchově postižených a původní školu, kde se neslyšící učili mluvit tzv. orální metodou, převedl na školu, kde se běžně používá a preferuje znakový jazyk, který se vyvinul z tzv. „posunčiny“ a který vede k mnohem rychlejšímu rozvoji osobnosti neslyšícího. Speciální školy pro nedoslýchavé a neslyšící ve Valašském Meziříčí jsou také garantem dvouletého zahraničního projektu Comenius, sdružujícího školy z Kypru, Řecka a Německa a věnovaného vzájemnému předávání zkušeností s výukou neslyšících. V rámci tohoto projektu už spolupracovali i se školami z Estonska, Francie a Belgie. V příštím projektu se má spolupráce zúčastnit škola ze Švédska. Slovy zástupce Řecka v tomto projektu je škola vedená Mgr. Petrem Šulákem jednou z nejlepších svého druhu v Evropě, vybavená nejmodernějšími pomůckami, s přátelskou atmosférou i vysokou odborností všech učitelů. Velmi vysoce byl hodnocen „duch školy“, spokojenost dětí, vyvážený poměr mezi učitelem a žákem.

Pane Šuláku, co Vás přivedlo k výběru učitelského povolání?

Nouze. Těšil jsem se, že budu studovat medicínu. Táta byl zubař. Občas udělal někomu soukromě protézu, což se v té době nesmělo. Připletl jsem se k jedné domovní prohlídce, kdy čtyři pánové z tajné policie hledali zlato. I když jsem byl úspěšný u přijímacích zkoušek na medicínu, přišlo mi vyznění, že nesplňuji všechny předpoklady kladené na studenta medicíny - a bylo po snu. Je paradoxní, že s přijetím na Pedagogický institut v Gottwaldově jsem neměl žádné problé-

my. Ty nastaly až za rok, kdy jsem se chtěl znovu přihlásit ke studiu na medicínu. Bylo mi sděleno, že se se mnou počítá na studium matematiky.

Naplnily se Vaše původní představy z vysoké školy?

Snažil jsem se dělat svou práci dobře. Mám dobré vzpomínky, i ty horší. Z doby působení na Zvláštní škole ve Vsetíně mám i zkušenosti s romskou komunitou a nedá se říci, že by byly špatné. Mnohé Romy zkazila možnost být zka-

Známe se od roku 1990, kdy jsme začali v porevoluční době společně aktivně působit ve vsetínské komunální politice. Ale Vy jste svůj politický postoj ke vstupu sovětských vojsk na naše území vyjádřil už dříve - v roce 1968...

Ano, v roce 1968 jsem si zazpíval spolu se svými žáky tehdy nejvíce zpívanou píseň „Běž domů, Ivane, čeká Tě Nataša...“ Netajil jsem se svým názorem, a tak byl problém na světě. Ředitel učiliště mne však podržel a po uklidnění situace jsem mohl přejít na Vsetín na zvláštní školu, jelikož jiné místo pro mne tehdy nebylo... Ovšem nelituji toho, protože jsem si rozšířil své vzdělání studiem speciální pedagogiky, postgraduálního studia z matematiky a výtvarné výchovy a výchovy k poradenství pro volbu povolání. To mi umožnilo ucházet se o specializované místo tam, kde nyní působím.

V letech 1989 - 1990 jste se aktivně zapojil do předávání moci na místní úrovni a působil jste v rekonstruovaných orgánech samosprávy...

Ano, byla to pro mne neocenitelná zkušenost. Byl jsem u všech kulatých stolů i při předávání moci z rukou odcházející politické garnitury do rukou nově se tvořících orgánů. Byla mi nabídnuta i funkce přednosty okresního úřadu - odmítl jsem. A velice brzy jsem z politiky vycouval. Pochopil jsem, že mám trochu jiné životní krédo, než jaké se nosí v politice.

Jako dlouholetý pracovník meziříčského muzea a dojíždějící Vsetíňan si dobře pamatujete venkovní vzhled původní historické budovy vaší školy do začátku 90. let 20. století. Vzhledem k vlastním zkušenostem z několikaletého řízení muzea a oprav starých budov si dovedu představit aspoň zčásti úsilí, které jste musel vynaložit na to, aby budova vypadala jako nyní.

Když jsem tu nastoupil a poznal stav budovy, uvědomil jsem si, že není možné, aby učitelé i děti dále působili v tomto zdevastovaném prostředí, a proto jsem se snažil shánět peníze, kde se dalo. Došel jsem k závěru, že peníze v našem státě jsou, jen je třeba je aktivně hledat.

Historická budova školy prošla díky získání financí především z Ministerstva školství totální rekonstrukcí od masivně promáčených základů kolem celé budovy, suterénu, přes úpravu vnitřního atria až po novou střechu. Byla vybudována zcela nová kuchyně a nová prádelna, což nám šetřil nemalé provozní prostředky. Velkou opravou prošla i školní kaple a stala se reprezentativním prostorem pro jednání městského zastupitelstva. Dvakrát se tu po roce 1990 volil starosta a rada města.

Poznal jsem Vás také jako fandu historie a památek. Jak se to projevilo ve vztahu k historické budově valašskomeziříčského školního ústavu?

S ohledem na stáří školy jsem se zasadil o to, aby její původní historická budova byla v roce 1993 prohlášena za kulturní památku. Podařilo se mi objevit devět původních kusů ze zařízení nábytku a pět psacích strojů. Některé věci slouží dál, jiné jsou v ředitelně jako upomínka starých časů.

Pro stále náročnější požadavky speciální pedagogiky bylo však určité nutné školu výrazně modernizovat?

Samozřejmě. V roce 2006 jsme otevřeli zcela novou budovu průmyslové školy, která svým vybavením odpovídá požadavkům třetího tisíciletí. Stála 83 miliónů Kč. Dále jsme postavili novou tělocvičnu a také kurty na volejbal a tenis s umělým povrchem. Máme i nový skleník pro zahradnické obory. Zahradnické úpravy jsme provedli také v areálu zrekonstruovaného školního parku u historické budovy a oplotili celý areál.

Pozornost jsme věnovali i vybavení učeben a kabinetů moderní počítačovou a audiovizuální technikou. Nyní vybavujeme učebny také poslední novinkou - interaktivními elektronickými tabulemi, na něž se dá přenášet obraz z počítače. Naše děti neslyší. Proto jsou vizuální vjemy pro výuku žáků nepostradatelné.

Jak se angažujete v aktivitách vztahujících se ke kvalitě výuky?

Jsme partnery projektu „Celoživotní vzdělávání neslyšících“ - jsme prvními partnery příjemce projektu v aktivitě ESF EQAL. V rámci tohoto projektu jsme vytvořili skripta pro naše elektrikáře, připravili zkoušky z paragrafů 5 a 6 tak, aby byli na stejné úrovni vzdělání i kompetencí jako ostatní.

Naši studenti po absolvování naší střední školy mají možnost studovat vysokou školu, což ještě donedávna bylo nemyslitelné. Vysokoškolské učitele jsme naučili, jak komunikovat s našimi žáky, a máme již vystudované inženýry, bakaláře, magistry. Naše škola má téměř 100% uplatnění svých absolventů v zaměstnání. Během velmi krátké doby jsme dohnali státy vyspělé Evropy a stali jsme se školou, která určuje trendy ve vzdělávání. Dokonce nás mnozí zahraniční partneři a spolupracovníci z našeho projektu zařadili opakovaně mezi nejlepší školy v Evropě. Úroveň naší školy oceňují a opakovaně se hlásí ke spolupráci a výměně zkušeností s námi.

Obdržel jste za svou odbornou činnost nějaké veřejné uznání?

V roce 2006 jsme se dostali mezi „Sto českých nejlepších“ firem České republiky. Byly to firmy jako Česká národní banka, Škoda auto, Nejvyšší kontrolní úřad atd.

V roce 2007 Vám bylo uděleno jako dosud jedinému Vsetiňanovi čestné občanství města Valašského Meziříčí. Z hlediska povědomí o staré rivalitě obou měst si nemohu představit větší poctu občanovi sousedního města. Jak to vnímáte Vy?

Foto K. Pavelka

Původní Zemský ústav pro sluchově postižené měl působnost pro děti ze severovýchodní Moravy a Slezska a byl otevřen 3. 1. 1911. Jeho stavba trvala dva roky a stála 840 000 zlatých. Celkem patnáct měst soutěžilo o tuto významnou státní zakázku a dodnes se neví, zda pomohl tehdejší poslanec za východomoravská města T. G. Masaryk nebo ne. Stavba začala na zelené louce v červnu 1909. Materiál i firmy byly z místních zdrojů (cihly z blízké cihelny v Hrachovci, stolařské práce provedla firma ze Zubří). Historická budova školy je postavena v tzv. eklekticistním (smíšeném) stylu, nejde o čistou secesi. V prvním roce fungování bylo v ústavu 26 žáků a dva školdozorci (učitelé). Nejvíce zde bylo 240 žáků. Hlavní příčinou hluchoty u dětí bylo v té době venerické onemocnění rodičů - syfilis. V době 1. světové války sloužila škola jako lazareť.

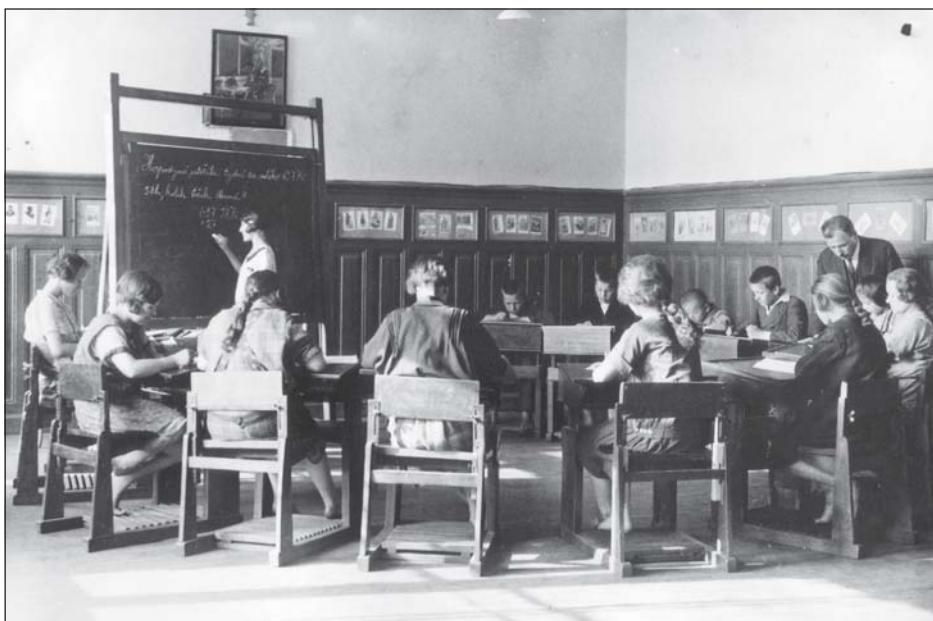

Foto z archivu MRV ve Vsetíně a Speciálních škol pro sluchově postižené ve Valašském Meziříčí

Ano, k 710. výročí první písemné zmínky o Valašském Meziříčí mi bylo uděleno čestné občanství tohoto města. Tehdy jsem byl 19. čestný občan, nyní jsem již na 18. místě (v září 2008 zastupitelstvo města Valašského Meziříčí odhalo čestné občanství Klementu Gottwaldovi). Velmi si vážím toho, že jsem ve společnosti takových osobností, jako byli T. G. Masaryk nebo F. Palacký. V souvislosti se známou rivalitou Vsetína a Valašského Meziříčí to cítím rovněž jako velkou poctu. O to víc mne mrzí, že žádný z představitelů města Vsetína se na slavnostní akt udělení čestného občanství nepřijel do Valašského Meziříčí přes písemné pozvání podívat! Trochu jsem se za ně stydl.

Jaké je Vaše životní krédo?

Vždy jsem se snažil svým žákům vštěpovat postoj, že je nutné dělat svoji práci tak dobře, aby ji po nás už nikdo nemohl udělat lépe! A tím se snažím řídit i já sám. Vždy to také nevychází, ale jsme jenom lidé.

Nejlepším dokladem plnění tohoto kréda je i nynější stav školy, kterou dosud řídíte. Děkuji za rozhovor a přeji ještě mnoho elánu, nápadů a sil ve vedoucí funkci, a v osobním životě zdraví, klid a zaslouženou pohodu.

Valašsko v karikatuře Jaroslava Gebauera

Kdysi

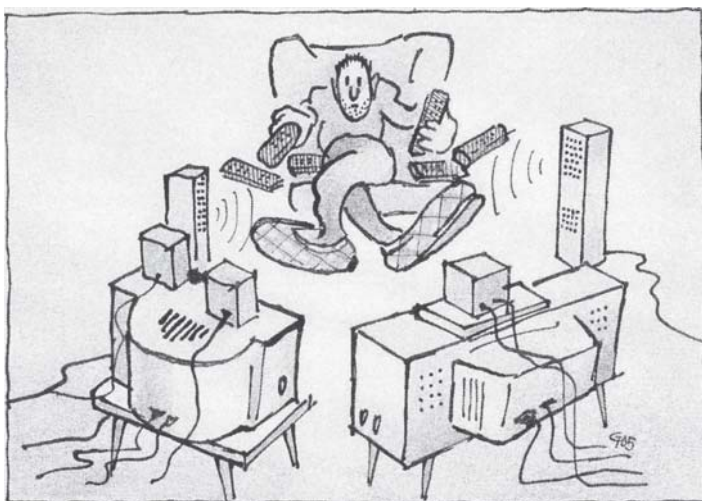

Na kus řeči u hospodského stolu

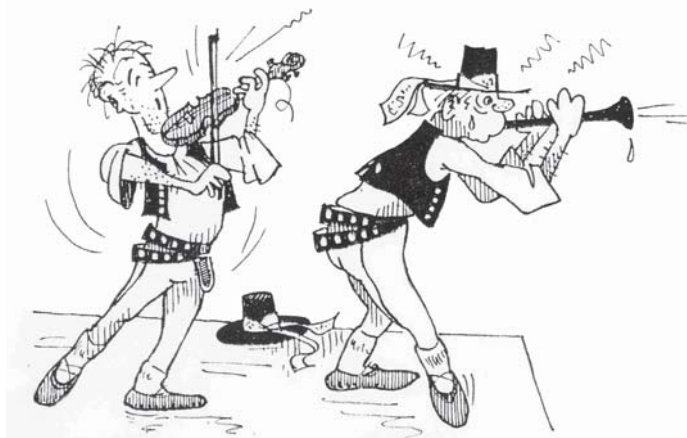
Nyní

S technikou je třeba začít brzy

A těšit se, že to nedopadne takto

Všeci sa ptájú, komu to hrajú?

... a to pánu Gebauerovi!

ADAM A EVA, tempera, 1968

SVATBA, olej, 1971-72

NEMOCNÝ, olej, 1963

PASTEVCÍ S KOZOU, olej, po roce 2000

SEN, olej, 1974

FUJARISTA, olej, nedatováno

MELANCHOLIE, olej, 2002

Akademický malíř Jaroslav JEŘÁBEK se narodil 27. 3. 1936 ve Valašských Příkazech a dětství prožil ve Valašských Kloboukách. V letech 1951-55 studoval na SUPŠ ve Zlíně a Uherském Hradišti obor užitě a dekorativní malby v architektuře a propagaci. Po absolvování pražské jednorokní přípravky pro vysoké školy výtvarného zaměření ve studiu pokračoval na Akademii výtvarných umění, v ateliéru figurální a monumentální malby u prof. V. Sychry (1956-62). Až do roku 1975 působil v Praze, poté se vrátil do Valašských Klobouk a od roku 1979, po získání místa pedagoga na výtvarném oboru ZUŠ, žije a tvoří ve Slavičíně. Kromě malby, kresby, příležitostné drobné grafiky a ilustrace se věnoval monumentálním realizacím do architektury. Účastnil se několika výtvarných soutěží; např. v roce 1965 získal v celostátní soutěži čestné uznání za sérii obrazů Ploština. Vytvořil řadu rozměrných maleb zejména do svatebních a smutečních síní v regionu. Vystavuje od 60. let a zúčastnil se mnoha kolektivních výstav, především jako člen SVUM v Hodoníně a Sdružení valašskoklobouckých výtvarníků (Vincůch).

V Praze jste prožil, včetně doby studií, téměř dvacet let svého tvůrčího života. Mělo na Vaši tvorbu tamější prostředí, události, umělci aj. nějaký konkrétní vliv?

Vladimír Sychra byl silnou uměleckou osobností a výborným pedagogem. Po studiích jsem dokonce získal navíc čestný rok v Sychrově ateliéru, ale nedá se říct, že by mě někdo nebo něco přímo ovlivnilo. Pokud k tomu došlo, tak podvědomě. Zaujala mě např. expresivní tvorba Bohumila Kubišty, kubistické dílo Antonína Procházky a do jisté míry i tvorba Jana Zrzavého. Ale zabýval jsem se i způsobem malby, užíváním ve středověkém deskovém malířství, a studoval jsem práci se světlem a barvou v tvorbě Rembrandta, neboť jsem chtěl v malbě dosáhnout zlatavé svítivosti a experimentoval jsem s hliníkovou fólií a enkaustikou. Pobyt v Praze s sebou samozřejmě přinášel řadu uměleckých podnětů a příležitostí - k výstavám, získávání stipendií i zakázek.

Po návratu domů se z Vás stal výrazný představitel regionálního umění jižního Valašska, pro jehož tvorbu jsou příznačné především tradiční lidové motivy. Proč jste zvolil právě folklorní tematiku?

Volba je to přirozená, upřímná. Od dětství jsem byl obklopený lidovým prostředím. Ale nemaluji podle skutečnosti, ale podle své fantazie, vzpomínek, snových představ. Jako malíře - figuralistu mě zajímá hlavně tradiční venkovský život - lidé při práci, zvycích, zábavě... Krajina je pro mne pouze pozadím a vesměs ji jen zkratkovitě naznačím. Folklor mám rád a pro radost sobě i jiným si zahraji na píšťalu, flétnu, fujaru.

Co Vás v poslední době nejvíce zaměstnávalo a na čem v současnosti pracujete?

Hodně času jsem strávil přípravou a organizací výstav k mému životnímu jubileu. Mou tvůrčí práci ztěžuje ztráta ateliéru. Právě dokončuji obraz, který symbolizuje život na Valašsku, a předlohou mi je starší drobnější tempera. Profesor na přípravce, Jaroslav Vodrážka, nám říkal, že dílo je hotové, když umělec neví, jak dál... Asi měl pravdu, ale stává se mi, že se po letech k obrazům navracím a mám chuť a potřebu do nich znovu vstoupit, pozměnit je, „dokončit je“. **O. Mehešová**

POUTNÍ KUBANĚ NA HOSTÝNSKOU VODU S PLASTICKÝM RELIÉFEM PANNY MARIE HOSTÝNSKÉ, glazovaná kamenina, přelom 19. a 20. století, výška od 17 do 20 cm. Foto M. Ošťádal

„Pán Bůh první hrnčír byl, Adama s Evou stvořil“, a jak známo, onen první lidský exemplář byl z hlíny. Tak si lidová etymologie vysvětluje biblickou zprávu o stvoření člověka „z prachu země“. Stará píseň dosvědčuje, že hrnčíři a keramičci jsou na své řemeslo patřičně hrdí a považují je za jedno z nejstarších. A právem, vždyť keramické výrobky sloužily jako předměty denní potřeby už v době hradištní a již tehdy se vydělilo hrnčířství jako samostatné řemeslo. Svého největšího rozkvětu dosáhlo ale ve středověku a potom v 18. a počátkem 19. století, kdy bylo v Čechách a na Moravě přes 2 200 činných dílen.

I když cech hrnčířský začínal „od Adama“, nezaujal ve středověké hierarchii místo příliš vážené. „Červený kohout“, který ve dne v noci plápolal v jejich pecích, představoval pro středověká města smrtelné nebezpečí. A tak výrobcům bylo určeno sídlit na samé periferii, ve vnějším okruhu městských hradeb, stejně jako katům a jirchářům. Z této pozice pak těžko mohli konkurovat svým váženějším spoluobčanům. Kredit řemesla se podstatně zvýšil až v 16. a 17. století s novou výrobou ceněného fajánsového zboží.

Ale v lidovém prostředí hrála samozřejmě prim levnější lidová hrnčina, často ve tvarech a dekorech, které zůstaly neměnné od středověku až do začátku 20. století. Rozsáhlý sortiment, od hliněných pokliček až po zdobené cechovní džbány, od vykuřovadel pro včelaře až po nástěnné kroupky, zcela pokrýval běžné i reprezentativní potřeby domácnosti.

V našem regionu byly velmi rozšířeny i nádoby na hostýnskou vodu. Tyto baňaté či zploštělé džbány s úzkým krátkým hrdlem a masivním lepeným uchem, zvané kubaně, jsou zdobeny reliéfem P. Marie Hostýnské. Poutníci si v nich přinášeli vodu ze Sv. Hostýna, která měla podle jejich víry léčivou moc. Nesčetné varianty těchto transportních nádobek a jejich udivující četnost zastoupení v muzejních sbírkách svědčí o tom, že dříve byly užívány snad v každé valašské chalupě.

Stáří ještě nedávno říkali: „Valašsko ochraňují tři Panénky Marie“ (mysleli tím poutní místa na Hostýně, ve Štípe a v Zašově, respektive P. Marii provodovskou). A rádi na tato místa putovali, hlavně na sklonku léta, po žních: poděkovat za úrodu a vyprosít si další požehnání. Vždyť poutě nebyly nějaké direktivně nařízené akce, u nichž by se dělala čárka za účast, ale vycházely ze spontánní lidové zbožnosti a z touhy prostých lidí vyjít za úzký obzor své dědiny, poznat vzdálenější kraj a lidi v něm, svobodně se napřímit a odpočinout si od běžných denních starostí a lopotné práce - plnily tedy také jakousi úlohu sociálního regulativu.

Lubomír F. Piperek